

LUNDS
UNIVERSITET

Institutionen för psykologi
Psykologprogrammet

Psykoanalys som emotionellt arbete

En empirisk undersökning av förhållandet mellan
psykoanalytikerns känslomässiga genuinitet och psykoanalysen
som marknadsvara

Emma Hemström

Psykologexamensuppsats. 2020

Handledare: Tove Lundberg
Examinator: Lars-Gunnar Lundh

Sammanfattning

Studien syftade till att undersöka psykoanalys betraktat som emotionellt arbete i enlighet med Hochschild (1983). Inom såväl psykologin som sociologin har förekomsten och effekterna av emotionellt arbete för många yrkesgrupper studerats. Mycket lite har publicerats om emotionellt arbete i psykoterapi. Semistrukturerade kvalitativa intervjuer genomfördes med sex psykoanalytiker. Det empiriska materialet tolkades genom en hermeneutisk ansats med hjälp av tematisk analys och resulterade i fyra huvudteman och sjutton underteman. Resultatet indikerade att de intervjuade psykoanalytikerna i mycket liten omfattning tycktes bedriva ytligt emotionellt arbete och i stor omfattning tycktes bedriva djupt emotionellt arbete, huvudsakligen genom empatisk inlevelse och hårbärgerande. Vidare antydde resultatet att psykoanalys inte bör betraktas som ett kommodifierat emotionellt lönearbete. Andra sätt att förstå psykoanalysen som social praktik diskuterades. Psykoanalysen avhandlades i kontrast till det emotionella lönearbetet som ett bidrag till kärlekens utveckling och föreslogs som en i första hand moralisk snarare än emotionell kur. Avslutningsvis föreslogs alternativa förståelser för psykoanalytikern som social aktör. Ur makroperspektiv som segrare i den emotionella kapitalismen i enlighet med Eva Illouz (2007) och ur mikroperspektiv som en främling i den psykoterapeutiska situationen i enlighet med Georg Simmel (1910/1981).

Nyckelord: psykoanalys, psykoterapi, psykoanalytiker, psykoterapeut, emotion, emotionellt arbete, hårbärgera

Abstract

This study aimed at investigating psychoanalysis regarded as emotional labor following Hochschild (1983). The prevalence and effects of emotional labor has been studied in sociology as well as psychology in relation to many occupations. Not much has been published concerning emotional labor in psychotherapy. Semi-structured qualitative interviews were conducted with six psychoanalysts. The empirical material was interpreted through a hermeneutic stance with thematic analysis which resulted in four main themes and seventeen sub themes. Results suggest that the psychoanalysts interviewed very rarely seemed to perform emotional labor through surface acting and to a wide extent seemed to perform emotional labor through deep acting, mainly through empathic involvement and containing. The results further indicated that psychoanalysis is not to be regarded as commodified emotional labor. Alternative understandings of psychoanalysis as a social practice were discussed. Psychoanalysis was in contrast to commodified emotional labor stressed as a contribution to the development of love and was suggested mainly as a moral rather than emotional cure. Finally, alternative understandings of the psychoanalyst as a social agent was proposed. From a macro perspective as a winner of emotional capitalism in accordance with Eva Illouz (2007) and from a micro perspective as a stranger in the psychoanalytic situation in accordance with Georg Simmel (1910/1981).

Key words: psychoanalysis, psychotherapy, psychoanalyst, psychotherapist, emotion, emotional labor, containing

Tack!

Till Tove som med välvilja och lyhördhet sett och visat många möjligheter.

Till Oscar som tålmodigt lyssnat.

Till Ulfson som medverkat till att utlösa frågan.

Till samtliga deltagare som genom engagemang och närvaro bidragit med tid och tanke.

Innehåll

Inledning.....	1
Avgränsning.....	2
Teori.....	3
Emotionellt arbete.....	3
Det emotionella arbetets beståndsdelar.....	4
Djupt respektive ytligt emotionellt arbete.....	4
Känsloregler.....	5
Känslomässigt utbyte.....	6
Emotionellt lönearbete.....	7
Psykoterapi som emotionellt lönearbete.....	7
Konsekvenser av emotionellt arbete.....	9
Det emotionella arbetets kontext.....	9
Den mänskliga kostnaden för emotionellt lönearbete.....	10
Känslomässigt arbete och känslomässig äkthet.....	11
Emotionens natur.....	14
Emotionens födelse.....	14
Emotion i psykologin.....	14
Emotion i sociologin.....	16
Tidigare forskning.....	18
Emotionellt arbete efter Hochschild.....	18
Emotionellt arbete i sociologi.....	19
Emotionellt arbete i organisationsforskning.....	19
Emotionellt arbete i psykologin.....	20
Emotionellt arbete och psykoterapi.....	21
Psykoterapeutiskt arbete och utmattning.....	24
Psykoterapeutiskt arbete och empatitrötthet.....	28
Syfte.....	32
Metod.....	32
Kunskapsanspråk.....	32
Hermeneutik.....	33
Aletisk hermeneutik.....	33
Psykoanalysen som hermeneutik.....	34

Kunskapsformer: doxa, episteme och fronesis.....	35
Intervjun som kunskapsproduktion.....	37
Intervjun som samproduktion.....	38
Sokratisk-hermeneutiskt förfarande.....	38
Deltagare.....	40
Procedur.....	40
Intervjuförfarande.....	40
Intervjuguide.....	41
Dataanalys.....	42
Tematisk analys.....	42
Analysförfarande.....	43
Presentation av resultatet.....	44
Etiska överväganden.....	45
Förförståelse.....	46
Resultat och diskussion.....	49
Förekomst och frånvaro av emotionellt arbete i psykoanalys.....	49
Frånvaron av ytligt emotionellt arbete.....	50
Inlevelse och hårbärgerande som djupt emotionellt arbete.....	50
Emotionen som arbetsmaterial.....	54
Det emotionella arbetets egenvärde.....	55
Det emotionella arbetets efterverkningar.....	58
Känslomässiga påfrestningar.....	58
Det emotionella arbetets positiva följder.....	62
Psykoanalysens känsloregler.....	65
Imperativet om kärlek.....	65
Imperativet om äkthet.....	67
Imperativet om självutplåning.....	69
Professionella förbud.....	70
Begären, behoven och njutningarnas tabu.....	71
Psykoanalytiska behov och begär.....	73
”Välanalyserad” som känslomässigt idealtillstånd.....	74
Yrkesstolthet och improviserat utbyte.....	75
Psykoanalysens emotionella etik.....	77
Emotiv sanning.....	77

Känslornas realitet.....	77
Sanningens företräde.....	78
Slutdiskussion.....	79
Psykoanalys som något annat än emotionellt lönearbete.....	80
Psykoanalys som social praktik.....	81
Psykoanalys som moralisk snarare än emotionell kur.....	81
Psykoanalys som tillämpad eller skapad genuinitet.....	82
Psykoanalys till salu: närvaro, tid, förståelse.....	83
Kärlekslöst respektive kärleksfullt emotionellt arbete.....	87
Psykoanalys som kärlekens utveckling.....	88
Emotionellt lönearbete som kärlekens urvattning.....	88
Psykoanalytikern som social aktör.....	89
Psykoanalytikern som segrare i den emotionella kapitalismen.....	89
Psykoanalytikern som främling i det psykoanalytiska mötet.....	91
Metoddiskussion.....	95
Avslutande förbehåll.....	96
Sammanfattning och implikationer för vidare forskning.....	97
Referenser.....	99
Bilaga A.....	110
Bilaga B.....	112
Bilaga C.....	115

Psykoterafi syftar till att avhjälpa psykiskt lidande och i bästa fall till att få tillstånd känslomässig eller personlig utveckling (Philips & Holmqvist, 2008). Psykoterapeuten är den som lyssnar, förstår och botar samt den som vill lindra, stötta och hjälpa. Men psykoterafi är för psykoterapeuten mer än ett kall, det är också ett lönearbete. Psykoterafin kan därmed förstås som mer än en god handling, den är också en tjänst saluförd på en ekonomisk marknad. En psykoterapeut i ett terapirum är sitt eget instrument. Han eller hon arbetar genom och med sig själv, och kan därför betraktas som någon som säljer en del av sig själv. Den som önskar sälja sig själv behöver först separera det som ska säljas från självet (Ekis-Ekman, 2010). Det som har separerats behöver funktionaliseras för att kunna reifieras och slutligen kommodifieras. Hos anställda i servicebranschen är det ofta känslorna som skiljs från självet, hos prostituerade är det istället de sexuella handlingarna som skiljs från kroppen (Ekis-Ekman, 2010). Den som vill resonera likartat kring psykoterafi bör resa frågan om vad som där separeras ut och säljs. Är det psykoterapeutens känslor? Uppmärksamhet? Själ? Den undran bereds sällan utrymme i forsknings- eller utbildningssammanhang. Istället tycks det föreligga en generell motvilja mot att betrakta och begripliggöra psykoterafi utifrån dess beskaffenhet som marknadsvara (Samuels, 2015). Att förstå psykoterafi inte enbart med utgångspunkt i terapeutens yrkesmässiga ambitioner om bot, utan även med utgångspunkt i dess strukturella funktion för psykoterapeuten som social aktör inom ramen för en social och ekonomisk arena, bidrar till att fördjupa den totala förståelsen för psykoterafin som fenomen.

Inom sociologin har de senaste årtiondenas ökade prevalens av emotionellt lönearbete noga studerats. *Emotional labor* åsyftar yrken där kommodifierad emotion utgör en central del av det som saluförs (Hochschild, 1983). Förekomsten av emotionellt arbete har noga kartlagts och utvärderats, framförallt för servicebranschen och i viss utsträckning även för omsorgssektorn. Liknande ansatser har mycket sällan riktats mot psykoterapeuters arbete. För många, särskilt psykodynamiskt orienterade, psykoterapeutiska skolor spelar dock emotionen en brännande och väsentlig roll, vilket medför att emotionshantering utgör ett avgörande inslag i psykoterapeuternas yrkesutövande (Lemma, 2016).

Det övergripande syftet med den här studien är att med utgångspunkt i en betraktelse av själva det psykoterapeutiska arbetet, interventionerna, teknikerna och förfarandena, tolka och utläsa de sociologiska implikationerna för psykoterafin som lönearbete.

Emotionshantering utgör ett väsentligt och bärande fundament i psykoterafi såväl som i

emotionella lönearbeten. Den här studien tar utgångspunkt i frågan om huruvida psykoterapi som marknadsvara kan och bör betraktas som ett emotionellt lönearbete.

Avgränsning

Fältet för psykodynamisk psykoterapi rymmer en stor teoretisk och metodologisk spännvidd, från symptomfokuserade korttidsbehandlingar till psykoanalys som syftar till djupgående och bestående förändringar i personlighetsstrukturen (Lemma, 2016). Möjligheten för variation i det emotionella arbetets uttrycksformer är stor. För att fokusera analysen har undersökningsområdet avgränsats till psykoanalysen. Den rent praktiska intensiteten i behandlingen, att psykoanalytikern och analysanden träffas fyra till fem gånger i veckan, ofta under flera års tid, i kombination med bristen på avgränsning i vad som avhandlas i terapin i och med den vägledande principen om fri association (Wallerstein, 2012), tycks sammantaget ge upphov till en originell och nära relation med en särpräglad emotionell intensitet. Då den speciella psykoanalytiska situationen tycks alstra en ovanlig slags behandlingsrelation där en unik form av mänsklig intimitet eftersträvas (Shulman, 2016), torde den ge upphov till speciella eller unika uttryck för emotionellt arbete. I förlängningen tycks det möjligt att beakta psykoanalysen som "konstruerad" för att tåla och tillåta alla känslor som dyker upp i den analytiska situationen, vilket medför att analytikern kan beaktas som någon som behöver finna sätt att handskas med känslolivets hela potentialitet. Exempelvis har Winnicott (1949) skrivit insiktsfullt om hur analytikerns känslor av hat i relation till patienten kan hanteras.

I egenskap av privatpraktiserande regleras psykoanalytikernas emotionella arbete huvudsakligen med utgångspunkt i tolkning och tillämpning av den psykoanalytiska teorin och tekniken, och inte genom krav eller restriktioner för yrkesutövandet från en extern arbetsgivare. I den här studien är avsikten att ta sociologisk utgångspunkt i själva de psykoterapeutiska processerna snarare än i de omgärdande organisatoriska villkoren och incitamenten. Detta med förhoppning om att skapa goda förutsättningar för en jämlik dialog mellan sociologiska och psykologiska perspektiv. Emotionsbegreppet är centralt i både sociologi och psykologi, och dess begripliggörande ger ofta upphov till inomvetenskaplig konflikt. Bland andra psykoanalytikern och tillika sociologen Nancy Chodorow (1999) har återkommit till att påtala och försöka överbrygga de interdisciplinära oförenligheterna avseende emotionens mening och funktion. Den som önskar skulle kunna göra en makrosociologisk analys av förslagsvis psykiatrin som organisation, eller en psykologisk analys av emotionshantering vid psykoterapi. I det här arbetet eftersträvades istället dialog

mellan sociologins förståelse för emotionens plats i sociala strukturer och psykologins förståelse av dess meningsskapande och motiverande funktion för den enskilde. Sociologen Thomas Brante (2006) menar att interdisciplinära motsättningar ofta uppstår med anledning av att vetenskapens olika discipliner tar utgångspunkt i olika ontologiska modeller, och därför hyser olika och motstridiga uppfattningar om vad som definierar god eller relevant kunskap. Motsättningarna tycks leda in i återvändsgränder. Genom ansträngningar att upprätta en interdisciplinär dialog och välkomna nya utgångspunkter, eftersträvar den här studien att möjliggöra för en ontologiskt öppnare förståelse för psykoterapeutisk verksamhet.

I det nedanstående presenteras begreppet emotionellt arbete, dess utveckling och tillämpning inom sociologin samt dess förekomst i psykologisk forskning i allmänhet och psykoterapicentrerad sådan i synnerhet. Eftersom utmattning ofta följer i sviterna av emotionellt arbete (Grandey, Rupp & Brice, 2015) kartläggs dess förekomst och uttryck hos psykoterapeuter, likväl som empatitrötthet, en typ av utmattning som särskilt ofta drabbar vård- och omsorgspersonal (Figley, 2002). Vidare presenteras och kompliceras begreppet *emotion*, i syfte att skapa insikt i de motstridiga föreställningar som därom föreligger i sociologi respektive psykologi, i strävan att skapa förutsättningar för en fruktbar tvärvetenskaplig diskussion av studiens empiriska material. För att öka läsbarheten och kvaliteten i den hermeneutiska dialog som eftersträvas, varvas ibland teori och tidigare forskning. Till exempel presenteras psykoanalytisk teori om empatisk inlevelse i direkt dialog med tidigare empirisk forskning kring empatitrötthet.

Teori

Emotionellt arbete

Begreppet *emotional labor* myntades för närmare fyrtio år sedan av sociologen Arlie Hochschild. I *The managed heart* (1983) beskriver hon hur den som utför emotionellt arbete manipulerar med sitt känslomässiga uttryck genom att framkalla, hålla tillbaka, förstärka eller på annat sätt arbeta om en spontan känslomässig respons så att dess uttryck ger upphov till en i sammanhanget önskad eller lämplig effekt i den andre eller omgivningen. Känslouttrycket anpassas så att den ”produces the proper state of mind in others” (Hochschild, 1983, s. 7). Människor utför emotionellt arbete i alla typer av sociala relationer, privat såväl som i arbetslivet. Hochschild (1983) menar att det mest intensiva emotionella arbetet utförs i nära privata relationer. Hon värderar inte det emotionella arbetet som sådant, utan beskriver det som en ofrånkomlig del av att vara människa och att ha sociala relationer. För att förstå

arbetets effekter behöver det relateras till sitt sammanhang. På vilka premisser utförs det, i vilket syfte och för vem, i vilken utsträckning och intensitet, till vilket pris, och så vidare. När emotionellt arbete utförs inom ramen för privata relationer vilar det på en premis om frivillighet. "If we are not satisfied, we can leave; many friendships and marriages die of inequality" (Hochschild, 1983, s. 85). Karaktären av frivillighet som under "normala förutsättningar" i privatlivet präglar det emotionella arbetet ger det den förkroppsligade skepnaden av en gåva. När det emotionella arbetet istället säljs på en ekonomisk marknad, omvandlas gåvan till en vara. Med Hochschilds (1983) ord sker en transmutation av våra privata sätt att använda känslor. Det är effekterna av kommodifieringen av det emotionella arbetet som hon studerar i *The managed heart*: "... I try to show what happens when a gift becomes a commodity and that commodity is a feeling" (Hochschild, 1983, s. 86). Hon skiljer på *emotion work* eller *management* som utförs i privata sammanhang och *emotional labor* som säljs mot en lön. I det förra fallet har handlingarna ett bruksvärde, i det senare ett ekonomiskt bytesvärde. I anslutning till Marx ambition i *Das Kapital* (1996/1867) att förstå den mänskliga kostnaden av att reduceras till ett arbetsinstrument vid utförandet av fysiskt arbete, vars särdrag har en mekanisk, repetitiv och standardiserad prägel, tar Hochschild (1983) vid och studerar en utveckling i senare stadiers kapitalism, där inte bara den tjänst som utförs utan också den emotionella stil utförandet paketeras i, utgör en del av det sålda. Hon intresserar sig för servicesektorns framväxt och utbredning, och undersöker i sin empiriska studie det emotionella arbetet hos flygvärdinnor. Att ge intryck av att "älska att utföra sitt jobb" ingår i deras arbetsbeskrivning på ett sätt som det inte gjorde för de fabriksarbetare Marx studerade.

I uppsatsen används begreppen emotionellt arbete och känslomässigt arbete utbytbart.

Det emotionella arbetets beståndsdelar

Nedan presenteras det emotionella arbetets tre huvudsakliga beståndsdelar så som de ursprungligen beskrevs av Hochschild (1983). Det känslomässiga arbetet kan utföras på två olika nivåer, det regleras av de känsloregler som är aktuella i en given social kontext och reglerna kan åtföljas antingen bokstavligen eller med ett visst mått av kreativ lekfullhet.

Djupt respektive ytligt emotionellt arbete. Emotionellt arbete kan utföras med varierande djup (Hochschild, 1983). Den som utför ytligt känslomässigt arbete agerar "som om" hon eller han kände något annat än vad som verkligen är fallet. Det handlar kort sagt om förställning. En hotellreceptionist ler vänligt mot en otrevlig kund. En upplevd irritation hålls

tillbaka och synliga uttryck för en annan, i sammanhanget mer önskad känsla, iscensätts genom ett noga regisserat kroppsspråk. ”The body, not the soul, is the main tool of the trade” (Hochschild, 1983, s. 37). Där det ytliga känslomässiga arbetet upplevs som pålagt, erfars det djupa som kommandes inifrån. I psykodynamiska termer kan vi tänka oss att det ytliga känslomässiga arbetet förnimms som egodystont och det djupa som egosyntont. Den som aktivt arbetar med sina känslor för att uppamma en faktisk upplevelse av ”rätt” känsla, av den i situationen förväntade känslan, utför djupt emotionellt arbete. Antingen kan det ske genom ett direkt frammanande av den önskade känslan. Hochschild (1983) liknar det sättet att aktivt anstränga sig för att känna rätt känslor vid att dressera en bångstyrig häst. Man beordrar för att ”exhort feeling as if feeling can listen when it is talked to. And sometimes it does” (Hochschild, 1983, s. 39). Att på det sättet försöka tvinga sig att ge upp sin kärlek till någon som lämnat en, eller att känna sorg och saknad under en begravning, handlar om att vända sig bort från sin spontana känslomässiga reaktion, eller från frånvaron av någon sådan. Utöver att undvika sin ”felaktiga” eller uteblivna känsla, är det möjligt att utföra djupt känslomässigt arbete genom att med fantasins hjälp leva sig in i omständigheter och föreställningar som triggar den önskade känslan. Istället för att försöka frammana den ”för sin egen skull” uppmanar den ryske regissören Stanislavski sina skådespelare att leva sig in i de omständigheter som föregår känslan, så kallad *method acting*: ”Not only the body, or immediately accessible feeling, but the entire world of fantasy, of subconscious and semiconscious memory, is conceived as a precious resource” (Hochschild, 1983, s. 40). Om en kund är otrevlig på ett sätt som kassörskan uppfattar som oberättigat och därför irriterande, kan hon genom sin fantasi suggerera ett potentiellt ”om” som föregått händelsen och som sätter den i ett annat ljus. *Om* det är så att mannen inte klarar av att bete sig respektfullt för att han just blivit lämnad av sin fru och mist sitt arbete, *i så fall* tycker jag synd om honom, *om* det förhåller sig så väcker hans taffliga beteende medlidande snarare än irritation, *om* det är så kan jag le vänligt mot honom och önska honom en trevlig dag”. På så vis drar kassörskan indirekt nytta av en uppövad inlevelseförmåga och fantasi för att styra inte bara sitt känslomässiga uttryck utan också sitt känslomässiga upplevande.

Känsloregler. Hur känslomässiga uttryck sorteras som lämpliga och önskade respektive olämpliga och oönskade i ett givet sammanhang bildar vad Hochschild (1983) kallar för *feeling rules*. Dessa kulturella eller sociala regler för vad som är känslomässigt acceptabelt blir ofta synliga i individens upplevelse av ett glapp mellan den faktiska och den

uppfattat ideala känslan. ”Borde” utgör de internaliserade reglerna, vilka vi utför emotionellt arbete för att inte bestrida. Vi kan tänka oss att det för personalen på hospice förekommer ett känslomässigt imperativ om att känna medlidande och värme. Flygvärdinnan möts istället av explicita uppmaningar om att uttrycka tillmötesgående och lättsam glädje. Hustrun borde älska sin make. Reglerna kan kränkas på många sätt. Vi kan känna för mycket, för lite eller inte alls, och vi kan känna missanpassade, ”felaktiga”, känslor. Hochschild (1983) beskriver hur yrkesgrupper såsom psykiatriker och socialarbetare ofta behöver förhålla sig till emotionella regler som uppmanar till att känna omtanke och visa empati. Såväl över- som underdrifter bör undvikas, den anställde bör varken känna för mycket eller för lite för patienten. Hon illustrerar med en socialarbetare som bryter mot regeln. Arbetaren berättar hur att ”förstå” klienterna ingick i arbetsbeskrivningen, vilket vanligen resulterade i att hon antingen hatade eller älskade dem när hon tyckte att hon nådde punkten av djup förståelse, ”and that’s all wrong for my work”, konstaterar hon (Hochschild, 1983, s. 150).

Känslomässigt utbyte. Sammantaget utgör det emotionella arbetet, känsloreglerna och det interpersonella utbytet av de känslor som blir produkten av det arbetet, vad Hochschild (1983) refererar till som vårt emotionella system. Inom den spelplan vars yttersta gränser dras upp av känsloreglerna, ger vi vårt emotionella arbete till varandra. Som gåvor i privatlivet, som produkter, tjänster eller varor på en kommersiell (arbets)marknad. Genom vårt känslomässiga arbete visar vi varandra rätt slags respekt. Vilken sorts och mängd känslomässiga gåvor eller varor du behöver ge eller kommer få motta och av vem, beror av er relations karaktär och av din status, roll eller position i en given social kontext. När vi utför och ger varandra produkten av vårt känslomässiga arbete gör vi vad Hochschild (1983) kallar för en psykologisk bugning. Vi bugar för varandra inte från midjan, utan från hjärtat. Det känslomässiga utbytet kan antingen ske rakt eller improviserat. Vid rakt utbyte tillämpar och följer vi reglerna ortodoxt och utan tvetydighet. Vid improviserat utbyte leker vi med regeln. Vi kan till exempel visa att vi förstår och respekterar regeln genom att närma oss den med ironi och humor. Den typen av lekfullt känslomässigt utbyte, ”the jazz of human exchange” (Hochschild, 1983, s. 79), förutsätter i regel ett djupare känslomässigt band och en större tillit mellan de involverade parterna. Vi kan tänka oss att en försenad student ”smyger” in i föreläsningssalen med en överdriven tillgjordhet i kroppsspråk och mimik. Den typen av manér regisserar ett uttryck *som om* han eller hon *verkligen* skämdes över att komma sent och att störa. Samtidigt skvallrar det ironiska i excessen hos iscensättandet om att studenten

egentligen inte alls anser sitt misstag vidare farligt. Driften med allvaret till trots så följer studenten regeln. Han eller hon bugar från hjärtat genom att manifesteras sin medvetenhet om det olämpliga i att komma sent, och respekterar påbudet om tystnad genom att inte göra väsen av sin entré. Det improviserade, ”jazziga” känslomässiga utbytet sker inom ramarna och med respekt för sammanhangets etablerade och allmänt accepterade känslomässiga regler.

Emotionellt lönearbete

När Arlie Hochschild skrev *The managed heart* år 1983 uppskattade hon att en tredjedel av amerikanska män och hälften av amerikanska kvinnor innehade lönearbeten som inbegrep emotionellt arbete. För att klassificeras som ett emotionellt lönearbete förutsätts för det första ansikte-mot-ansikte eller röst-mot-röst-kontakt med något slags allmänhet. För det andra ingår i arbetsuppgifterna att frambringa ett emotionellt tillstånd i en annan person. För det tredje finns utrymme för arbetsgivaren att utöva viss kontroll över den anställdes emotionella aktivitet, genom exempelvis utbildning eller handledning.

Psykoterapi som emotionellt lönearbete. Vid en första anblick verkar det sålunda möjligt att betrakta psykoanalytikerns eller psykoterapeutens arbete som att det skulle kunna uppfylla kriterierna för emotionella lönearbeten. Arbetet sker ansikte-mot-ansikte. I psykoanalys är det vanligt att analysanden ligger ner och att analytikern sitter bakom patienten. Under dessa omständigheter sker arbetet istället röst-mot-röst. Oavsett om den som behandlas kallas patient, klient, kund eller analysand, är relationen alltid professionell i bemärkelsen ”offentlig” eller ”allmän” och alltså inte privat eller kollegial. Psykoterapeutiskt arbete syftar i allmänhet till att åstadkomma någon slags psykologisk förändring, en förändring som mer eller mindre ofrånkomligen har en känslomässig aspekt. Den önskade känslomässiga förändringen kommer på något vis till stånd inom ramen för det arbete som terapeut och patient tillsammans bedriver, varför det verkar rimligt att anta att även andra kriteriet skulle kunna uppfyllas. Vad gäller tredje kriteriet är vidareutbildning och handledning vanliga inslag i arbetslivets vardag för de flesta som arbetar med psykoterapi, vare sig de arbetar under en extern arbetsgivare eller är sin egen.

Även för privatpraktiker finns utomstående auktoriteter som kan reglera, kontrollera och utöva inflytande över deras sätt att utföra känslomässigt lönearbete. För legitimationsyrken som psykolog och psykoterapeut utgör Socialstyrelsen, IVO och HSN övervakande och reglerande institutioner. Socialstyrelsen utfärdar legitimationer, och gör i samband med det en bedömning av den sökandes lämplighet (Socialstyrelsen, 2018). Den

som är legitimerad psykolog betraktas per definition som hälso- och sjukvårdspersonal, och står därför under tillsyn av IVO, Inspektionen för vård och omsorg. Legitimationen syftar till att garantera att den yrkesutövande psykologen har tillräckliga kunskaper och lämpliga personliga egenskaper för att utöva yrket. Om psykologens lämplighet ifrågasätts kan IVO genomföra en utredning (Sveriges Psykologförbund, 2017). Om IVO bedömer att det föreligger grund för återkallelse av legitimation görs en anmälan till HSN, Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd, som tar beslut i den typen av ärenden (Inspektionen för vård och omsorg [IVO], 2019). Den som bedöms olämplig kan alltså fråntas sin legitimation och därmed möjligheten att arbeta som legitimerad psykolog. Liknande förfarande gäller för psykoterapeutlegitimationen. För medlemskap i föreningar som Sveriges Psykologförbund, International Psychoanalytic Association (IPA), Svenska Psykoanalytiska Föreningen (SPAF) eller Dansk Psykoanalytisk Selskab finns olika texter som innehåller bestämmelser och riktlinjer för medlemskap, vilka drar upp vissa gränser för hur en medlem kan, bör och ytterst får agera för att inte mista medlemskapet. Att bli utesluten ur en psykoanalytisk förening hindrar inte den uteslutne från att bedriva psykoanalys, eftersom ”psykoanalytiker” inte är en legitimationsskyddad titel såsom psykolog eller psykoterapeut. Oavsett innebär medlemskapet ett slags kvitto på att den enskilde är allmänt accepterad av den större gruppen yrkesverksamma som en seriös, legitim och lämplig yrkesutövare. Att uteslutas ur sällskapet borde alltså riskera att föra med sig dåligt rykte, hota den enskildes status i egenskap av yrkesutövare samt bidra till uteslutning och utanförskap. Allt detta riskerar att försvåra möjligheten att arbeta och försörja sig i branschen.

Sociologen Dorothy E. Smith (1990) menar att sociala institutioners texter likriktar medlemmarnas sociala handlingar. Institutionens standardiserade texter ger uttryck för dess dominerande föreställningar och normer. Såväl Sveriges Psykologförbund som SPAF har till exempel etiska riktlinjer (Sveriges Psykologförbund, 1998; SPAF, 2010) som medlemmarna förväntas följa. I förlängningen riskeras uteslutning för den vars yrkesutövande bedöms stå i strid med riktlinjerna. De etiska riktlinjerna speglar alltså de dominerande uppfattningarna om socialt acceptabla beteenden inom de respektive yrkeskåren. De har makten att avskräcka från avsteg då överträdelser kan få faktiska, praktiska konsekvenser för den enskilde. Smith (1990) menar att själva legitimationen eller medlemskapet bör förstås som ett slags dokumenterad och certifierad skicklighet som ”constitute competence as a labor market commodity” (s. 219). I analogi med hur Hochschild (1983) talar om emotionellt arbete som

kommodifierad känsla, talar alltså Smith om legitimationer, medlemskap och certifikat som kommodifierade kompetenser. Kommodifieringen erbjuder en möjlighet för den yrkesverksamme att sälja sin kompetens som en vara, till exempel genom att sälja sig som ”legitimerad psykolog”. Den medför också risken att kasta ut barnet med badvattnet, eftersom den psykolog som mister sin legitimation också mister sin kompetens, enligt varufieringens kommersiella logik. Att sälja sin kompetens som vara föregår alltså säljandet av sina emotioner som detsamma. Det känslomässiga arbetet behöver anpassas och begränsas så att ett fråntagande av den varufierade kompetensen inte riskeras. För att få möjligheten att sälja sina känslor som psykolog, måste man först få sälja sin kompetens som psykolog.

Inom det slags institutionella regleringar för terapeuters lämplighet och yrkesskicklighet som här nämnts, alltså handledning, vidareutbildning samt etiska regler och ramverk, ryms kontrollerande och intervenerande praktiker riktade mot det känslomässiga arbetet. Nämnade etiska riktlinjer föreskriver sådant som att patienter inte får kränkas, luras, förtryckas eller skadas, att maktpositionen som behandlare inte får utnyttjas och att relationer till patienter inte får privatiseras eller sexualiseras. Samtligt bidrar till att befästa vissa yttersta gränser för vilken slags känslomässiga uttryck i terapeut-patient-relationen som inte får förekomma utan att det medför yrkesmässiga konsekvenser för den enskilde terapeuten. På så vis förekommer övervakning och styrning av den anställdes känslomässiga arbete, om inte direkt av en arbetsgivare så indirekt av yrkeskåren, i enlighet med Hochschilds (1983) tredje kriterium.

Konsekvenser av emotionellt arbete

Med utgångspunkt i Hochschild (1983) diskuteras här det emotionella arbetets konsekvenser. Var, av vem och i vilket syfte det utförs har direkt inverkan på dess följder. Den som utför omfattande kommersialiserat emotionellt arbete riskerar att förlora kontakten med sitt känsloliv och i förlängningen med sig själv, vilket enligt Hochschild (1983) bidragit till den ökade populariteten för terapi samt till en förhöjd kulturell status för känslomässig äkthet. Möjligheten till det sistnämnda diskuteras utifrån olika sociologiska perspektiv.

Det emotionella arbetets kontext. Hochschild (1983) betonar skillnaden i det känslomässiga arbetets syfte i olika situationer. Emotionellt arbete som utförs i kommersiella sammanhang är väsensskilt från det som utförs i andra kontexter eftersom det där fräntas sitt egenvärde. När den anställdes känslomässiga arbete säljs som en vara med avsikt att tjäna pengar, intas en instrumentell hållning till känslor, de ”are processed like raw ore”

(Hochschild, 1983, s. 54) och reduceras till investerade resurser, medel på vägen mot det högre målet att bibringa ekonomisk vinst. Hochschild (1983) pekar utöver det kommersiella sammanhanget ut ytterligare tre där känslomässigt arbete förekommer: dramatiska, privata och terapeutiska. I dessa övriga sammanhang är känslornas egenvärde intakt. På teatern tjänar det emotionella arbetet ett konstnärligt syfte, i privatlivet ett av uppfyllelse eller fullbordan och i terapi ett av självförståelse. Angående det sistnämnda får vi beaktat formuleringen om ”självförståelse” anta att hon uppehåller sig vid terapins syfte för i första hand patienten. Här kan vi vidare fråga oss vad syftet att bidra med känslomässigt arbete i psykoterapi är för psykoterapeuten, och på vilket sätt det sker. Eftersom psykoterapeuten tar betalt för sitt arbete, vilket vi sett inbegriper känslomässigt sådant, är också det arbetet kommersialiserat eller varufierat på samma sätt som flygvärdinnans leenden och tillmötesgående attityd. Hochschild (1983) definierar dock det terapeutiska känslomässiga arbetet som ”något annat” än kommersiellt sådant. Hon använder endast detta ”andra” som något att kontrastera det fenomen hon undersöker med. Det aktualiserar i sammanhanget en rad frågor som blir relevanta i läsningen av studiens kommande empiriska material. Hur kan vi förstå detta ”andra”, terapeutiska, sätt att arbeta känslomässigt? Hur färgar och formar det faktum att psykoterapeutens arbete också är ett lönearbete dess uttryck och efterverkningar? Hur kan vi förstå psykoterapeutens känslomässiga arbete beaktat att det utförs i parallella syften, alltså samtidigt terapeutiska och kommersiella?

Den mänskliga kostnaden för emotionellt lönearbete. Hochschild (1983) vill i dialog med Marx påvisa att instrumentaliserat emotionellt arbete i likhet med instrumentaliserat fysiskt arbete riskerar vålla alienation. Såväl fabriksarbetare som servicepersonal sysslar med massproduktion, den förre av saker och den senare av känslor. Hochschild (1983) uppfattar emotionen som en ledtråd för att förstå hur vi upplever en given situation. Känslolivet är att betrakta som ett sinne i likhet med syn, hörsel och smak. Som direkta reaktioner är känslorna centrala för vår omedelbara perception. De emotionella reaktionerna kommer till oss per automatik likt ljud eller dofter och verkar alltså bortom medveten kontroll. Vi kan försöka ändra vår initiala känslomässiga respons genom något slags känslomässigt arbete. Den initiala emotionella varseblivningen har enligt Hochschild (1983) en signalfunktion, den säger något om hur vi har det i en given situation. Den som är i kontakt med sitt känsloliv kan orientera sig med hjälp av signalfunktionen för att bättre förstå sina egna upplevelser, behov och önskningar.

Den stora risken med emotionellt lönearbete menar Hochschild (1983) är förlusten av signalfunktionen, vilket kan ge upphov till alienation i bemärkelsen förfrämligande från känslolivet. Förfrämligandet är avhängigt kontexten, den som spelar teater tar inte skada av att ”put on a face” (Hochschild, 1983, s. 37), till skillnad från exempelvis flygvärdinnan, vars ytligt pålagda leende alstrar emotiv dissonans. När det föreligger dissonans mellan den upplevda känslan och det känslomässiga uttrycket, genereras en anspänning i likhet med hur Festinger (1957) beskrev påfrestningen i att hysa parallella motstridiga idéer som kognitiv dissonans. På samma sätt som människor argumenterar för, motiverar eller förnekar i syfte att minska den kognitiva dissonansen, påvisar Hochschild (1983) hur någon som i sitt arbete förväntas le när den egentligen är irriterad, kommer att försöka göra sig av med spänningen i motsättningen genom att välja sida. Eftersom jobbet kräver leendet, tenderar den anställde att överge sin känsla till förmån för det förstådda uttrycket: ”... when conditions estrange us from our face, they sometimes estrange us from feeling as well” (Hochschild, 1983, s. 90). Leendet är falskt och känslan förlorad, den anställde lämnas i känslomässig alienation.

Hochschild menar vidare att den sortens ”distortion of the managed heart” (1983, s. 22) kommit att bli en alltmer avgörande mänsklig kostnad i den osäkra och ständigt växlande samtiden. Moderna människor existerar parallellt i flera föränderliga sociala världar och roller. Hon sätter samtiden i motsats till medeltiden. Då bodde man på en plats, hade ett arbete, en social roll och följde en uppsättning sociala regler, hela livet. När det råder kronisk osäkerhet runt vad som gäller, vad som bör tas för sant och kanske framförallt när svaret på frågan ”vem är jag?” utgörs av oändliga tänkbarheter snarare än det enda möjliga ”familjefar och präst i den kristna socknen X”, vänder vi oss till känslans signalfunktion i försök att navigera i självet, världen och samtiden, eftersom ”emotion is a sense that tells about the self-relevance of reality” (Hochschild, 1983, s. 85).

Känslomässigt arbete och känslomässig äkthet. Den tilltagande kommersialiseringen av känslor har enligt Hochschild (1983) skapat en kulturell respons i form av sökande efter och upphöjande av autenticitet. Den ökade förekomsten av känslomässig förställning i arbetslivet medför att vi värdesätter spontana och ”naturliga” känslor: ”We are intrigued by the unmanaged heart and what it can tell us” (Hochschild, 1983, s. 190). På det viset menar hon att den ökade förekomsten av emotionella lönearbeten bidragit till den ökade populariteten för psykologisk terapi, och nämner bland många andra varianter psykoanalys som ett exempel. Den utbredda förekomsten av emotionellt lönearbete föranleder

att allt fler söker terapi i syfte att återupprätta kontakt med sitt spontana känsloliv. Vissa söker alltså kontakt med någon som utför ett slags emotionellt arbete, med förhoppning om att komma tillrätta med konsekvenserna av sitt eget.

Sociologer som Eva Illouz och Frank Furedi har vidareutvecklat den sociologiska teoribildningen om psykoterapi som sökande efter det autentiska. Illouz (2008) beskriver förekomsten av en terapeutisk diskurs eller ideologi, vilken bland annat innehåller föreställningar om att äkta eller sanna känslor finns fångade och fångslade i självet, vilka med psykoterapis hjälp kan upptäckas, namnges och frigöras av ett vetande och medvetet subjekt. Furedi (2004) påtalar att det skett en terapeutisk vändning i kulturen som svar på den ökade osäkerhet som redan Hochschild (1983) påtalade. Han ifrågasätter uppfattningen om psykoterapi som ett känslomässigt befrielseprojekt och menar istället att den moderna terapeutiska kulturen spelar på människors upplevda osäkerhet och svaghet på ett sätt som accentuerar desamma. Furedis (2004) kritik av psykoanalysens uttalade emancipatoriska strävan hämtar inspiration från Foucaults (2008) totala avfärdande av samma föreställning. Hos Foucault utgör förståelsen av människan i termer av subjekt en konstruktion som uppkommit i samband med moderniteten och som saknar motstycke i förmodern tid (Rose, 1996). Till att börja med kan vi aldrig frigöra oss från det samhälle vi är en produkt utav. Han framhåller psykoanalysen som en disciplinerande social praktik underkastad en överordnad institutionell makt. I terapirummet uppfinner vi oss själva som individer eller subjekt. Vi skapar våra begär, känslor och önskningar, visserligen med önskan om befrielse, men i en akt av självdisciplinering bidrar vi egentligen till att på en gång upprätta och underordna oss normativa diskursiva föreställningar om normalitet och moralitet. Vi söker emancipation i jakten på sanningen om oss själva, när vi själva som individer eller subjekt i den mening som denna ambition förutsätter inte existerar. Vi är produkter av den diskurs som innesluter oss (Rose, 1996). För Foucault framstår de moderna psykologiska diskurserna som särskilt effektiva eftersom deras emancipatoriska anspråk samtidigt är epistemologiska och moraliska: "(...) modern power takes on the face of the benevolent psychoanalyst, who turns out to be nothing but a node in a vast network of power, a network that is pervasive, diffuse and total in its anonymity and power" (Illouz, 2008, s. 3). Psykoanalysen som diskurs är alltså i Foucaults mening en politisk teknologi i sig själv. Det är genom själva den emancipatoriska ambitionen som individen styrs och kontrolleras. För honom gäller således att "(...) through therapy the self is made to work seamlessly for and within a system of power" (Illouz, 2008, s. 3).

Psykoanalysens föreställning om autentiska känslor är alltså för Foucault lika mycket ett uttryck för social kontroll och institutionell makt som flygvärdinnans kommodifierade emotioner. Hans totala diskvalificering av psykoterapi som potentiellt frigörande social praktik har mött motstånd bland annat från förespråkare för den kritiska psykologin. För att ge ett exempel framlägger Holzman (2015) möjligheten att förhålla sig till patienter som revolutionärer.

Idéhistorikern Karin Johannisson (2015) har resonerat tankeväckande om relationen mellan de hos Hochschild (1983) tre centrala koncepten emotionell upplevelse, emotionellt uttryck och emotionell äkthet. Genom sina fallstudier illustrerar hon hur kvinnliga patienter interagerar med sina diagnoser som sociala kategorier och därinom experimenterar med sina känslomässiga uttryck. Genom ett spel med identiteter via performativa strategier skapar de estetiska uttryck för sitt lidande som är gångbara i den kontext de verkar, alltså emotionella uttryck som får önskvärd effekt. Hon beskriver patienternas inre emotionella liv och lidande som bortom medveten kontroll, samtidigt som uttrycket för lidandet kontrolleras genom medveten iscensättning:

De har alla tvångstankar och perceptionsstörningar. De kontrollerar inte sina känslor och sin sårbarhet.

De är också medvetna om hur denna oförmåga skall gestaltas. (...) Den svåra frågan (ännu knappast löst) är om psykisk sjukdom kan väljas och spelas upp efter bestämda manus. (Johannisson, 2015, s. 81)

Hur patienterna väljer att iscensätta sitt lidande, hur de i Hochschilds (1983) mening manipulerar med sitt emotionella uttryck, står i ständigt interagerande kontakt med den bakomliggande, ”autentiska” känslomässiga upplevelsen, i dessa patienters fall deras subjektiva lidande. Såväl Hochschild (1983) som Johannisson (2015) belyser att individen har viss frihet att välja sitt känslomässiga uttryck, men att det valet alltid på något sätt kommer att återverka på och förändra den ursprungliga känslomässiga upplevelsen. Psykoterapeuter och psykoanalytiker är sociala aktörer i samma mening som Hochschilds flygvärdinnor eller Johannissons psykiatripatienter. Frågan om hur interaktionen mellan deras emotionella upplevelse och deras emotionella uttryck ser ut och vilka känslomässiga konsekvenser som springer därur kommer att riktas mot det här arbetets empiriska material.

Hochschild (1983) diskuterar känslomässig autenticitet i relation till de psykoanalytiska begreppen sant och falskt själv. Det sanna eller äkta självet känner sig levande och hämtar näring från spontant och autentiskt känslomässigt upplevande. Det falska självet utgör snarast en defensiv fasad som i svåra fall vållar total brist på spontanitet och orsakar känslor av död, tomhet och överklighet (Winnicott, 1960). Det falska självet påminner

om den känslomässiga dödhet och alienation som Hochschild (1983) beskriver att den som blir utmattad till följd av omfattande ytligt känslomässigt arbete kan uppleva. Förställningen av det autentiska uttrycket vid ytligt känslomässigt arbete ger upphov till ett socialt gångbart uttryck som för tankarna till ytterligare ett psykoanalytiskt begrepp, *persona*. Med den termen syftade Jung (1956) till ett slags mask som precis som det ytliga emotionella arbetet vill göra ett specifikt intryck på andra, och samtidigt dölja den egentliga, sanna upplevelsen.

Emotionens natur

Ovanstående diskussion om huruvida emotioner kan vara autentiska utgör en mindre del i en vidare polemik om det totala emotionsbegreppets definition. Inom ramen för det här arbetet finns varken utrymme eller direkt behov av att uttala ta ställning i denna meningsstrid, inte heller av att skriva fram en avgränsning för vad som i sammanhanget avses med ”emotion”. Den ontologiska frågan om emotionens natur ligger implicit i arbetets syfte och frågeställning och ett svar bör därför rimligen inte här på förhand konstrueras. Istället verkar det befogat att försöka bidra till förhöjd medvetenhet om emotionsbegreppets omtvistade precisering, då den vida skiljer sig inom såväl som mellan sociologin och psykologin. Hur vi förstår begreppet är avgörande för hur vi förstår såväl emotionellt arbete som psykoanalys.

Emotionens födelse. Emotion som teoretiskt begrepp och föremål för vetenskaplig kunskap infördes i samband med den moderna psykologins födelse vid slutet av 1800-talet (Shachak, 2017). Det skedde hand i hand med psykoterapins födelse. Innan det fanns några emotioner fanns heller inget behov av professionella praktiker som syftade till att åstadkomma emotionella förändringar. Dixon (2003) skildrar hur det vetenskapligt-psykologiska begreppet emotion under artonhundratalet gradvis kom att ersätta föregångare vars konnotationer snarare var av moralisk eller religiös karaktär, såsom passioner, begär, stämningar, hängivelser och tillgivelse. Han menar att emotion är en överinklusiv sekulär kategori som försvårar möjligheten att med subtilitet navigera i den enorma spännvidden av upplevelsemässiga tillstånd och utgångspunkter som mänskligheten är kapabel till. Det begreppsliga skiftet ungefär från passion till emotion behöver betraktas i sin historiska

kontext som en del i en större och bakomliggande förändring av den totala västerländska världsbilden.¹

Emotion i psykologin. Begreppet emotion är centralt för psykologin som vetenskaplig disciplin på ett sätt som väl saknar motstycke i andra och närbesläktade discipliner. Helt allmänt nämns *emotion* i psykologin ofta tillsammans med *motivation* (Hwang, Lundberg & Smedler, 2012). Båda termerna har sitt ursprung i latinets *movere*, på svenska ungefär förflyttning eller rörelse. En emotion är alltså en komplex sinnesrörelse som infinner sig som svar på ett perceptuellt stimuli. Emotionella reaktioner lägger grunden för handling via motivation. Emotionen bryts vanligen ned i mindre beståndsdelar: en situation ger upphov till en kognitiv bedömning vilken triggar emotionella reaktioner i form av en subjektiv upplevelse, handlingstendenser, somatiska reaktioner och ansiktsreaktioner. Den emotionella regleringen återverkar sedan på samtliga dessa komponenter. Här framstår med tydlighet svårigheten att särskilja fenomenet känsla från såväl tanke som handling. Vissa menar att emotioner utgör ett slags informationsprocessande som bättre förstås som en subkategori till kognition än som en fristående kategori. Ibland framhålls i Darwins anda emotioners överlevnadsfunktion som central: rädsla får oss att fly en farlig situation, till exempel. Ibland betonas emotioners kommunikativa funktion: genom emotion kan vi visa andra hur vi har det och vad vi behöver (Hwang, Lundberg & Smedler, 2012). Inom psykologin råder visst begreppsligt överlapp mellan framförallt affekt, emotion och känsla. Affekter förstås ofta ur ett biologiskt perspektiv som fysiskt instinktiva reaktioner i kroppen som utlöses av externa stimuli (Sonnby-Borgström, 2012). Emotioner är mer komplexa och integrerade än affekter och innefattar biografiska element såsom minnen och personliga narrativ. En känsla är snarast en subjektiv beskrivning av det emotionella i en upplevelse.

Att det skulle finnas ett avgränsat antal universella grundaffekter eller basala emotioner är en etablerad föreställning inom psykologin (Tomkins, 1962; Tomkins, 1963; Plutchik, 1980; Ekman, 2007). Vanligen identifieras mellan åtta och tretton stycken. Dessa beskrivs som en minsta gemensam känslomässig nämnare för människor oberoende av kultur. Den känslomässiga upplevelsen ger så att säga automatiskt upphov till ett känslomässigt

¹ För en uttömmande historik över psykologins strukturellt diskursiva förändringar, vilka gett upphov till dess moderna språkdräkt där emotionsbegreppet är helt centralt, se Kurt Danziger (1997).

uttryck. Det spontana känslomässiga uttrycket för grundemotioner som äckel, glädje eller avsky är enligt dessa teorier detsamma oavsett kulturell kontext. Grundemotionerna kan sedan kombineras med varandra och präglas kulturellt och socialt så att mer komplexa och sekundära emotionella uttryck kommer till stånd. Framförallt Ekmans empiriska forskning som indikerar att emotioner skulle vara universellt identifierbara via ansiktsuttryck har mötts av kritik. Russell (1994) menar att olika emotionella uttryck med stor kulturell variation benämns och tolkas olika. Lisa Feldman Barrett (2018) har nyligen framfört ett socialkonstruktivistiskt neuropsykologiskt perspektiv. Starka kroppsliga sensationer kategoriseras som emotion, eftersom det är så vi lärt oss att konceptuellt förstå den typen av sensationer. Emotioner är i första hand språkliga och kulturella koncept som vi tillskriver våra fysiska sensationer. Emotionen skapas alltså i stunden i en interaktion mellan fysiska förmimmelser, kulturella och kontextuella tolkningar samt tillgängliga språkliga referenser. Ingen emotionell upplevelse är den andra lik på det sätt som föreställningen om grundemotioner förutsätter. Ett barn kan uppleva emotion först när hjärnan utvecklat förmågan att ad hoc sätta samman situationsbundna emotionella koncept i syftet att motivera och styra beteende samt att tillskriva sensorisk stimuli mening (Hoemann, Fei Xu & Barrett, 2019). En empirisk studie visar att tillgången till ord som refererar till mentala tillstånd påverkar vilka slutsatser försökspersoner drar om mentala tillstånd (Betz, Hoemann & Barrett, 2019). Orden eller språket utgör alltså kontexten för den mentala slutledningen vid emotionell uttolkning.

Emotion i sociologin. Hochschild (1983) förstår som bekant emotionen som ett sinne med signalfunktion. Hon poängterar att vi i språket grammatiskt talar om känslor som substantiv. Vi talar om ”en” känsla, kärleken eller ilskan, som vore den av substantiell natur som något avgränsat och konkret, en sak eller företeelse som kan existera utanför eller oberoende av den som känner dem. Den grammatiska inramningen av känslor som substantiv lägger grunden för den reifikation som föregår möjligheten till kommodifiering. Språkets vrånbild försvårar förståelsen för att vi varken kan känna eller avfärda känslor, som om de vore något externt existerande. Att förlora kontakten med det emotionella, till exempel till följd av omfattande emotionellt arbete, innebär snarare att vi förlorar förmågan att länka samman vår yttre och vår inre verklighet. Utan att gå in i detaljer blir det förhoppningsvis tydligt för läsaren hur Hochschilds emotionsbegrepp ligger närmre Lisa Feldman Barretts bio-psyko-sociala perspektiv än Tomkins eller Ekmans grundemotioner.

Inom psykoterapiforskningen betonas vikten av att hålla isär den emotionella upplevelsen och det emotionella uttrycket (Sloan & Kring, 2007), en tankegång som vi sett är central också hos Hochschild (1983) som ju framhåller att det är en anställds emotionella uttryck som är särskilt utsatt för kapitalisering på den kommersiella marknaden. Nyligen presenterade sociologen Eva Illouz (2017) begreppet *emodity*. Begreppet har skrivits fram i uppföljning till Karl Marx *commodity*, som till skillnad från Illouz *emodity* återfinns utanför individen. Illouz term syftar till att ytterligare tydliggöra själva det förtingligande elementet i den senkapitalistiska varufieringen av emotioner. Framskrivningen av *emodities* utgör en del i ett större försök hos Illouz att omformulera en kritisk teori om kapitalism och subjektivitet, ”which reckons with the fact that there is no subjectivity outside the compass of capitalism” (2017, s. 22). Hon radikaliserar alltså den kritiska potentialen i Hochschilds (1983) teori genom att visa hur konstruerandet av emotionell autenticitet och kommodifiering av emotion utgör två sidor av samma mynt i det senkapitalistiska projektet. Emotioner är i vår tid alltid och ofrånkomligen ”actual commodities in themselves” (Illouz, 2017, s. 16). Att känslor förtingligas och säljs på ett sätt som alienerar människor från det egna känslolivet är alltså för Illouz ett faktum samtidigt som det är ett faktum att idén om att det finns äkta känslor, vilka man kan återskapa kontakten med via till exempel psykoanalys, också är ett senkapitalistiskt påfund. Det är möjligt att kapitalisera på de kommodifierade känslorna såväl som på den alienation de ger upphov till. Resonemanget påminner om Foucaults kritiska perspektiv på psykoanalys. Illouz (2008) vill dock frånga det slags epistemologiskt misstänkliggörande ansats som Foucault verkar inom och tar istället en agnostisk utgångspunkt. Hon undviker att på förhand uttala någon uppfattning om hur sociala relationer borde se ut. Hon saknar hos sociologin ett intresse för varför sociala aktörer så ofta är så upptagna med och fångslade av mening. Den terapeutiska diskursen presenteras som ett utmärkt exempel på ett sociologiskt studieobjekt som förutsätter förståelse och analytiskt intresse för upplevelsen av meningsfullhet som en absolut central mänsklig drivkraft. För att förstå mening är emotionerna centrala. Illouz (2018) menar att de i sociologin ofta utgör den förbisedda länken mellan struktur och aktörskap. Här finns likheter med hur sociologen och psykoanalytikern Nancy Chodorow (2014) betonar underskattandet av det individuella inom sociologin. Det är underskattat eftersom det är ”där” mening upplevs. Hon ifrågasätter hur emotionssociologer som Hochschild fokuserar på människors reaktioner på av kulturen påtvingade känsloregler, snarare än på det personliga upplevandet. Fokus ligger på den sociala aktören, *mig*, snarare än

på *jaget*, den unika och upplevande individen som erfar *mig*, för att tala med sociologen George Herbert Mead (1934). Ett ökat intresse för individuella subjektiviteter skulle i Chodorows mening berika sociologin, och i det ingår ett beaktande av att även sociologer behöver intressera sig för och begripliggöra tyst, irrationell och undermedveten kommunikation. För Chodorow (1999) såväl som för Illouz (2008) är emotionen en helt central komponent i upplevelsen av meningsfullhet. För Illouz är emotion energi, motorn i individuell motivation, helt i linje med den gängse uppfattningen inom psykologin. Men i motsats till förespråkarna för universella grundemotioner (Tomkins, 1962; 1963; Ekman, 2007) beskriver hon dem som ett oupplösligt derivat av sociala relationer och kulturella meningar. De springer ur subjektets övertygelser och begär och kan inte separeras från hur individen lever i och upplever kulturellt kodade sociala relationer. Emotionerna är djupt internaliserade och ofta inte fullt medvetna för individen själv. De är halvt medvetna eftersom de innehåller för mycket av sammanpressat samhälle och kultur, mer än vad som är möjligt att medvetet processa. Det kan sättas i jämförelse med hur det undermedvetna inom psykoanalysen framhålls som fyllt av undanträngda känslor med ursprung i individens egen levnadshistoria. Denna olikhet i betoning på huruvida det individuella eller det kulturella framförallt uppfyller det undanträngda känslolivet utgör såklart som många försök till förtydligande kategorisering något av en förenklad uppställning. Freud framhåller exempelvis i *Vi vantrivs i kulturen* (1929/1995) hur det är just internaliserade kulturella och sociala förväntningar eller påbud som gör oss, eller våra emotionella uttryck, ”sjuka”. Illouz (2008) menar slutligen att eftersom emotionens mindre beståndsdelar är kulturella och samhällsliga kan ingen god sociolog undgå dem, förståelsen för det senare är oavhängigt förståelsen av det föregående.

Tidigare forskning

Emotionellt arbete efter Hochschild

Det är nära fyrtio år sedan Arlie Hochschild lanserade begreppet emotionellt arbete. Grandey, Diefendorff och Rupp (2013) sammanfattar hur begreppet sedan dess spridit sig från den sociologiska disciplinen till framförallt psykologi och det tvärvetenskapliga fältet för studier av *organizational behavior*, OB. Tusentals artiklar som refererar till begreppet har publicerats. Sedan tidigt 2000-tal har ökningen av referenser till begreppet varit exponentiell. Det vetenskapliga intresset för fenomenet har alltså kraftigt tilltagit på senare tid, i samband med den så kallade affektiva revolutionen inom organisationsforskning och servicesektorns

tillväxt. I och med begreppets tilltagande popularitet har dess definition vidgats och gränserna gentemot närliggande konstrukt blivit otydligare. Grandey, Diefendorff och Rupp (2013) beskriver tre huvudsakliga utvecklingslinjer där olika delar i det ursprungliga begreppet betonas. Inom sociologin betraktas emotionellt arbete ofta som en egen yrkeskategori, inom OB som en förmåga till att visa upp ett efterfrågat känslomässigt uttryck och inom psykologin som en intrapsykisk process.

Emotionellt arbete i sociologi. Inom sociologin jämställs emotionellt arbete med fysiskt arbete eller intellektuellt arbete i den mening att det betraktas som en särskild kategori av arbeten. Sett från det perspektivet rör det sig inte om en gradfråga, vissa jobb är emotionella arbeten, andra är det inte. Här finns tydliga teoretiska rötter från Hochschilds (1983) lista med kriterier för vad som utgör ett emotionellt lönearbete. I linje med hur hon ursprungligen resonerade framförs ofta att emotionellt arbete är funktionellt för organisationen men dysfunktionellt för den anställde (Grandey, Diefendorf & Rupp, 2013). Sociologiprofessorn Amy Wharton (1993; 1999) har i uppföljning till Hochschilds arbete fortsatt att undersöka de psykosociala konsekvenserna av emotionellt lönearbete, bland annat inom bank- och sjukhusindustrin.

Emotionellt arbete i organisationsforskning. Inom det tvärvetenskapliga forskningsfältet för OB har fokus förskjutits från vad Hochschild (1983) kallade *feeling rules* till så kallade *display rules* (Grandey, Diefendorf & Rupp, 2013). De som visar upp ett känslomässigt förväntat uttryck kopplat till yrkesrollen, utför emotionellt arbete. Här betonas att arbetsgivaren inte försöker styra vad den anställde ska känna, utan enbart reglera vilket slags känslomässiga uttryck som kommuniceras. Det framhålls att för den som är rätt person för ett jobb föreligger emotionell harmoni mellan efterfrågan, känsla och känslomässigt uttryck. Personen i fråga kan vara autentisk och ändå uppfylla arbetsgivarens krav. Det är först när kraven, känslorna och uttrycken inte harmonierar som det uppstår emotiv dissonans och behov av förställning. Därför bedöms emotionellt arbete som ett problem endast när det är väldigt ansträngande och icke-autentiskt för den som utför det. En sådan människa bedöms helt enkelt som fel person för arbetet i fråga. Som ett exempel på detta framför Humphrey, Ashforth och Diefendorff (2015) att personer som ligger högt på variablerna extraversion och emotionell intelligens och lågt på negativ affekt och neurotiskhet passar särskilt bra för yrken som medför mycket emotionellt arbete. Också Judge, Woolf och Hurst (2009) har visat hur

emotionellt arbete har mindre negativa effekter på personer som skattar högt på personlighetsvariabeln extraversion.

Emotionellt arbete i psykologin. Inom psykologin betraktas ofta emotionellt arbete som ett intrapsykiskt arbete avhängigt exekutiva funktioner (Grandey, Diefendorf & Rupp, 2013). Här utpekas ytligt emotionellt arbete, att till exempel förtrycka eller fejka en känslomässig reaktion, som en riskfaktor för utmattning och psykisk ohälsa. Djupt känslomässigt arbete förstås i termer av god förmåga till emotionsreglering och självkontroll, till exempel genom förmåga att byta fokus eller till att ompröva ett perspektiv eller beslut. Grandey och Sayre (2019) har visat att ytligt emotionellt arbete är mer ineffektivt än djupt, bortsett från när känslomässig autenticitet inte är ett kärnvärde för den som utför det eller om personen i fråga är väldigt bra på att få det att verka autentiskt. Vidare påvisar de att ytligt emotionellt arbete tar mer mental energi än djupt, att det skadar den kognitiva kapaciteten överlag och ökar risken för kontraproduktiva beteenden. Anställda som utför mycket ytligt emotionellt arbete säger oftare upp sig än de som gör mer djupt emotionellt arbete. Det ytliga emotionella arbetets negativa konsekvenser är väl befast också i annan empirisk forskning. Det har i fyra meta-utvärderingar tydligt framförts att ytligt emotionellt arbete är kopplat till sänkt välmående och tilltagen stress (Bono & Vey, 2005, Hülshager & Schewe, 2011; Kammeyer-Mueller et al., 2013; Wang, Seibert, & Boles, 2011).

Den psykologiska termen emotionsreglering har begreppsliga kopplingar till emotionellt arbete. Gross (2013) sammanfattar begreppet som psykologisk målaktivering med intentionen att modifiera de processer som genererar emotioner. När en emotion uppfattas som felaktig avseende typ eller intensitet i en viss situation, är emotionsreglering det sätt på vilket individen kan påverka dess utveckling. Han menar därför att emotionellt arbete utgör en form av emotionsreglering, närmare bestämt den emotionsreglering som sker inom ramen för ett yrkesutövande. Grandey och Gabriel (2015) menar att emotionellt arbete är mer än summan av dess delar, och integrerar olika aspekter såsom individuella psykologiska förutsättningar och förmågor som organisatoriska faktorer och sociala omständigheter i sin modell för emotionellt arbete. Emotionsreglering utgör dock navet i modellen.

Från psykologins håll har kritik riktats mot det försvar för så kallade *display rules* som framförts från vissa representanter för OB-studier. Med utgångspunkt i att utvärdera befintlig empirisk forskning om det emotionella arbetets konsekvenser argumenterar Grandey, Rupp och Brice (2015) för att utrota förekomsten av *display rules* på arbetsplatser. De framför att

emotionellt arbete i upprepade studier har visats ge upphov till emotiv dissonans och uttömning av psykologiska och känslomässiga resurser, vilket hindrar välmående såväl som försämrar prestationsförmågan. Den spänning som den emotiva dissonansen orsakar har visat sig ge upphov till såväl somatiska symptom, vantrivsel på arbetsplatsen, utmattning som negativa konsekvenser i hemmet. När arbetet kräver emotionell reglering på en nivå som går utöver vad den anställde har hållbara resurser för infinner sig ett slags exekutiv överansträngning, vilket i längden försvagar förmågan till emotionsreglering. Även andra exekutiva funktioner drabbas. Förmåga till koncentration, genomförande och verkställande sänks. Detsamma gäller förmågan till impulsinhibition, vilket ökar risken för antisociala beteenden och olämplig eller överdriven förekomst av *self disclosure*. I korthet försämrar alltså allmänt förmågan att göra ett gott intryck. Dessa konsekvenser utgör den ironiska baksidan av höga krav om empati, förståelse, glädje och närvaro. Författarna utpekar det ytliga arbetet som den huvudsakliga boven men menar att detsamma gäller för hög förekomst av djupt känslomässigt arbete, om än med långsammare förlopp. Apropå allt detta menar de att arbetsgivare bör sluta ställa krav om specifika emotionella dispositioner, alltså uppvisade känslouttryck, för att istället tillåta de anställda att visa hur de faktiskt reagerar och känner. Ökade krav bör omvänt riktas mot kunden. De menar att den som vill bli trevligt bemött själv behöver bete sig trevligt. De exemplifierar med hur personalen på ett fint hotell betraktar sig själva som gentlemän som serverar andra gentlemän. Den kund som inte uppför sig som en gentleman hänvisas vänligt men bestämt till utgången. Författarna menar att det i längden är bättre för alla, såväl personal som kunder, om det förekommer krav om grundläggande anständighet och respekt i den mellanmänskliga kontakten: ”in short, emotional labor violates basic human rights for decent work” (Grandey, Rupp & Brice, 2015, ss. 780-781). Istället för att kräva påtvingade leenden menar de att företag borde erbjuda arbetsmiljöer som underlättar för den typen av känslomässiga uttryck att uppstå spontant. Grandey et al. (2012) menar att ett autentiskt klimat präglad av psykologisk trygghet och en delad upplevelse av att arbetsgivaren och kollegorna accepterar och tillåter anställda att öppet visa vad de känner, även när känslorna är negativa, lindrar de potentiellt negativa konsekvenserna av emotionellt arbete och minskar risken för utmattning hos vård- och omsorgspersonal.

Emotionellt arbete och psykoterapi

Trots mängden empirisk forskning rörande emotionellt arbete inom såväl psykologi som sociologi så gott som saknas studier rörande emotionellt arbete och psykoterapi inom

båda disciplinerna. Endast några få artiklar undersöker förekomsten eller konsekvenserna av emotionellt arbete i själva det psykoterapeutiska arbetet.

Weaver och Allen (2017) visar i en studie att samtidigt som skolpsykologer överlag rapporterar höga nivåer av arbetstillfredsställelse, verkar utmattning i samma grupp ofta följa som konsekvens av hög förekomst av ytligt emotionellt arbete och *display rules*. Ju fler av skolpsykologens professionella kontakter som upplevs som kundrelationer, desto mer ytligt emotionellt arbete och i förlängningen emotiv dissonans och utmattning. De professionella relationer som kräver mycket emotionellt arbete av skolpsykologerna är alltså inte av psykoterapeutisk karaktär.

Resultaten från en annan studie (Pletzer & Sanchez, 2015) indikerar att psykoterapeuters emotionella reaktivitet inte skiljer sig från andra professionellas, men att deras förmåga att nedreglera negativa känslor är jämförelsevis bättre. Att medvetet via emotionsreglering arbeta ner starka emotioner utgör exempel på ett slags emotionellt arbete som psykoterapeuter alltså verkar vara bättre på än andra professionella, förmodligen för att det ingår i deras psykoterapeutiska "repertoar" att ta emot och hålla starka emotioner och affekter.

Ansatsen i Yanay och Shahars (1998) empiriska studie *Professional feelings as emotional labor* närmar sig undersökningsområdet för det här arbetet. De undersökte hur psykologstudenter som under sommarledigheten arbetar som skötare på ett psykiatrisk boende för svårt sjuka psykiatripatienter hanterar sina egna känslor i mötet med patienter i syfte att göra dem förenliga med professionella förväntningar. De studerade studenternas socialisering och självsocialisering in i terapeutrollen, och beskrev att många av dem sökt skötarjobb för att få tillfälle leka eller att öva på att vara terapeut. De påvisade en enighet över det psykoterapeutiska fältet rörande en föreställning om professionalism som förmågan att reagera känslomässigt på patienter på särskilda, medvetna och kontrollerade sätt snarare än med reaktivitet eller spontanitet, exempelvis genom att uttrycka medveten förståelse för patienternas ibland påfrestande sätt som ett uttryck för psykopatologi. Professionalismens förordande av kontrollerade snarare än spontana känslor ger att emotionellt arbete anses utgöra en nödvändig del av psykoterapeutens arbete. Genom utbildning och handledning socialiseras studenterna mot professionellt kännande och känslöhanterande. Studenterna berättar hur de kämpar med att inte agera på spontana känslomässiga impulser som uppstår i kontakten med patienterna, med att inte ta stark kritik eller affekt personligt och att

återkommande försöka förstå deras interpersonella sätt som produkten av svåra livsvillkor och som uttryck för psykisk sjukdom. Ett professionellt känsloliv är ett kontrollerat känsloliv. Spontan empati och förståelse är exempel på känslor som beskrivs som tillskrivna hög terapeutisk status. De studenter som misslyckas med att känna empati kämpar med känslor av skam samt upplevelser av att vara inadekvat och olämplig i yrkesrollen. Genom att arbeta om, förändra, ersätta, ta avstånd från, byta ut, förädla och på andra sätt hantera, kontrollera och ändra sina känslor, utför terapeuter ett emotionellt arbete som legitimerar skillnaden mellan dem själva och icke-terapeuter.

Ovanstående ligger i linje med Pletzer och Sanchez (2015) resultat som visade att psykologers medvetna nedreglering av starka känslor är mer effektiv jämförelsevis andra yrkesgrupper. Att lära sig att hantera sina känslor på ett professionellt sätt är från Yanay och Shahars (1998) synvinkel kopplat till ideologi. Psykologstudenterna sätter värde på neutralitet, självkontroll och objektivitet, medan övriga skötare på boendet betonar vikten av att vara oförställd och mänsklig i bemärkelsen att visa patienterna sina faktiska och direkta känslomässiga reaktioner. De menar att på det psykoterapeutiska fältet utgör det emotionella arbetet ett slags självreglerande process där vad som anses som rätt eller professionella känslor, kontinuerligt konstitueras och omförhandlas diskursivt. De framför att den känslomässiga socialiseringen till att bli en psykolog som hanterar sina känslor i enlighet med den terapeutiska diskursens dominerande perspektiv är en långsam process. På samma sätt som psykologstudenterna rapporterade tafatthet och förvirring runt hur de skulle hantera sina känslor, vad de borde känna och svårigheter att hålla tillbaka vad de ansåg vara privata snarare än professionella känslor, verkade gränserna mellan privata och professionella känslor vara betydligt mer utsuddade hos de intervjuade äldre psykologerna på boendet, studenternas handledare. Yanay och Shaha (1998) drog slutsatsen att det emotionella arbetet i psykoterapi är en produkt av en omstridd professionell diskurs. För att leva upp till professionens diskursiva känsloregler om självkontroll, empati och rationalitet, förutsätts djupt emotionellt arbete, mer av dem som är nya i yrket, mindre av de erfarna. De lyfter subversiva röster på det diskursiva fältet för att illustrera att emotionellt arbete inte med nödvändighet måste utgöra en del av det psykoterapeutiska arbetet. De exemplifierar med hur delar av den relationella skolan inom psykodynamisk terapi, där terapeuten förutsätts arbeta dyadiskt, vara mer öppen med egna känslomässiga reaktioner samt arbeta jämförelsevis mycket med self disclosure, bedriver ett slags terapi som baserar sig mer på känslomässig ärlighet och mindre på

emotionellt arbete. Vidare framhölls den professionella handledningen som ett centralt forum för studenternas professionella känslomässiga socialisering. Hoppet om svar på frågor om vad som är rätt och fel sätt att reagera på och handskas med starka känslor, riktas ofta mot handledaren.

Professionell handledning anförs ofta som centralt för utvecklandet av professionalitet och yrkesidentitet. Leszcz (2010) menar att handledning spelar en avgörande roll för formandet och utvecklandet av den professionelle psykoterapeuten. Handledningen utgör navet i processen att överföra fältets grundläggande värderingar och synsätt till studenter. Vidare utvärderar och övervakar handledaren kontinuerligt studentens arbete för att kunna försäkra att kvalitén på dennes psykoterapeutiska arbete harmonierar med allmänna inomprofessionella kvalitetskriterier. I likhet med hur det tidigare framförts att sociala institutioners standardiserade texter såsom exempelvis etiska riktlinjer i enlighet med Smiths (1990) perspektiv likriktar dess sociala handlingar, verkar det här rimligt att påtala en liknande funktion för standardiserade eller ritualiserade sociala praktiker, där handledning för psykoterapeuter framstår som ett, möjligen det mest, centrala exemplet. Psykologstudenternas längtan efter inomprofessionell social acceptans genom att uppfattas och bekräftas som riktiga, professionella psykologer resonerar med hur Johannisson (2015) instämmer i Smiths beskrivning av hur etiketter stabiliserar den sociala samvaron: ”Människan är underligt villig att låta sig placeras i fack och låta sig definieras eller omdefinieras i hopp om att på så sätt få någon fördel eller lättnad” (s. 82).

Psykoterapeutiskt arbete och utmattning

Sökandet efter empiriska studier om emotionellt arbete och psykoterapi leder ofta fram till två angränsande begrepp inom psykologin, utmattning och empatitrötthet. Utmattning, *burnout*, framhölls redan av Hochschild (1983) som en av det emotionella lönearbetets baksidor. Hon menade att risken för utmattning är särskilt stor för den som alltför helhjärtat identifierar sig med en yrkesroll vilken innefattar emotionellt arbete som ger upphov till högfrekvent emotiv dissonans. Att ständigt försöka leverera förväntade emotionella dispositioner som om de vore äkta vållar efter ett tag känslomässig avtrubning, vilken när det går riktigt långt upplevs som ett slags känslomässig dödhet, *emotional deadness*. I en omfattande kvantitativ studie undersökte Andela, Truchot och Borteyrou (2015) sambanden mellan emotionellt arbete och utmattning hos vård- och omsorgspersonal samt socialarbetare. Att genom ytligt arbete undertrycka känslor visade sig utgöra en

riskfaktor för utmattningssyndrom, samtidigt som att genom ytligt arbete förstärka känslor visade sig vara en skyddande faktor mot detsamma. De som genom djupt emotionellt arbete arbetade om sina kognitioner var i jämförelsevis låg grad utmattade. Att genom djupt emotionellt arbete i termer av emotionsreglering rikta om sin uppmärksamhet visade sig utgöra en riskfaktor.

Utmattningssyndrom (*burnout*) definieras ofta i enlighet med Maslach och Jackson (1996) som en kombination av emotionell utmattning, depersonalisering och upplevd försänkt prestationsförmåga. Emotionell utmattning, att den drabbades känslö- och energiresurser är uttömda, brukar utpekas som den bärande komponenten i utmattningstillståndet (Grandey, 2000). En relativt ny systematisk artikelöversikt visar att emotionell utmattning är den dimension av utmattningssyndrom som slår hårdast mot psykologer som yrkesgrupp (McCormack et al., 2018). Också Leiter (1989) betonar den emotionella utmattningen som särskilt vanlig hos vård- och omsorgspersonal. Emotionell utmattning driver de anställda till att depersonalisera perceptionen av patienterna, vilket leder till att de tappar sitt yrkesmässiga engagemang. Depersonalisering som strategi för att hantera problemet med känslomässig utmattning förvärrar alltså situationen och är dessutom stigmatiserat eftersom det innebär ett avsteg från professionella socialiseringsprocessen inom vård- och omsorgsyrkena. I likhet med Yanay och Shahar (1998) menar Leiter (1989) att det ofta resulterar i en upplevelse av personligt misslyckande hos den enskilde anställde.

Desto mer emotionellt arbete psykologer och psykoterapeuter behöver göra för att klara av sitt arbete, i desto högre grad har de visat sig drabbas av utmattningssyndrom (Rodriguez & Carlotto, 2017; Çagliyan, Findik & Doganalp, 2013; Rupert & Morgan, 2005). Mycket emotionellt arbete har visat sig leda till minskad entusiasm inför arbetet och lägre arbetstillfredsställelse. Omvänt ökar psykologer och psykoterapeuters välmående och tillfredsställelse med arbetet desto större utrymmet är för konsistenta och genuina känslomässiga uttryck i mötet med patienter. Kraven om emotionellt arbete på bekostnad av autentiska känslomässiga uttryck ökar hand i hand med ökade krav om produktivitet och effektivitet från arbetsgivaren. Privatpraktiserande psykoterapeuter drabbas i lägre utsträckning av utmattningssyndrom (Rupert & Baird, 2004; Rupert & Morgan, 2005). De offentligt anställda åläggs krav om att arbeta fler timmar, träffa fler patienter och utföra mer administrativa uppgifter, de arbetar mot lägre lön och mottar mindre handledning. De är i högre utsträckning överarbetade. De privatpraktiserande terapeuterna träffar överlag mindre

allvarligt psykiskt sjuka, hotfulla eller direkt farliga patienter. Att träffa direktbetalande klienter verkar också minska risken för utmattning. Däremot verkar privatpraktiker oftare vara höggradigt engagerade i sina patienter, och löper därför större risk för överinvolvering och i förlängningen utmattning. Även Rupert och Kent (2007) har visat att privatpraktiserande psykologer och de som arbetar på mindre, fristående arbetsplatser i lägre utsträckning drabbas av utmattningssyndrom än anställda inom offentlig verksamhet. De upplever mer kontroll och tillfredsställelse och mindre stress. Berkowitz (1987) fokuserar på själva det psykoterapeutiska mötet hos privatpraktiker och menar att dessa överlag inte är tillräckligt rustade eller förberedda på bristen av ömsesidighet i uppmärksamhet och givande i det terapeutiska mötet, vilket riskerar leda till utmattning. Han menar att psykoterapi i syfte att motverka det här tydligare behöver accentueras som ett generativt arbete. Särskilt ofta lider psykologer inom kriminalvården av utmattningssyndrom (Senter et al., 2010). Deras möjlighet till spontana känslomässiga uttryck förefaller än mindre jämförelsevis psykologer verksamma inom andra offentliga verksamheter. De har mindre tid för psykoterapi och direktkontakt med patienter jämförelsevis den tid de behöver ägna administrativa uppgifter, och organisationen är överlag än mer kontrollerad, styrd och reglerad uppifrån än övrig offentlig verksamhet.

Kvinnliga psykologer som arbetar inom offentlig vård är i högre grad emotionellt utmattade än män (Rupert & Morgan, 2005), samtidigt som män visat sig löpa större risk att drabbas av emotionell utmattning till följd av omfattande emotionellt arbete, med anledning av att de inte har övat och förädlat förmågan inom privatlivet i samma utsträckning som kvinnor (Rodriguez & Carlotto, 2017). Redan Hochschild (1983) påtalade att kvinnor har större vana av emotionellt arbete från sina privata relationer, något som uppmärksammas och vidareutvecklats av samtida feministiska röster som exempelvis Gemma Hartley (2017). Privatpraktiserande kvinnor är i mindre grad emotionellt utmattade än kvinnor i offentlig verksamhet, något Rupert och Kent (2007) kopplar till att de sätter högre värde på vissa karriärbevarande faktorer. Framförallt gäller det värdet av att bibehålla en känsla för humor, förmåga till självkännedom och självkontroll, balans mellan privatliv och yrkesliv, professionell identitet och professionella värderingar samt att trots stor arbetsbörda fortsätta engagera sig i fritidsintressen och spendera tid med partner, vänner och familj. Trots att det verkar tära mindre på kvinnor att utföra den typ av emotionellt arbete som tycks bli nödvändigt under pressade arbetsomständigheter i offentlig verksamhet, verkar de ställa högre

krav på sin prestationsförmåga och ha högre förväntningar på sin allmänna livskvalitet, varför de ändå i högre utsträckning blir utmattade. Här bör kanske också tilläggas som ytterligare orsak att kvinnor i högre utsträckning än män utför emotionellt arbete i privatlivet i en uttröttande omfattning, något bland andra Hartley (2017) tydligt påvisat.

Såväl externa och situationsbundna som interna och relationella faktorer har alltså visats på olika sätt inverka på risken för utmattningssyndrom hos psykologer och psykoterapeuter. Genom narrativanalys av en litteraturöversikt framhåller Simionato, Simpson och Reid (2019) utmattningssyndrom bland psykoterapeuter som ett etiskt problem, då det medför sänkt livskvalitet och psykisk såväl som fysisk hälsa för den drabbade, minskar den kliniska effektiviteten, i vissa fall leder till misskötsel på arbetsplatsen samt utgör ett kostsamt samhällsproblem för den offentliga ekonomin. De framför den höga förekomsten av utmattningssyndrom inom yrkesgruppen som indikativt för att det föreligger ett systemfel. Apropå minskad klinisk effektivitet undersökte Chui och Mill (2018) huruvida terapeutens upplevelse av lugn respektive trötthet påverkade kvalitén på sessionen vid psykodynamisk terapi. Självrapporterat lugn inför en session och tilltagande lugn under sessionens gång bidrog till en förhöjd upplevelse av sessionskvalitet och allians hos såväl terapeut som patient. Trötthet inför en session verkade inte sänka den upplevda kvaliteten, samtidigt som avtagande trötthet under en session ökade upplevd sessions- och allianskvalitet. De terapeuter som inte kände sig lugna i början av en session visade sig vara mindre effektiva i sitt terapeutiska arbete.

Stress tycks alltså försämra psykoterapeuters arbetsinsats. Rupert, Miller och Dorociak (2015) la fram en handfull empiriskt understödda rekommendationer för att förebygga utmattning bland psykologer. I första hand betonade de behovet av att sänka den allmänna kravnivån för psykologer. Stor mängd administrativt arbete, många svåra patienter och långa arbetsdagar har upprepade gånger visat sig vålla emotionell utmattning och depersonalisering. För det andra underströk de hur det för psykologer verkar särskilt viktigt att arbeta i en verksamhet och med metoder och patienter som motiverar och passar den enskilde. För det tredje verkade en hög grad av autonomi i yrket fungera skyddande mot utmattning. För det fjärde framhölls värdet i personliga resurser såsom god självkänedom, förmåga till självreglering och gränssättning samt ett aktivt privatliv och egna intressen utanför jobbet. Slutligen betonades vikten av god balans mellan arbetsliv och privatliv. Apropå det sistnämnda indikerade resultaten från Stevanovic och Ruperts (2009) studie att

arbetsrelaterade stressorer inte rutinmässigt spiller över på psykologers privatliv, men att det trots detta föreligger ett samband mellan emotionell utmattning i arbetslivet och förhöjd förekomst av stressorer i familjelivet, vilket resulterade i mindre stöd från familjen och lägre skattad livskvalitet.

Sammanfattningsvis tycks det föreligga mångtaliga och komplexa samband mellan fenomenen psykoterapi, emotionellt arbete och utmattning. Empatitrötthet kan förstås som en särskild sorts emotionell utmattning, som i hög grad drabbar just psykologer och terapeuter.

Psykoterapeutiskt arbete och empatitrötthet

Empatitrötthet, *compassion fatigue*, kan sägas utgöra en variant av emotionell utmattning som observerats särskilt ofta hos vård- och omsorgspersonal (Figley, 2002). Tillståndet beskrivs ofta som priset vårdgivaren betalar för sin omsorg. Att upprepat involveras i patientinteraktioner som fordrar höga nivåer av empatiskt engagemang kan ha en utarmande effekt på omsorgsarbetare. Det är uttröttande att ofta och djupgående visa empati, varför förmågan i längden mattas av. Intresset för att bära andras lidande avtar. Begreppet överlappar teoretiskt med såväl utmattningssyndrom som sekundärtraumatisering och så kallad *compassion stress* (Thompson, 2018). Det råder enighet på forskningsfältet för empatitrötthet om att tydligare begreppsliga distinktioner och bättre operationalisering av fenomenet är behövligt (Sorenson et al., 2016). Figley (2002) beskriver empatitrötthet som en vanlig bidragande orsak till utmattningssyndrom hos psykoterapeuter. Han menar att det alltid finns en inneboende och ofrånkomlig kostnad i akten av att visa empati/compassion: ”In our effort to view the world from the perspective of the suffering we suffer. The meaning of compassion is to bear suffering” (Figley, 2002, s. 1434). Det sättet att förstå innebörden i begreppet *compassion* har likheter med konnotationerna i de psykodynamiska begreppen härbärgerande och hållande. Winnicott (1971) beskrev hur modern ser på och tar in barnet för att därefter genom sitt ansiktsuttryck spegla tillbaka till barnet vad hon sett. Modern visar alltså varken sin egen upplevelse eller avsaknaden av någon sådan, utan återger barnets egen upplevelse, förmedlad och begripliggjord genom henne som spegel. För honom är bilden av det hållna barnet som får syn på sig självt i moderns ansiktsuttryck en god illustration av psykoanalytikerns uppgift i relation till patienten. Analytikern som ställföreträdande modersfunktion, som den som håller, ser och speglar tillbaka analysandens upplevelse, visar och hjälper denne att förstå vad den kommer till terapin med. I likhet med hur Figley (2002)

beskriver att det kommer till ett pris att visa *compassion*, framhåller Winnicott (1971) att empatisk inlevelse med patienten är en såväl svår som emotionellt påfrestande konst:

Men jag skulle inte vilja ge det intrycket att det är en lätt uppgift, detta att återspegla vad patienten kommer med. Det är inte lätt och det är emotionellt påfrestande. Men vi får våra belöningar. Även när våra patienter inte blir botade är de tacksamma mot oss för att vi ser dem som de är, och det ger oss djup tillfredsställelse. (s. 181)

Där Winnicott talar om analytikern som ställföreträdande modersfunktion, talar en annan brittisk psykoanalytiker, Wilfred Bion, om hur analytikerns arbete bör influeras av moderns förmåga till drömarbete, *maternal reverie* (Williams, 2012). Han omnämner den förmågan som en alfafunktion. Modern känner av, begripliggör och ger i transformerad form tillbaka de råa betaelement som spädbarnets akuta sensationer och upplevelser utgör. Genom att på ett liknande vis härbärgera analysandens eller patientens smärtsamma upplevelser och känslor, kan denne förlita sig på analytikerns härbärgerande närvaro som i längden underlättar förmågan till självständigt tänkande. Begreppet härbärgera uppkom hos Bion i nära samröre med hans arbete med psykotiska patienter. Patienterna kämpade med upplevelser som de uppfattade omöjliga att bära, tolerera eller kommunicera. Analytikerns förmåga att härbärgera och tänka runt det patienten inte själv kan tänka runt utgör ett aktivt arbete med patientens material, vilket när det ges tillbaka i bearbetad form blir ett viktigt bidrag till etablerandet av patientens förmåga att själv kunna härbärgera, tänka runt och i förlängningen leva med sina egna upplevelser (Williams, 2012). Att härbärgera någons upplevelse i Bions mening förutsätter den typ av inlevelse som Figley (2002) beskriver som en förutsättning för empati. Figley (2002) menar att utmattningssyndrom ofta medför att den drabbade behöver byta arbetsplats eller yrke. Empatitrötthet är istället mindre omfattande och lättare att komma tillrätta med. I hans etiologiska modell för empatitrötthet utgör empatisk förmåga, empatiskt engagemang och empatiskt gensvar grundvalarna för empati och alltså i förlängningen för empatitrötthet. Den terapeut som har empatisk förmåga lägger märke till smärta hos andra, i jämförelse med den öppna uppmärksamheten hos den hållande eller härbärgerande modern hos Winnicott respektive Bion. Terapeuten har ett empatiskt engagemang, alltså en motivation till inlevelse i den andres lidande, och en förmåga till empatiskt gensvar. Gensvaret representerar i vilken utsträckning psykoterapeuten gör ansträngningar för att minska patientens lidande genom empatisk förståelse. Det verkar möjligt att läsa det empatiska gensvaret som en typ av djupt emotionellt arbete. Den förståelse som arbetet ger upphov till uppkommer genom en aktiv projektion av terapeutens själv på patientens perspektiv eller

situation. Figley (2002) betonar alltså att den ansträngningen, det djupa emotionella arbetet i form av att via inlevelse ta den andres perspektiv i syfte att väcka en känsla av empati, kommer till ett pris; det är uttröttande att arbeta. Den som ensidigt och omfattande utför mycket empatiframkallande djupt emotionellt arbete blir alltså i längden empatitrött. Effekten är avtrubbande på det sätt som Hochschild (1983) beskrev hos de flygvärdinnor hon studerade som alltför helhjärtat identifierade sig med sitt yrke och drabbas av känslomässig avtrubning eller till och med dödhet infinner sig. Likgiltigheten eller den bristande motivationen till än mer empatisk inlevelse framstår som en variant av samma fenomen: empatitrötthet är ett uttryck för hur emotionellt arbete resulterar i (emotionell) utmattning. Winnicott (1971) framhöll att belöningen för det djupa, empatiframbringande emotionella arbetet återfinns i patientens tacksamhet. Relationen är som Berkowitz (1987) påpekade inte ömsesidig i sin generativitet; psykoterapeuten håller och ger och kan inte förvänta sig detsamma tillbaka. Apropå detta framhåller Winnicott (2002) relationen mellan moder och spädbarn, modellrelationen för den mellan psykoterapeut och patient, som varken ömsesidig eller ansträngande. ”The ordinary devoted mother” (Winnicott, 2002, s. 11) behöver varken lära sig eller anstränga sig för att med lätthet hålla sitt barn. Hållandet utgör för en frisk mor en naturlig kapacitet, en inneboende instinkt som aktiverar sig själv snarare än utgör ett ansträngande arbete. Här får vi begrunda skillnaden mellan modern och psykoterapeuten. Moderskap² är till skillnad från psykoanalys inte något lönearbete. Därför får vi anta att Winnicott inte skulle beskriva den psykoanalytiska relationen som ”naturlig” på samma sätt som han betraktar relationen mellan modern och spädbarnet. Att efterlikna moderns sätt som psykoanalytiker förutsätter något slags medveten ansträngning, återigen, ”det är inte lätt och det är emotionellt påfrestande”, med Winnicotts egna ord (1971, s. 181). Huruvida denna medvetna ansträngning kan förstås i termer av emotionellt arbete i Hochschilds (1983) mening, är en fråga väl värd att rikta till det här arbetets empiriska material.

Att visa empati beskrivs alltså som ett ansträngande arbete som i längden är uttröttande. Samtidigt framställs dispositionell empati som en skyddande faktor som bidrar till professionell livskvalitet (Laverdière et al., 2019). Psykologer och psykoterapeuters

² Inom ramen för Winnicotts begreppsvärld är det modern och varken fadern, föräldern, vårdnadshavaren, den primära anknytningspersonen eller någon ytterligare potentiell annan som är föremål för förhandling. Då det inte äger något egenvärde att i sammanhanget problematisera detta, åtföljs hans språkbruk i pragmatisk enkelhet.

professionella välmående har generellt visat sig tillta hand i hand med en fortskridande karriär (Dorociack, Rupert & Zahniser, 2017). Vidare har betydelsen av självomhändertagande för att minska förekomsten av utmattning och empatitrötthet hos psykoterapeuter och psykologer understrukits (Dorociack, Rupert & Zahniser, 2018; Rupert & Dorociack, 2019; Hricová, 2019). Självomhändertagande definieras i vid bemärkelse som ”engaging in behaviors or activities that promote health and well-being – put simply, doing things to make oneself feel better physically and emotionally” (Dorociack & Rupert, 2019, s. 343). Samstämmigheten med tidigare nämnd forskning som betonar vikten av ett välfungerande privatliv för att undvika emotionell utmattning framstår här med all tydlighet.

Berzoff och Kita (2010) reder ut begreppsförvirringen mellan empatitrötthet och det psykodynamiska begreppet motöverföring. I absolut korthet kan motöverföring sägas handla om terapeutens responser på klienten i vidaste bemärkelse. Motöverföringen är ständigt närvarande i terapin på ett sätt som empatitröttheten inte är, och den kräver ökad självmedvetenhet, analys och ibland egenterapi och handledning för att förstås och hanteras på bästa sätt. Empatitrötthet är istället en kumulativ överexponering för patienters lidande. Den är en speciell sorts reaktion på patienten där terapeuten absorberar den emotionella tyngden i patientens traumatiska erfarenheter. Att i väldigt stor omfattning leva sig in i andras svåra lidande innebär i förlängningen att själv lida mycket. Empatitröttheten rymmer ett element av otillräcklighet. Behandlarens empati är långt ifrån tillräcklig för att lindra eller utplåna patientens lidande. Utarmningen och utmattningen som följer behandlas bäst med självomhändertagande praktiker, snarare än självanalyserande.

Empatitrötthet framstår alltså som en form av emotionell utmattning som uppstår till följd av omfattande emotionellt arbete som syftar till att frammana empati, och som är särskilt vanlig bland psykoterapeuter. Figleys (2002) beskrivning av hur empati förutsätter en ansträngning i bemärkelsen inlevelse påminner om Stanislavskis *method acting*, som Hochschild (1983) beskrev som en form av djupt emotionellt arbete. Utgångspunkten i en förväntan om att terapeuten genom inlevelse ska arbeta fram den empati som fordras i enlighet med terapirummets känsloregler, påminner om hur Yanay och Shahar (1998) beskrev psykologstudenternas ansträngningar för att arbeta om eller tämja sina känslor i syfte att förädla dem till professionella sådana. I litteraturen om empatitrötthet uttrycks inte att tillståndet följer som en konsekvens av emotionellt arbete, utan enklare som att den drabbade ungefär visat för mycket empati. Yanay och Shahar (1998) drog slutsatsen att det bland

psykologer fanns ett ideal om spontana och positiva känslor i den interna terapeutiska diskursen, varför det paradoxalt fanns ett intresse hos psykologerna som grupp för att avfärda tanken på att de skulle bli utmattade av misslyckade försök att frammana ”rätt” känslor, exempelvis empati. Att utföra emotionellt arbete visade sig ha låg status i relation till deras terapeutiska ideal.

Syfte

Relationen mellan fenomenen psykoterapi och emotionellt arbete har i enlighet med vad som ovan framgår i låg grad utforskats. Särskilt saknas undersökningar av själva det psykoterapeutiska arbetet som uttryck för emotionellt arbete.

Den här studien syftar till att undersöka i vilken utsträckning och på vilka sätt det är meningsfullt eller belysande att förstå psykoanalytikerns arbete med utgångspunkt i det sociologiska begreppet emotionellt arbete. Genom att hörsamma psykoanalytikernas perspektiv på sitt arbete i allmänhet och sitt känslomässiga arbete i synnerhet, eftersträvas en dialog mellan sociologiska perspektiv på emotionellt arbete och psykoanalytikerns kliniska erfarenheter och reflektion. Detta med förhoppning om att bidra till nya infallsvinklar som kan fördjupa förståelsen för psykoanalys och psykoterapi som fenomen och som (löne)arbete.

Metod

I arbetet eftersöktes fördjupad förståelse för relationen mellan fenomenet psykoanalys och begreppet emotionellt arbete. Studien kombinerade flera metodologier och framskrivandet präglades medvetet av ett pendlande mellan processens ingående delar, i enlighet med Alvesson och Sköldbbergs (2017) ramverk för metodologisk reflexivitet vid kvalitativ forskning. Arbetet genomfördes som en intervjustudie. Med hermeneutiskt-fenomenologiska utgångspunkter bearbetades det empiriska materialet genom en parallellt induktiv och deduktiv tematisk analys.

Kunskapsanspråk

Arbetet anammade Brinkmann och Kvaales (2014) pragmatiska syn på epistemologi. De menar att den som genomför en vetenskaplig studie gör klokt i att inta en epistemologisk position som är förenlig med den typ av kunskap som i sammanhanget eftersöks utifrån syfte och frågeställningar. Det fordrades viss vidd och teoretisk integration i det epistemologiska fundamentet för att omfatta studiens tudelade kunskapsanspråk. Studien ämnade läsa empirin deduktivt mot ett befintligt teoretiskt ramverk genom att testa lämpligheten i att förstå det psykoanalytiska arbetet som emotionellt arbete i Hochschilds (1983) mening. Därutöver

ännade den att mer förutsättningslöst låta empirin tala för sig själv. I den mån det uppstod glapp, skav och otillräcklighet i appliceringen av Hochschilds teori, kunde bristerna i dess förklarande potential förstås i dialog med den induktiva tematisering av empirin som skedde mer förutsättningslöst på dess egna villkor.

Hermeneutik. Den empiriska analysen tog avstamp i en hermeneutisk epistemologi. Hermeneutik, tolkningslära, karaktäriseras av ambitioner som att läsa och tolka empiri och teori som text, samt att upprätta dialog mellan olika perspektiv eller ”texter” i syfte att nå fördjupad förståelse snarare än att presentera bättre förklaringar (Alvesson & Sköldberg, 2017). På det sättet lästes empirin i ljuset av tidigare teori, och ansträngningar gjordes för att upprätta dialog mellan empirin som text i sin egen rätt och andra teoretiska texter som den tilltalade och resonerade med. Det väsentliga elementet hos läsningen är aspektseendet, att bryta ned och betrakta texten som tecken fyllda med mening. Dessa behöver tolkas, läsas, i relation till något, till en kon-text. Relationen till texten präglas av dialog, forskaren som läsare ställer frågor till texten. Den hermeneutiske uttolkaren alternerar ödmjukt och idogt in i och ut ur texten. Genom pendlandet mellan distans och närhet söker tolkningsprocessen nå sitt högre syfte av fördjupad insikt. Den som vill bedöma graden av validitet i ett hermeneutiskt arbete behöver bedöma tolkningarnas och argumentens kvalitet, alltså deras koherens, grundlighet, pregnans, lämplighet, uppfinningsrikedom och så vidare, snarare än att i positivistisk mening försöka verifiera eller falsifiera sanningsanspråk (Alvesson & Sköldberg, 2017).

Aletisk hermeneutik. Tolkningsprocessen i vad Alvesson och Sköldberg (2017) refererar till som den aletiska hermeneutiken utmärks framförallt av pendlande mellan förförståelse och förståelse och strävar mot *aletheia*, ungefär ofördoldhet. Avtäckandet av något fördolt sker genom alternerande mellan förståelse och förförståelse. För Heidegger (1927/2013), en central tänkare inom den existentiella hermeneutiken, är det inte möjligt att separera förståelsen från varandet. Förståelsen är i sig essentiell för den mänskliga existensen. Akten av att förstå präglar vårt akuta varseblivande och är därför primärt signifikativ för hela vårt sätt att existera. I och med denna vår oavhjälpliga varaform kan vi alltså inte när vi kämpar med att erhålla förståelse frigöra oss från den förförståelse vi ofrånkomligen för med in i förståelseakten. Förförståelsen kan vara tyst i bemärkelsen icke-verbaliserad, förrationell och präglad av känslor och stämningar, såväl som mer explicit medveten i form av uppfattningar och tidigare aktivt förvärvat kunskap. Genom att alternera mellan vår

förförståelse och det vi försöker förstå, sker en sammansmältning av meningshorisonter. Den typen av integrativ fusion är kunskapsmässigt utvecklande eller berikande. Den är också till sin karaktär intuitiv. Med Heideggers ord i *Vara och tid*: ”I idén om ett ’originärt’ och ’intuitivt’ fattande och expliciterande av fenomenen ligger motsatsen till naiviteten hos ett tillfälligt, ’omedelbart’ och obetänksamt ’skådande’” (1927/2013, s. 43). Fusionen av olika förståelser efter mödosamt alternerande dem emellan bär alltså frukt i form av kunskap i bemärkelsen insikt, vilken förmedlas via intuition. Intuition, som Heidegger i det föregående belyser, är alltså motsatsen till det slags snabba konklusioner som sluts vid ett första möte med eller intryck av något. Intuition genom tolkning fodrar alltså både tid och ansträngning. I det här arbetet har det handlat om att pendla mellan Hochschilds (1983) teori som förförståelse i syfte att skapa förståelse för empirin, och att pendla mellan min egen förförståelse som läsare och tolkare av såväl teori som empiri, i en ansats att verka som katalysator för en fruktbar dialog alla dessa texter emellan. I bästa fall slår insikten till som i ett slag efter mödosamt tolkningsarbete: ”Vara och varastruktur ligger bortom varje varande och varje möjlig varande bestämning hos ett varande. *Vara är transcendens rätt och slätt.* (...) Varje upplåtande av vara som *transcendens* är *transcendental* kunskap” (Heidegger, 1927/2013, s. 55). Eftersom varat präglas av förståelseakten tycks Heidegger framhålla varat som samtidigt verb och substantiv: varat som verb/vetande, transcenderar ur varat som substantiv/existens.

Psykoanalysen som hermeneutik. Heidegger menar att ”det varandes vara kan minst av allt vara något ’bakom’ vilket ytterligare något annat står ’som inte framträder’” (1927/2013, s. 52). Det underliggande eller bakomliggande som tolkningen rör sig mot, föremålet för avtäckande, är för ”misstänksamma” hermeneutiker något fult, skamligt eller på annat sätt problematiskt, kort sagt något som någon har ett aktivt intresse av att dölja (Alvesson & Sköldberg, 2017). Utgångspunkten i misstänksamhet överensstämmer med förförståelsen hos såväl Hochschild (1983) som psykoanalysen. Hochschilds (1983) teori om emotionellt lönearbete kan i enlighet med hennes egna anspråk läsas som en utvidgning av Karl Marx teorier om lönearbete inom kapitalismen. Hos Marx, likt hos Freud och psykoanalysen, är det fenomen om vilket kunskap nås genom heideggerskt avtäckande i någon mån och för någon hotfull. Det föreligger i teorierna ett inbyggt motstånd mot avtäckandet. Hos Marx handlar det om dolda ekonomiska vinstintressen, hos Freud om förträngd libido.

Det har historiskt inom psykoanalysen förekommit försök att göra vetenskapliga anspråk i mer objektiv eller naturvetenskaplig mening (Shulman, 2016). I det här arbetet har psykoanalysen istället betraktats som hermeneutik. Analytikern gör meningsfulla tolkningar av det material som uppkommer i den analytiska situationen, analytikern läser materialet som text. Vad analysanden eller analytikern säger och inte säger, gör och inte gör, utgör väsentliga exempel på materialets innehåll. Som Alvesson och Sköldberg (2017) poängterar är insikt snarare än anpassning vad den psykoanalytiska processen eftersträvar. Läsande och tolkande som syftar till insikt förenar psykoanalytikern och hermeneutikern. Dessa överlappande kunskapsanspråk talade för hermeneutisk tolkning som en i sammanhanget pragmatisk epistemologisk utgångspunkt. Det föreföll epistemologiskt smidigt och sympatiskt i relation till deltagarna att låta analysarbetet ligga i linje med det slags förståelsesökande och tolkande dialog som de för dagligdags i sitt yrkesutövande, det yrkesutövande som arbetet gjorde anspråk på att tolka och förstå.

Kunskapsformer: doxa, episteme och fronesis. I den insikt som hermeneutiken ämnar avtäckta förenas horisonter av mening i ett transcendent sammansmältande som avslöjar något mer immanent och enhetligt, eftersom förståelse samtidigt är resultatet av intensivt arbete och ett av människans fundamentala sätt att existera. Heideggers förförståelse som en väsentlig kvalitet hos människans existensform, har likheter med den antika filosofins kunskapsbegrepp *doxa*. Doxa är människans mer triviala, privata och erfarenhetsbaserade kunskap. Hon bygger den på vardagliga erfarenheter, upplevelser och egna uppfattningar, och använder sig av den för att navigera i sitt vardagsliv (Brinkmann & Kvale, 2014). Doxa har ofta karaktären av för-givet-tagen kunskap. Den existentiella fenomenologins begrepp *levd erfarenhet* åsyftar den direkta och totala upplevelsen av något (Psykologiguiden, 2020a). I sammanhanget kan vi läsa doxa som den typ av individuell och privat kunskap den enskilde bygger på sin levda erfarenhet.

Till skillnad från doxa utgör *episteme* den kunskap som tas för giltig efter dialektisk genomgång (Brinkmann & Kvale, 2014). Doxa kan ungefär översättas till åsikt eller tro, episteme till vetande eller kunskap (Psykologiguiden, 2020b). Att benämna kunskap som episteme är att göra anspråk på något högre, bättre underbyggt och allmänt vedertaget ”sant”. Om den direkta och privata, ofrånkomliga förförståelsen hos Heidegger är vad som lägger grunden för doxaistiska uppfattningar, lägger den vetenskapliga tolkningsprocessen i det hermeneutiska alternerandet mellan förförståelse och förståelse grunden för episteme. I det

här arbetet var förståelsen för och tolkningen av deltagarnas privata kunskaper, doxa, utgångspunkt för en längre tolkningsprocess som tog sikte på episteme: att kunna säga något allmänt, bättre underbyggt och mer grundligt ordnat om relationen mellan begreppen emotionellt arbete och psykoanalys.

Praktisk visdom eller kunskap, *fronesis*, är en kunskapsform som Aristoteles upphöjde till dygd och som informerade de invävda etiska aspekterna av arbetets kunskapsanspråk. Fenomenologins ansats att i ingående detalj beskriva fenomen rymmer en implicit dygdetisk ambition (Kvale & Brinkmann, 2005). I den här studien reducerades fenomenologins ”fenomen” till Heideggers redan introducerade koncept (för)förståelse-som-vara. Etik förstods i förlängningen av tidigare resonemang inom fenomenologiskt-existentiell hermeneutik som något som utgör en inneboende del av eller kvalitet hos den mänskliga världen. Faktum och värdering är sammanflätade eftersom dygd definitionsmässigt åsyftar det som orsakar eller ger upphov till något. Värden utgör så en oskiljbar del av världen, vilket i sammanhanget verkar förenligt med Heideggers uppfattning om varats egentliga eller underliggande immanenta essens. Moraliteten och värdena utgör en inneboende del av världen, snarare än något vi dualistiskt och autonomt väljer, argumenterar för och adderar till den. Förmågan att göra täta etiska beskrivningar utgör en central aspekt av tillämpad *fronesis* i samband med att generera och tolka vetenskapliga data (Kvale & Brinkmann, 2005). Det metodologiska begreppet *tät beskrivning* introducerades av socialantropologen Clifford Geertz (1973). Han kontrasterar den täta beskrivningen med behaviorismens tunna, i vilken endast det yttre och observerbara beteendet återges. Den täta beskrivningen innefattar dessutom det inre, inneboende och det meningsbärande. En tät och noggrann beskrivning av något utgör det första steget i processen att tolka empiriskt material. Alvesson och Sköldberg (2017) menar att Geertz täta beskrivningar kan förstås som en form av aletisk hermeneutik, eftersom han särskilt betonar vikten av att beakta dolda eller förtäckta processer av meningsskapande. Kvale och Brinkmann (2005) poängterar att beskrivande ord ofta ofrånkomligen är bärare av moraliska konnotationer. Vårslös, stark, innerlig, noggrann och liknande adjektiv och adverb utgör exempel på detta. Eftersom de täta beskrivningarna rymmer värdeladdningar är de ofrånkomligen mer eller mindre moraliskt imperativa. I den nära relationen till texten som förespråkas inom hermeneutiken, där läsaren noga lyssnar på och med viss varsamhet tolkar, påminner om kvaliteten av ”täthet” i tolkningen hos Geertz (1973). *Fronesis* operationaliserat som ett beaktande av värdeladdningarnas ofrånkomlighet i framskrivandet av ett resultat var

etiskt vägledande för studiens tolkningsarbete. Brinkmann och Kvale (2005) menar att goda täta etiska beskrivningar är vad som kvalitetssäkrar ett kvalitativt forskningsarbete ur etisk synpunkt, vilket inom ramen för det här arbetes hermeneutiska utgångspunkter särskilt kom att handla om ansträngningar till närhet, lyhördhet och vakenhet i relation till värdeladdningarna i framskrivandet av täta beskrivningar eller teman i studiens resultatdel.

Intervjun som kunskapsproduktion. För att bättre förstå hur det är att bedriva psykoanalys verkade det lämpligt att prata med dem som gör det. Därför genomfördes kvalitativa intervjuer med yrkesverksamma psykoanalytiker.

I relation till de kunskapsbegrepp som framförts verkar det rimligt att undra huruvida det är tydligt för människor vilken slags kunskaper de besitter, och vilken slags kunskap de i olika sammanhang skapar eller talar utifrån. Är vad psykoanalytikerna berättat om sitt arbete att betrakta som doxa eller episteme? Vilken kunskap är möjlig att utvinna ur en intervju? Om vi återgår till Heidegger verkar det rimligt att utgå ifrån att det råder allmän förvirring kring den direkta förståelsen för arten av vår kunskap. Den akuta (för)förståelsen som utgör grunden för doxa präglar varandet i sig, och vara och veta är som bekant två sidor av samma mynt. Den som inte vet vad den är förstår inte sin ontologi och kan inte med klarhet särskilja olika kunskapsanspråk, exempelvis doxa från episteme. Heidegger (1927/2013) beskriver vår ontologiska förvirring:

Vi *vet* inte vad 'vara' innebär. Men redan när vi frågar: 'vad *är* vara?' så håller vi oss i en förståelse av 'är', utan att begreppsligt kunna fixera vad detta 'är' betyder. Vi vet inte ens utifrån vilken horisont vi skulle kunna fatta och fixera dess mening. *Denna genomsnittliga och vaga varaförståelse är ett faktum.* (s. 21)

Vi har vår levda erfarenhet, grunden för vår doxaistiska förståelse för vårt varande och vetande, men vi har ingen direkt kunskap i bemärkelsen episteme om detsamma. Förvirring är ett faktum rörande varats, och därför även vetandets, ontologiska natur. Såväl doxa som episteme har eftersökts i relation till studiens syfte och frågeställning. Doxa i bemärkelsen kunskap baserad på den levda erfarenheten av att arbeta som psykoanalytiker, episteme i bemärkelsen mer generellt eller allmänt giltig kunskap om psykoanalys som känslomässigt arbete. Det är viktigt att förstå vilken typ av kunskap som eftersöks, i vilka kunskapstermer X eller Y bäst bör förstås.

Det verkar vidare i intervjusammanhang naivt att tro att den intervjuade vet med utgångspunkt i vilken slags kunskap han eller hon talar, eller förväntas tala. Potter och Hepburn (2005) ifrågasätter den privilegierade status kognitiv rumination ges inom ramen för

kvalitativa intervjustudier i psykologi, samt misstaget att lyssna på kognitivt språk eller tal som om det vore deskriptivt. Det är olämpligt att utgå ifrån att den intervjuade på ett direkt sätt, genom sina egna intellektuella resonemang, kan besvara forskningsfrågorna. Med utgångspunkt i ett sådant resonemang var min uppgift inte att ställa forskningsfrågan i obearbetad form till psykoanalytikerna, för att sedan rapportera deras privata spekulationer därom som resultat. En deltagares uttalanden om vad han eller hon tror, tolkar eller bedömer i relation till något kan inte obearbetat tas för episteme. Också Holloway och Jefferson (2012) ifrågasätter att ta det de intervjuade säger på orden, och betonar vikten av att inte ta den intervjuades egenrapporterade doxa som god kunskap om hennes upplevelser, eftersom vi inte kan utgå ifrån att människor har direkt tillgång till sin egen verklighet. Genomgående inspirerade av psykoanalys betraktar de den intervjuade som ett *defensivt subjekt*. Det som sägs behöver tolkas i relation till sin kontext, i relation till intervjuaren, till sådant som sägs parallellt, till den intervjuades förståelse, och så vidare. Den intervjuade kan alltså vara omedvetet defensiv i relation till den egentliga naturen hos hennes upplevelser eller uppfattningar likt analysanden i den psykoanalytiska situationen. Studiens tolkningsarbete begrundade alltså även information på latent nivå. Den typen av empiri behandlades med försiktighet och särskilt markerad tydlighet angående vad som uttalats av intervjupersonerna respektive vad som utlästs i tolkningsarbetet.

Intervjun som samproduktion. Såväl Potter och Hepburn (2005) som Holloway och Jefferson (2012) accentuerar intervjun som ett gemensamt genererande av empiriskt material. Kvale och Brinkmann (2014) pratar om *inter-views*, intervjun som det som sker mellan två seenden. För Holstein och Gubrium (1995) är intervjumaterialet en narrativ samproduktion. Intervjuaren är aktiv och skapar materialet tillsammans med den intervjuade. Mening konstrueras i samtalet snarare än inhämtas passivt ur den intervjuade. Båda parter är alltså epistemologiskt aktiva och engagerade i kunskapsproduktionen, vilket implicerar att den intervjuade är ett slags medforskare. Intervjuerna betraktades som samproduktioner, varför redan deltagarnas direkta bidrag behandlades som en typ av kunskap.

Sokratisk-hermeneutiskt förfarande. Christine Sorrell Dinkins (2005) sokratiskt-hermeneutiska intervju- och tolkningsförfarande tjänade som ett integrativt nav för uppsatsens underliggande epistemologiska utgångspunkter och metodologins alla praktiska aspekter av generering, sammanställning och tolkning av empirin. Dinkins förenar Heidegger och Gadamers existentiella hermeneutik med *elenchus*, sokratisk metod. I den sokratiskt-

hermeneutiska intervjun engageras intervjuare och intervjuad i ett gemensamt undersökande av de koncept, begrepp och föreställningar som uppkommer i och tar form under samtalet. Intervjusamtalet förstås som dialog i hermeneutisk mening, snarare än utfrågande. Den intervjuande driver dialogen mot fördjupad förståelse genom ett frågande som syftar till att få den intervjuade att precisera sina definitioner och yttranden. Konsekvenserna av det sagda framhålls, likväl som eventuella motstridigheter mellan parallella yttranden. Den intervjuade ombeds ta ställning i relation till påvisade motsättningar. Därefter upprepas processen. Konsekvenser av de nya positioneringarna framhålls, och på så vis förfinas och avgränsas förståelsen successivt. Samtalet rör sig hermeneutiskt cirkulärt, och syftar i Sokrates anda till att undersöka förenligheten mellan parallella uppfattningar eller tankar. Forskaren är ett instrument genom vilket data genereras, en variant av aktivt samskapande i intervjusituationen i Holstein och Gubriums (1995) mening. Intervjuerna syftade till att samla in och kartlägga doxa, men också till att påbörja arbetet med att genom noggrann genomlysning av denna frambringa kunskap som kunde göra anspråk på episteme, i enlighet med hur Kvale och Brinkmann (2014) menar att aktivt sokratiskt intervjuande ger kunskap ”i första hand om doxaistiska individualistiska föreställningar (...) och i andra hand om begreppet (...) i normativ-epistemisk mening” (s. 56). Gadamer (1989) betonar att den typen av intervjuförfarande inte syftar till att utpeka svagheter i resonemang eller att öva förmågan till argumentation. Istället handlar det om att leta sig fram till den underliggande, latent styrkan i det sagda, att gemensamt öva förmågan till tänkande. Svårigheten att skilja epistemologi från metodologi likväl som svårigheten att skilja genererande av empiri från analys eller tolkning av densamma blir tydlig. Enligt Dinkins (2005) är hermeneutik för Gadamer och Heidegger ”a mode of understanding” (s. 114). Eftersom all förståelse förutsätter ett vara som förstår sig självt, och eftersom varje sökande är på förhand är orienterat med utgångspunkt i det som eftersöks i och med förförståelsens oundgänglighet, är varat oskiljaktigt från förståelse (Heidegger, 1927/2013). Som intervjuare eller uttolkare kan vi alltså inte ställa oss utanför processen av att skapa förståelse. Varats och förståelsens ouplösliga förbund medför att kunskap skapas redan i intervjun. Dinkins (2005) menar till och med att desto mer av tolkningsarbetet som sker under intervjun, desto bättre för den vetenskapliga slutproduktens kvalitet. Hon använder begreppet *interpre-view* för att illustrera samtidigheten i generandet och tolkandet av det empiriska materialet. I likhet med hur Sokrates beskrev som sin uppgift att uppmärksamma goda och oförlösta idéer hos andra och

förutse och arrangera möten och dialoger mellan idéer som kunde ge fruktsam avkastning (Dinkins, 2005), var det min uppgift som intervjuare att upprätta dialog mellan den intervjuade, mig och vår respektive förförståelse. Det tolkningsarbete som därpå följde utgjorde en fortsättning av intervjun betraktad som hermeneutisk dialog. I den uppföljande dialogen utgjorde mötet mellan andra texter utgångspunkt: tematiserade transkriptioner, teori och tidigare forskning.

Deltagare

Privatpraktiserande psykoanalytiker och tillika medlemmar i en nationell eller internationell förening för psykoanalytiker rekryterades via mailförfrågan. Potentiella deltagare selekterades via medlemsregistren hos Svenska Psykoanalytiska Föreningen, Dansk Psykoanalytisk Selskab samt Skånska Psykoanalytiska Sällskapet. Av de ungefär 25 som kontaktades tackade sex stycken ja till att delta i studien.

Samtliga sex var färdigutbildade och privatpraktiserande psykoanalytiker anslutna till någon vedertagen psykoanalytisk förening och med en psykologlegitimation i grunden. De flesta var även utbildade psykoterapeuter. Samtliga förutom en pensionerad var aktivt yrkesverksamma vid tidpunkten för intervjun. Fyra deltagare var män och två kvinnor. Alla hade mångårig erfarenhet av att bedriva såväl psykodynamisk psykoterapi som psykoanalys. Ingen deltagare bedrev enbart psykoanalys. Samtliga uttalade sig i intervjuerna med utgångspunkt i arbetet med såväl psykoanalys som psykodynamisk psykoterapi.

Procedur

Här beskrivs arbetets praktiska process av utförande och generering av empiriska data.

Intervjuförfarande. Den sokratiske-hermeneutiska intervjun som syftar till att närma sig insikt genom dialektiskt motsatsutvecklande utgör en form av konfrontativt intervjuande (Brinkmann & Kvale, 2005). De konfrontativa inslagen i intervjuerna tog utgångspunkt i läsningar av psykoanalys och psykoterapi som uttryck för emotionellt lönearbete. Eventuella konflikter mellan de sociologiska läsningarna av psykoanalys och psykoterapi och deltagarnas egna uppfattningar behandlades genom dialektisk genomgång av motsättningar. Om en deltagare till exempel samtidigt gav uttryck för de motsatta uppfattningarna att ”psykoanalys kan betraktas som en form av prostitution” och ”psykoanalys är inte en form av prostitution”, presenterades motstridigheten för deltagaren, som då uppmanades att överge den ena uppfattningen samt att utveckla argument för den andra.

Vidare kartlades deltagarnas egna upplevelser mer förutsättningslöst genom livsvärldsintervjuande, en form av intervjuande som också tar epistemologisk utgångspunkt i den existentiella fenomenologin och hermeneutiken (Brinkmann & Kvale, 2005), men som drivs av empatiska snarare än konfrontativa anspråk. Utifrån det perspektivet finns ett inslag av medveten naivitet snarare än ett sikte på att förlösa insikt i relation till ett specifikt begrepp. Som intervjuare försökte jag hålla mig mottaglig för det oförutsedda. Öppna frågor om erfarenheter av känslornas plats i terapirummet ställdes i en önskan om kvalitativa, specifika och detaljerade beskrivningar.

Intervjuguide. Den semistrukturerade intervjuguiden (bilaga A) hade följdriktigt två delar. Den första utgjorde de kartläggande, öppna frågor som ställdes med en ambition om fenomenologisk kartläggning av erfarenheter av egna känslor i analysituationen så som de förekommer som vardagliga fenomen i den intervjuades livsvärld. I den andra delen tog frågorna utgångspunkt i läsningar av psykoanalytiskt arbete som emotionellt lönearbete, vilka drivits till sin spets i syfte att verka tankeväckande och intellektuellt stimulerande. Den intervjuade informerades om att de inledande frågorna syftade till att låta denne så fritt som möjligt beskriva sina egna upplevelser och erfarenheter av känslornas plats i arbetet, och att den andra delen var av mer resonerande karaktär. Det gjordes också tydligt att påståendena i den andra delen representerade en särskild läsning av psykoanalytikerns arbete, som inte skulle misstas för att representera intervjuarens personliga uppfattningar. Istället framhölls ett parallellt intresse för psykoanalys och sociologi, med förhoppning om att bidra till förtrolig tillit i rummet och tillåta högt i tak för den fria tanken i den gemensamt undersökande dialogen. Intervjuguiden testades på två psykologer som inte deltog i studien. I dialog med de testintervjuade bearbetades frågorna, i syfte att få dem att bättre fånga studiens undersökningsområde.

Samtliga intervjuer tog utgångspunkt i den semi-strukturerade intervjuguiden. De flesta intervjuer varade ungefär en timme. Den längsta intervjun pågick i en och en halv timme. Alla deltagare hann inte svara på samtliga frågor, men intervjuerna anpassades så att alla fick möjlighet att uttala sig i relation till varje område i intervjuguiden. Intervjuerna skedde ansikte-mot-ansikte, fem på deltagarens arbetsplats och en i ett samtalsrum på Institutionen för psykologi vid Lunds Universitet. Intervjuerna spelades in, transkriberades och anonymiserades.

Dataanalys

Den sokratisk-hermeneutiska metoden är samtidigt en intervju- och analysmetod och utgör en bärande länk mellan intervjudialogen och den efterföljande tolkningsdialogen. I arbetet med att ge resultatet konkret form och uttryck kombinerades den hermeneutiska dialogläsningen med tematisk analys.

Tematisk analys. Tematisk analys är en metod för att organisera innehåll och påvisa meningsfulla mönster i empiriskt material (Willig, 2013). Meningsbärande textsegment i materialet ordnas i sammanfattande koder. Med utgångspunkt i koderna presenteras resultatet i meningsfulla teman med relevans för forskningsfrågan. Teman kan skrivas fram som explicita och deskriptiva eller mer abstrakta och analytiska. Oavsett bör de fånga det essentiella i empirin i relation till forskningsfrågan (Willig, 2013). Braun och Clarke (2006) betonar att tematiseringen är ett aktivt arbete. Empirin talar inte för sig själv, teman reser sig inte på eget bevåg ur empirin, så som analysprocessen ibland beskrivs i mycket empirinära metoder. Istället är det författaren som genom aktiva val tolkar och presenterar en analys. Vi kan här jämföra med den aktiva dialogen med texten i hermeneutiken, där läsaren ställer frågor till och aktivt resonerar med den. Joffe (2012) framhåller att ett tema inte med nödvändighet behöver finnas representerat på många platser i empirin. Det är inte så att desto oftare en kod förekommer, desto mer relevant är den för tematiseringen. Även idiosynkratiska och ovanliga uttalanden eller koder kan säga något viktigt om det totala materialet. Avseende citat är det ibland så att en deltagare kan lyckas sätta ord på något som flera andra kämpar med att verbalisera.

Den tematiska analysen är flexibel i så mån att den saknar inneboende kunskapsanspråk. Det framhålls ibland att kodning, avtäckande av mening i empirin och ordnande av detsamma i högre, abstraherade teman är signifikativt för god kvalitet hos all kvalitativ forskning, varför dessa metodologiska färdigheter snarare bör betraktas som ett uttryck för en allmänt god hantverksförmåga än som en vetenskaplig metod i sin egen rätt (Willig, 2013). Oavsett behöver den tematiska analysen integreras med studiens övriga epistemologi. Även om metoden är kunskapsteoretiskt flexibel brukar den framhållas som mer eller mindre förenlig med olika specifika epistemologiska utgångspunkter. Joffe (2012) framför att tematisk analys är kompatibel med fenomenologi i bred bemärkelse, eftersom den på ett bra sätt fångar och återger meningsfulla mönster i deltagarnas subjektiva upplevelser och för-givet-tagna kunskap. Tematisk analys har därför potential att fånga essensen i den

doxa som eftersöktes i intervjuens första del, som var av fenomenologiskt informerad livsvärldskaraktär. Metoden tillåter både sociala och psykologiska tolkningar av empirin, vilket var lämpligt i relation till studiens tvärvetenskapliga utgångspunkt i såväl sociologi som psykologi. Kodnings- och tematiseringsförfarandet ger upphov till en tät beskrivning av empirin (Braun & Clarke, 2006), vilket passade de etiska aspekterna av studiens kunskapsanspråk om att eftersträva täta etiska beskrivningar. Öppenheten i tematisk analys som metod beredde utrymme för att hermeneutiskt alternera mellan inspelningar, transkriberingar, koder och teman i en cyklisk tolkningsprocess.

Teoretisk tematisk analys syftar till en detaljerad tolkning av någon del av empirin, i syfte att förstå den med utgångspunkt i ett på förhand givet teoretiskt perspektiv (Braun & Clarke, 2006). Vid induktiv tematisk analys syftar tematiseringen till att sammanfatta vad empirin i sin helhet vill förmedla på sina egna villkor. Den induktiva tolkningen är empatisk och försöker inte utröna vad som döljer sig bakom det sagda. Forskaren försöker komma nära deltagarnas upplevande och förstå empirin med utgångspunkt i vad den vill förmedla. En deltagare känner sig vanligen sedd och förstådd i en god empatisk tolkning (Willig, 2013). Psykoanalysen utgör som vi sett en misstänksam snarare än empatisk samtalsmetod eftersom den söker det latent i det manifesta. På samma sätt som psykoanalytikerns tolkningar kan trigga motstånd hos analysanden, är det inte ovanligt att en deltagare inte helt känner igen sig i forskarens analyser vid en misstänksam tolkning.

Analysförfarande. I huvudsak vägledades kodnings- och tematiseringsarbetet av Braun och Clarkes (2006) steg-för-steg-guide. Materialet transkriberades ordagrant och lyssnades och lästes igenom flera gånger. Tankar som uppkom under den processen antecknades. Kodningen genomfördes i Nvivo. Även efter att materialet kodats lästes transkriptionerna i sin helhet, och intervjuerna genomlyssnades på nytt. Pendlandet mellan bearbetat och obearbetat material skapade en hermeneutisk närhet till materialet.

Induktivt och deduktivt kodningsarbete skedde parallellt eftersom studien ville generera och läsa empirin med utgångspunkt i och mot en på förhand given teori, samtidigt som den ville generera kompletterande, mer öppen empiri för att bättre kunna förstå bristande kompatibilitet mellan teori och empiri. Deduktiva koder konstruerades a priori med utgångspunkt i teori och tidigare forskning. Vissa konstruerades mindre renodlat deduktivt med utgångspunkt i en genomläsning av empirin i ljuset av teorin, för att se vilka teoretiska koder som i sammanhanget kunde bli meningsfulla att konstruera. För att inte gå miste om

värdefull information bortom a priori-koderna, konstruerades också induktiva koder (Fereday & Muir-Cochrane, 2006). Att skapa empirinära koder var viktigt för att möjliggöra täta etiska beskrivningar. Totalt sju deduktiva koder med två tillhörande underkoder respektive arton induktiva koder konstruerades vid den första genomläsningen, vartill ytterligare elva induktiva koder senare tillkom. Av samtliga koder slogs senare sexton samman under fyra överordnade koder.

Inför tematiseringen slogs koderna samman i sex kluster. En induktiv kod exkluderades. Fyra av klustren utgjorde grundstommen för resultatets fyra överordnade teman, under vilka totalt sjutton underordnade teman konstruerades. Meningsbärande information från de två återstående klustren inleddes i de teman som konstruerats.

Presentation av resultatet

Presentationen av resultatet integrerades med resultatdiskussionen då det bedömdes nödvändigt för att värna den hermeneutiska metodtrogenheten. Ambitionen var att upprätta en pendlande dialog och att skapa den hermeneutiska kvaliteten av ömsesidigt hörsammande mellan empiri och teori, vilket ligger i linje med APA:s (2020) resonemang om hur avsteg från normen att presentera resultat respektive diskussion var för sig ibland är befogat: ”Depending on the approach to inquiry, findings and discussion may be combined or a personalized discursive style might be used to portray the researchers’ involvement in the analysis” (s. 4). Läsningarna och tolkningarna i diskussionen alternerar mellan psykologiska och psykodynamiska respektive sociologiska utgångspunkter eftersom tvärvetenskaplig horisontfusion eftersträvades. Tonvikten försköts gradvis från det första temat till slutdiskussionen från att resonera med utgångspunkt i den deduktiva kodningen, till att genom de induktiva fynden allt mer resonera kring frågeställningen med utgångspunkt i empirin på dess egna villkor. I såväl resultatdelen som slutdiskussionen sattes resultatet i dialog med nya teoretiska perspektiv, i syfte att hermeneutiskt hörsamma vilka nya texter som de empiriska fynden tilltalade.

Termerna psykoanalytiker, analytiker, psykoterapeut, terapeut och psykolog respektive analysand, patient och klient används i resultatet och slutdiskussionen utbytbart. Detta för att minska den språkliga monotonin samt för att följa deltagarnas varierade språkbruk, som kommer sig av att de talade ur parallella erfarenheter av att bedriva psykoanalys och psykodynamisk psykoterapi. Tilltalet ”vi” utgör författarens försök att bjuda in läsaren till att delta i den hermeneutiska dialogen. Samtliga deltagare är avidentifierade och

representeras i resultatet av varsin bokstav, i syfte att bevara de unika röster som ingår i resultatet som hermeneutiskt samtal, samt för att hjälpa läsaren att bedöma i vilken utsträckning de olika deltagarnas röster finns representerade.

Etiska överväganden

Här presenteras studien mikro- och makroetiska överväganden, gradvis övergående från det förra till det senare.

Samtliga deltagare mottog skriftlig information om studien (bilaga B) och undertecknade ett informerat samtycke (bilaga C) där de försäkrade att de tagit del av skriftlig och muntlig information samt att de var medvetna om deltagandets frivillighet. I syfte att värna deltagarnas integritet och för att säkerställa deras anonymitet avidentifierades de redan vid transkriberingen. Transkriberingar och inspelningar hanterades och förvarades med medveten försiktighet och åtskilda från varandra. Uttalanden som innehöll personlig eller annan information som riskerade röja anonymiteten citerades eller på annat vis representerades inte i den färdiga uppsatsen. Precisa uppgifter om deltagarnas ålder samt information om var de är yrkesverksamma eller hur länge de har arbetat redovisades inte av samma skäl. För att inte förvränga eller felaktigt återge vad deltagarna sagt förekommer många citat i resultatdelen och tydliga markeringar av vad som är författarens tolkningar.

Att i andan av fronesis utarbeta så täta etiska beskrivningar som möjligt var etiskt vägledande för tolkningsarbetet. Brinkmann och Kvale (2014) argumenterar för konfrontativt intervjuande som en god möjlighet för deltagaren att genom intervjuarens utmanade sätt vägledas till att formulera sin ståndpunkt på ett så adekvat, genomtänkt och rättvisande sätt som möjligt. Samtidigt uppmärksammar de att den konfrontativa intervjun kan vara olämplig i sammanhang där den intervjuade bedöms som särskilt svag, utsatt eller sårbar. Motsatt rekommenderas den konfrontativa intervjun särskilt om deltagarna är att betrakta som en elit. Huruvida, till vilken grad och i relation till vem psykoanalytikerna är att betrakta som elit går givetvis att vidsträckt undersöka. I sammanhanget framhålls ur sociologisk synvinkel psykoanalytikernas privilegierade sociala stratifiering, beaktat att de är välutbildade och ekonomiskt och kulturellt trygga medlemmar av medelklassen. I relation till författaren som jämförelsevis ung psykoanalytiskt intresserad psykologstudent framstår de vidare som en elitgrupp då samtliga har en psykologexamen sedan länge, är vidareutbildade psykoanalytiker och oftast också psykoterapeuter och med många års klinisk erfarenhet. Psykoanalysen som sådan framhålls av Brinkmann och Kvale (2005) som en typ av konfrontativ intervju, jämte

den sokratiska dialogen. Då psykoanalytikerna har vana av konfrontativa samtal bedömdes att de skulle tåla att utsättas för dem, kanske skulle de till och med finna det stimulerande att utmanas till precision och eftertanke.

Att förtroligt samtala om starka känslor i arbetet kommer med risken att starka känslor väcks hos deltagarna, samt att de skulle dela med sig av något som de egentligen inte önskar finns representerat i ett vetenskapligt arbete. För att undvika den typen av dilemma strukturerades den del av intervjun som syftade till att kartlägga deltagarnas personliga erfarenheter mycket öppet och förutsättningslöst. De fick själva välja vilken typ av information de ville dela, och följdfrågorna anpassades följsamt därefter. Vid några tillfällen hände det att en deltagare själv nämnde att den inte ville att något som sagts skulle inkluderas i uppsatsen, vilket då givetvis respekterades. Ingen deltagare blev påtagligt känslomässigt påverkad under intervjun, varför den typ av etiska dilemman som under sådana omständigheter kan uppstå aldrig behövde hanteras.

Förförståelse

Författaren influerar och formar forskningsprocessen genom sin personliga såväl som teoretiska och epistemologiska förförståelse (Willig, 2013). Reflektion kring hur författarens unika position i relation till forskningsfrågan, ämnet och materialet bidrar till eller formar specifika förståelser hjälper läsaren att förhålla sig till och bedöma texten. I likhet med hur psykoanalytikern behöver beakta sin motöverföring för att förstå den psykoterapeutiska processen, behöver författaren beakta sin förförståelse för att fördjupa den förståelse som skrivs fram, i enlighet med Heideggers (1927/2013) uppfattning om förförståelsens oundviklighet och formande av den hermeneutiska rörelsen mot förståelse.

Som blivande psykolog har jag ett intresse för psykodynamisk psykoterapi i allmänhet och för psykoanalys i synnerhet. Jag har en kandidatexamen i sociologi och intresserar mig särskilt för skärningspunkten mellan sociologi och psykologi. Psykologprogrammet igenom har jag burit en upplevelse av att inte riktigt höra hemma på utbildningen. Begripliggörandet av den upplevelsen har förutsatt sociologi på ett sätt som är analogt med hur jag uppfattat att förståelsen för mycket psykologi, däribland psykoterapeutisk praktik, förutsätter en sociologisk förförståelse. Något förenklat utgör individen psykologins studieområde, och relationen mellan individen och strukturen sociologins. Den som inte kan begripliggöra sig själv i kontexten av ett sammanhang, kan inte bilda någon meningsfull uppfattning om sitt handlande. En psykotisk person saknar förförståelse för gemensamma definitioner om gränsen

mellan inuti och utanpå, verklighet och fantasi, jag och andra. I likhet därmed vill jag föreslå att en psykolog som saknar förförståelse för gränsen och relationen mellan individen, kulturen och strukturen inte kan bilda sig en klar förståelse för sig själv som social aktör eller för sitt yrkesutövande som social praktik. Han eller hon kan inte förstå vad psykoterapi är i bemärkelsen att han eller hon inte kan förstå psykoterapiens sociala incitament eller effekter. För att kunna göra informerade val om vilken typ av psykologiskt arbete man som psykolog är beredd att utföra, behöver man i tillräcklig grad kunna utvärdera dess efterverkningar. Det förutsätter kunskaper som sträcker sig bortom individen, eftersom individen är oupplösligt förenad med kulturen, gruppen, strukturen, naturen. Föreställningen om att individen kan lyftas ur strukturen är ur sociologisk synpunkt omöjlig, ett slags omvänd psykos. Psykologen eller psykoterapeuten är ofrånkomligen en samhällsaktör, en utförare av ett slags emotionell politik som normerar varandets uttryck. Den psykolog som saknar sociologisk navigation förefaller därmed inte rustad att värdera sin praktik ur en vidare, samhällelig synpunkt. Att utveckla en adekvat förståelse för sina sociala handlingar och sitt sociala aktörskap tycks alltså bidra till möjligheten att göra anspråk på professionell ansvarsfullhet, och vidare att gynna förutsättningarna att fylla det yrkesmässiga agerandet med begriplig mening.

Psykologer åtnjuter privilegierad position i samhällsstrukturen eftersom de utövar stort inflytande över vad som uppfattas som psykiskt friskt och sjukt och över återanpassningen från sjuk till frisk (Moloney, 2013). De har med andra ord stort inflytande över vilka handlingar, tankar och känslor som blir möjliga eller framkomliga i ett samhälle. Beaktat social stratifiering eller härkomst är psykologer även som privatpersoner eller medborgare överlag hemmahörande i socialt privilegierade skikt. Det föreligger social snedrekrytering till högre studier i allmänhet (Ranehill, 2002) och till psykologprogrammet i synnerhet (Kriisa, 2018). En majoritet av programmets studenter har föräldrar med akademisk bakgrund klassificerade som "högre tjänstemän" (Carlhed, 2017). Sådana som jag, studenter från arbetarhem, är både ovanliga och tar i lägre utsträckning ut sin examen (Carlhed, 2017). Min överlag uteblivna känsla av tillhörighet på utbildningen skulle kanske enligt sociologen Pierre Bourdieu, som skrivit om social reproduktion och därmed om relationen mellan individen och strukturen, delvis kunna förklaras av mitt i kontexten "felaktiga" habitus. Habitus åsyftar ungefär någons livsföring, vilken hämtar riktning och uttryck ur dennes samlade livserfarenheter och tar utgångspunkt i individens fundamentala och ursprungliga existensvillkor (Bourdieu, 1994/2014). Habitus utgör förenklat sociologins motsvarighet till

psykologins personlighetsbegrepp. Att komma från ”fel” hemvist innebär att vara präglad och formad ”fel”, varför man vidare kommer uttrycka sig, uppföra sig och allmänt uppfattas som ”fel” i relation till den dominerande majoriteten.

Psykologprogrammet som en generellt homogen (övre) medelklassmiljö (Aquilonius, 2019) medför en likriktning i habitus, vilket skapar dåliga förutsättningar för utmaningar av gruppens gängse doxa. Under homogena omständigheter blir för-givet-tagna uppfattningar om världens beskaffenhet kollektiva och osynliga. Att utgöra ett brott med den sociala reproduktionen genom att ge uttryck för ett felaktigt habitus och dess tillhörande smaklösa smak i enlighet med Bourdieus teori om social distinktion (1979/2010), är synonymt med att ge upphov till friktion. Det kommer också med upplevelser av utanförskap, inte enbart i relation till övriga sociala aktörer utan även till den sociala praktiken, i det här fallet alltså till själva den vetenskapliga utbildningen.

Jag förstår till stor del den skepsis som jag ibland upplevt till psykologins och psykoterapins incitament så som de presenterats inom ramen för utbildningen, mot bakgrund av ovanstående. Sociologin har varit essentiell för att möjliggöra en förståelse för såväl mig själv som social aktör som för psykologin som social praktik. Lantbrukarsonen Bourdieu (1992) kände sig aldrig riktigt hemma i den akademiska värld han kom att tillhöra: ”Om folk som är osannolika säger man ofta att de är ’omöjliga’. (...) (jag) känner mig som en främling i den intellektuella världen. (...) jag känner mig inte ’hemma’” (s. 35). Han menade vidare att ”de största bidragen till samhällsvetenskaperna har kommit från människor som inte var som fiskar i vattnet i den sociala världen, sådan den nu är” (Bourdieu, 1992, s. 36). Den som inte delar dominerande doxa är alltså inte en fisk, utan kanske en fluga eller en fågel, och med anledning av denna sin annorlunda positionering i relation till vattnet, det sociala rummet, kan den få syn på det, vilket utgör en förutsättning för att studera det. Att i examensarbetet tillåta min icke-representativitet i termer av avvikande habitus och en vetenskaplig förförståelse präglad av en parallell examen i sociologi ta plats och informera arbetet framstod som en möjlighet att dra fördel av att i sammanhanget inte vara en fisk. En omvänd strategi verkar vidare ha begränsade framgångspotential, den som så att säga *är* lite fel kan inte *göra* helt rätt. För att skriva ett bra och allmänt uppskattat, normativt korrekt inom-psykologiskt examensarbete, förutsätts rätt habitus och fiskens känsla av fullständigt hemmahörande i vattnet, på fältet. Jag har undvikit att utmana glastaket för de anpassningslekar som den typen av ansats skulle förutsätta.

Jag hoppas att läsaren i ljuset av ovanstående ska uppfatta ansträngningen att genom en sociologisk blick på psykoterapin som social praktik försöka bidra till och stärka psykologins vetenskapliga legitimitet, som begriplig och meningsfull.

Resultat och diskussion

Resultatet presenteras fördelat över fyra teman och 17 underteman (se Tabell 1). I tema ett till tre ligger tyngdpunkten på att utreda förekomsten av och formen för emotionellt arbete inom psykoanalys. Tema fyra och ännu mer slutdiskussionen ägnas åt att resonera kring hur vi kan förstå de glapp och skav som föreligger mellan fenomenen emotionellt arbete och psykoanalys.

Tabell 1.

Teman och underteman

Tema	Undertema
Förekomst och frånvaro av emotionellt arbete i psykoanalys	Frånvaron av ytligt emotionellt arbete Inlevelse och hårbärgerande som djupt emotionellt arbete Emotionen som arbetsmaterial Det emotionella arbetets egenvärde
Det emotionella arbetets efterverkningar	Känslomässiga påfrestningar Det emotionella arbetets positiva följder
Psykoanalysens känsloregler	Imperativet om kärlek Imperativet om äkthet Imperativet om självutplåning Professionella förbud Begären, behoven och njutningarnas tabu Psykoanalytiska behov och begär ”Välanalyserad” som känslomässigt idealtillstånd Yrkesstolthet och improviserat utbyte
Psykoanalysens emotionella etik	Emotiv sanning Känslornas realitet Sanningens företräde

Förekomst och frånvaro av emotionellt arbete i psykoanalys

Emotionellt arbete framstår som centralt i psykoanalytikerns yrkesutövande. Det tycks i princip uteslutande förekomma i olika former av djupt emotionellt arbete, vilket verkar tillskrivas ett egenvärde, varför det framstår som oförenligt med kommersiell kommodifiering.

Frånvaron av ytligt emotionellt arbete. Det empiriska materialet har mycket att säga om analytikerns känslor och om relationen mellan känslor och arbete, men beskrivningarna av ytligt emotionellt arbete är nästintill obefintliga. Det ytliga emotionella arbetets incitament tycks inte berättigas någon plats inom psykoanalysen. Deltagarna motsätter sig tanken på fysisk eller känslomässig förställning, förträngning eller förvrängning, och det finns inga återgivelser av ett slags arbete som i stunden syftar till att frammana ett på förhand önskat resultat i form av en viss känslomässig reaktion hos patienten. Det föreligger därför omvänt ingen risk för att misslyckas med arbetet med hänvisning till att patientens känslomässiga reaktion föll ut ”fel”. Att analytikern på olika sätt visar hur han eller hon reagerar, även i situationer där reaktionen kan vara laddad för patienten, beskrivs snarare som oproblematiskt och självklart. ”Ja blir jag ledsen försöker jag inte dölja det” säger deltagare A, ”om vederbörande ser att jag blir ledsen så säger jag att ja jag blir ledsen när du gör så här, och säger såhär till mig. Det kan jag inte hjälpa, det är en del av min mänsklighet.” Deltagare F resonerar likartat, ”om jag blir arg så märks det antagligen”, och fortsätter:

(...) det får man ju snarare prata om, på det sättet. Det kan ju vara att analysanden frågar, blir du arg nu. Och så får man ju undersöka det, ja, ja jag kände mig nog irriterad på nått vis, över detta, eller vad det nu skulle kunna vara för någonting så. Det får liksom handskas med med den beredskapen att man inte riktigt förstår och söka sig fram. Så uppriktigt som man kan.

Att uppriktigt föra in allt som sker i det gemensamma samtalet och den gemensamma processen, också analytikerns känslor, förefaller stå i direkt motsatsförhållande till det ytliga emotionella arbetets premisser, där ju implicita och på förhand givna värderingar av olika känslors aktiva uttryck i en given kontext styr (Hochschild, 1983). Deltagarna beskriver omvänt att vad de känner likväl som att de visar vad de känner, aldrig kan utgöra problem *i sig*, vilket ju bådadera ofta är fallet vid ytligt emotionellt arbete.

Inlevelse och härbärgerande som djupt emotionellt arbete. Deltagarnas beskrivningar av hur de reglerar den känslomässiga kommunikationen innefattar många beskrivningar av sådant som kan betraktas som olika former av djupt emotionellt arbete. Deltagare A menar att ”blir jag arg försöker jag inte dölja det, men jag använder det ju inte defensivt för min del, som en attack på den andra”, vilket illustrerar frånvaron av ytligt emotionellt arbete såväl som av direkt utagerad emotionell reaktivitet. Deltagare A varken döljer sin känsla eller agerar på den spontana impulsen att gå till attack. Att inte agera på impulser förutsätter någon form av emotionellt arbete. Detta beskrivs rent övergripande av deltagarna genom skildringar termer av aktivt, icke-dömande och icke-begärande lyssnande,

närvaro och ansträngningar att förstå patientens perspektiv eller upplevelse på dess egna villkor. Den typen av lyssnande och inlevelse tycks långsamt ändra analytikerns totala förståelse och därmed också känsla för patienten:

(...) hos den här personen som ser fruktansvärt otrevlig och avvisande och motbjudande ut, så, se det som ett försvar. Se det som ett försvar. Varför måste han eller hon vara såhär, eller bete sig såhär, mot mig, eller mot alla andra? Alltså vad har åstadkommit detta och hur kan vi undanröja det? (deltagare A)

Deltagare A förordar här djupt emotionellt arbete som vilar på inlevelse, ett slags *method acting* i Stanislavskis mening (Hochschild, 1983). Analytikerna tycks eftersträva att befinna sig i ett mer eller mindre konstant tillstånd av empatisk inlevelse, vilket förutsätter empatisk förmåga, engagemang och gensvar i enlighet med Figley (2002).

Och det är en gåta egentligen och man tycker hur kommer det sig egentligen att jag kan bry mig så mycket och ta precis vartenda ord dom säger på allvar, och empatisera, försöka sätta mig in i hur det är för dom att vara dom och att lida på det sättet som dom lider och så vidare. Det är nånting som jag tänker. Och det tror jag är att vi blir berörda av människor. Om vi bara närmar oss en människa, så är det svårt att komma ur den, om vi inte är schizoida. Om vi kommer tillräckligt nära så, så är det svårt att inte känna någonting som är en sorts, ja, ska man kalla det kärlek, någonting som är omtanke åtminstone. Sympati i någon mening. Det måste vara något sånt. Det är ju rätt konstigt, man har träffat rätt så många människor, när man som jag har jobbat under lång tid med många många individer och de är mycket olika, och mycket olika en själv, men det är inte så svårt att, att känna värme för dom.

(deltagare F)

Inlevelsefullt och aktivt lyssnande i en strävan att komma nära och ta på allvar framhålls som sätt att uppnå den förståelse som utgör åtminstone en del av syftet med det terapeutiska arbetet. Dessa element tycks bidra till att förändra och fördjupa det känslomässiga bandet till patienten. Följande brottstycke ur dialogen med deltagare F fångar något av hur den sortens ansträngningar ger upphov till en förändrad känsla för patienten:

F: Att där är ju nånting, när man närmar sig en människa, faktiskt även med nån som man inte tycker särskilt mycket om. Om man fortsätter att vara med den människan, så kommer man att förstå den på nått vis, eller, om man har den...

I: Och i det blir den på nått sätt möjlig att tycka om?

F: Det blir möjligt att lyssna på någonting som man kanske i privatlivet hade sagt jag vill inte...

I: Jag vill inte höra?

F: Varför ska du säga det till mig, jag tycker det bara är skitprat eller så men. Det blir en annan situation i det här rummet, för att man letar efter sammanhanget och man letar efter, utvecklingen så att säga.

Vad betyder det här för den här människan, det är så otroligt mäktigt att få vara med om det.

Aktiva ansträngningar för empatisk inlevelse förefaller utgöra en vanlig och återkommande form av djupt emotionellt arbete hos deltagarna. Arbetet framstår som parallellt väldigt

berikande och ”våldigt arbetsamt” (deltagare E), i linje med Winnicotts (1971) beskrivning av arbetet som samtidigt svårt, påfrestande och djupt belönande. Deltagare B säger att ”i och med att jag vet att det är dom 45 minuterna så kan jag ju koncentrera mig totalt på den här människan och det som händer va. Det kan man ju inte göra i sitt privata liv”. Då ”det är mycket lättare att vara en god analytiker än en god äkta man”, så ”skulle man gift sig med sin analysand, mm, så hade det klart kommit fram andra sidor,” vilket tydligt illustrerar att yrkesutövandet innebär en ansträngande arbetsinsats.

Inga deltagare beskriver att de använder sig av några direkta tekniker för emotionsreglering för att åstadkomma känslomässiga förändringar såsom beskrivits vanligt förekommande vid emotionellt arbete (Gross, 2013). ”Näe så tekniker så, där har jag inget riktigt att ta till. Mer än reflektion,” säger deltagare A. Återkommande är istället olika skildringar av hållande i enlighet med Winnicott (1971) och härbärgerande i enlighet med Bion (Williams, 2012), av såväl de egna som patientens känslor. Det arbetet beskrivs av flera som syftandes till att i förlängningen skapa utrymme för den typ av reflekterande som deltagare A nämner. Härbärgerandet tycks bli en form av emotionellt arbete eftersom det utgör ett alternativ till och skydd mot att agera på eller agera ut starka känslor som väcks i kontakten med patienten, något som återkommande beskrivs som alliansförstörande och således som ett hot mot den analytiska processen. Deltagare E beskriver det som analytikerns uppgift att ”samtidigt härbärgera den andra personen, och mina egna känslor, och ändå fortsätta att upprätthålla inom mig själv nått slags reflekterande utrymme.” Härbärgerandet skildras som ett utdraget uthärdande av alltifrån patientens känslomässiga attacker till terapeutens egna frustrationer och handlingsimpulser. ”Man kan väl fantisera om att göra det, men inte göra det”, säger till exempel deltagare A om lockelsen att agera som kan finnas vid en erotiskt präglad överförings-motöverföringsprocess.

Parallellt med hållandet, tålandet och uthärdandet tycks det inkapslat i härbärgerandet ske ett slags mer aktivt bearbetningsarbete. Analytikern behöver en negativ kapacitet, ”kunna stå ut med att man inte (genast) förstår och kan förklara” menar deltagare F. Bearbetandet tar tid, ”och då är det bättre att inte säga något, och låta materialet liksom jobba för sig”, enligt deltagare C. Att uthärda, hålla och tålmodigt vänta ut bearbetningen verkar alltså vara ett utmanande och krävande emotionellt arbete. Ibland beskrivs det övermäktigt:

När affekten blir så stark, när känslan blir så stark att det blir svårt att containa den, åtminstone när dom här, dom här exemplen jag pratade om med negativ affekt, det blir svårt att härbärgera den, och vara kvar i ett slags reflekterande mood, för den ger liksom, känslan kräver utlopp, på nått sätt och det blir

jättesvårt att vara kvar i. Det är mer som att, det är ju inte en önskan att gå ut ur det, tvärtom, utan det är ju mer att det blir svårt att härbärgera känslan. (...) (Jag) känner mig jättedålig om jag inte lyckas hålla mig. Så där är det ju mer, att affekten blir för stark helt enkelt. (deltagare E)

När det djupa emotionella arbetet i form av härbärgerande blir för krävande riskerar alltså analytikern att istället agera ut sin känsla. Ett slags medelväg mellan det ideala härbärgerandet och risken för utagerande, beskrivs vid ett fåtal tillfällen i form av en variant av ytligt känslomässigt arbete, där en känsla som är akut närvarande i analytikern, men som han eller hon inte förmår härbärgera, trängs undan eller nedtonas. Där utagerandet beskrivs som ett misslyckande i termer av att mot sin vilja bli för ärlig eller privat, ”att jag blir så pressad känslomässigt så att jag också släpper. Och börjar agera på nån mer realitetsplan, blir krävande eller blir arg eller går med på en massa ändringar som jag egentligen inte tror är bra för processen” (deltagare E), beskrivs den förträngning eller det undanhållande som ibland utgör substitut för tillräckligt härbärgerande, som ett misslyckande i bemärkelsen att det känslomässiga uttrycket är förljuget, vilket står i strid med psykoanalytiska ideal om autenticitet. Det verkar därför rimligt att mena att det finns ett förbud mot ytligt känslomässigt arbete inskrivet i psykoanalysens känsleregler, vilket förklarar varför deltagarna uppfattar det som ett uttryck för misslyckande eller illa utfört arbete när det ändå förekommer. Deltagare A illustrerar detta genom att beskriva en form av ytlig förställning i en situation där hen inte anser det lämpligt att ”se så förtjust ut som jag blir”. Eftersom det inte går att ”exkludera sig ur rummet”, och hen ”måste försöka se ut som en träbäck, och det är ju inte så kul”, särskilt inte då närvaron av rodnad riskerar ge patienten motstridiga budskap, gör att deltagare A ”blir generad eller besvärad av ramen och rollen.” Besväret tycks alltså komma till följd av upplevt misslyckande att leva upp till rollen och av en upplevelse av bristande genuinitet. Scenen utgör också ett exempel på emotiv dissonans, alltså ett glapp mellan en bakomliggande känsla och det känslomässiga uttryck som kommuniceras (Hochschild, 1983). Deltagare A beskriver sig som besvärad av rollen och ramen, alltså av känsloreglernas uppmaningar i situationen. Överlag verkar deltagarna inte hamna i den typen av situationer där den emotiva dissonansen så att säga tvingar dem till ytligt emotionellt arbete för att inte riskera att avvika från gängse uppfattningar om professionalitet och i och med det från gruppens känsleregler. Emotiv dissonans beskrivs istället oftare som att den uppstår utan att situationen blir trängande. Dissonansen uppfattas då av analytikern som ett psykoanalytiskt material i sin egen rätt. Han eller hon riktar sin analytiska blick mot dissonansen och bearbetar den likt övrigt

arbetsmaterial genom inlevelse, hållande och gemensamt reflekterande. På så vis bidrar den emotiva dissonansen till att föra processen vidare. Deltagare C illustrerar:

C: Patienter som man arbetat med ganska länge, som säger att, näe, här kommer man ju ingen vart. Det är ju bäst att jag slutar och går till någon annan. Då kan det ju kännas såhär liksom att va, vi som har jobbat så mycket. Jaja men då får du ju gå till någon annan, men det säger jag ju inte. Utan då säger jag istället, kanske, det beror ju på vad det handlar om, men det är så att det skulle, det ligger liksom ganska nära då, talet, munnen. Därför att jag känner jag som har så jobbat så jättemycket med dig, märker inte du det, ungefär va. Något sånt, ganska hastigt så.

I: Mm. Men du säger inte det?

C: Näe. Aldrig nånsin.

I: För att? Bara för att göra det tydligt.

C: Varför jag inte säger det?

I: Ja.

C: Näe därför att det är ju min känsla. Det har ju inte alls med patientens material att göra.

I: Näe.

C: Så då måste jag ju hålla tillbaka den, och fundera på, är det så att patienten är väldigt arg på mig, är det därför jag känner så, eller är det nånting annat? Och det tar ju en liten stund för mig att bearbeta.

Till skillnad från för flygvärdinnan eller hotellreceptionisten tycks dissonansen inte tvinga psykoanalytikern att välja sida. Den friktion, det skav eller den intrapsykiska konflikt som vållas beskrivs som att den välkomnas, härbärgeras, bearbetas och reflekteras. Friktion tycks alltså ge upphov till en form av rörelse som för arbetet framåt.

Överlag verkar alltså psykoanalytikerna ägna sig åt ytligt känslomässigt arbete i mycket liten omfattning och åt djupt sådant framförallt i form av empatisk inlevelse och härbärgerande, vilka bådaddera tycks pågå mer eller mindre konstant under en terapisession.

Emotionen som arbetsmaterial. Hanterandet av en känsla som uppkommer i den analytiska situationen beskrivs framförallt i termer av att rikta den analytiska blicken mot den. Deltagare A beskriver sig som ”yrkesskadad” eftersom ”om någonting upprör mig eller gör mig väldigt brydd eller så, (...) då blir jag begrundande och tyst, och reflekterande över, vad händer här nu?” Deltagare B betonar vikten av att tillskriva olika typer av arbetsmaterial samma värde:

Allt har en betydelse va. Samma liksom med mina sensationer. Varför började det klia i tån just nu. Allt är, nånting, byggstenar. Sen kanske man inte får ihopa det alltid. Men det gäller väl att utveckla en slags sensitivitet där alla stimuli liksom får samma värde. Så att det nya, eller det oupptäckta kan bli upptäckt.

Det framstår som viktigt att inte tillskriva känslor någon annan status än övrigt arbetsmaterial, eller att hantera dem annorlunda. Och att hantera tycks inte innebära att analytikern måste göra så mycket; känslorna kräver inte omedelbar handling, de kräver bearbetning och långsam, aktiv reflektion. De förefaller mana till förståelse, vilken utgör ”terapeutens mandat” med deltagare E:s ord, snarare än till handling eller hanterande. Deltagare C beskriver hur hen ”absolut inte” behöver ta avstånd från sin känsla eftersom ”allt är material, så det är inte så att jag liksom måste agera eller göra någonting”. Om det känslomässiga trycket från patientens sida är mycket högt, om ”man blir så översköld av den andres känslor eller reaktioner så att man inte kan sortera i det. Inte ens sortera i sina egna tankar”, menar deltagare D att det leder till att hen ”tappar bort mitt eget tänkande helt enkelt.” Och den psykoanalytiker som förlorar förmågan att tänka, förlorar mer eller mindre förmågan att arbeta.

Eftersom deltagarna i första hand tycks förhålla sig till sina känslor som ett arbetsmaterial utgör de inte hot eller problem som måste undanträngas eller döljas, såsom Hochschild (1983) beskrev fallet för flygvärdinnorna. Känslorna verkar istället utgöra ett nödvändigt bränsle för arbetet; utan känslomässigt material kan inte psykoanalytikern utföra djupt emotionellt arbete.

Den öppna tidsramen och de i allmänhet långvariga och intensiva kontakterna vid psykoanalys tycks medföra ett slags inbyggd långsamhet som verkar skyddande mot risken att översköldas av de starka känslor som skildras som vanligt förekommande i terapirummet. Deltagare C beskriver det som att ”fördelen med mitt arbete är ju, det pågår ju i många timmar”, eftersom ”patienten kommer ju inte bara en gång” behöver inte allt redas upp eller ut i sittande stund. Också deltagare F understryker att:

Psykoanalys och psykoanalytisk terapi är en långsam process där två, i bästa fall, där två personers omedvetna talar till varandra på nått vis, man lyssnar intuitivt, och så vidare. Och de processer som dyker upp dom är ju ofta, de kommer inte som en blix från klar himmel utan det är ju liksom gnagande frågeställningar som hela tiden är där. Så jag känner liksom inte igen det där att plötsligt så whoom dyker det upp någonting som jag måste jobba intensivt med.

Materialet tycks inte infinna sig plötsligt utan långsamt, och beskrivs därför som att det behöver hanteras långsamt och varsamt snarare än akut och hastigt.

Det emotionella arbetets egenvärde. I enlighet med vad som ovan framkommit tycks psykoanalys inte kunna sägas utgöra ett emotionellt lönearbete i enlighet med Hochschilds andra kriterium (1983), eftersom påbud om att omgående skapa en specifik känslomässig förändring i patienten inte beskrivs förekomma. Psykoanalytikerna tycks alltså inte sälja

kommodifierad emotion, till skillnad från de flygvärdinnor Hochschild (1983) studerade. Deltagarna beskriver att de säljer sin tid och sin närvaro snarare än någon produkt, tjänst eller något förväntat resultat. Deltagare D uttrycker att ”jag tar betalt för min tid. Jag tar inte betalt för en viss mängd, råd ger jag i regel inte, men jag tar inte betalt för en kunskap eller någonting sånt. Eller en leverans av bra eller dåliga interventioner.” Också deltagare C menar att ”det är ju så att patienten kan inte bestämma riktigt vad den köper. Utan det får framtiden utvisa. Och antingen blir utfallet gott eller så blir det inte gott och det kan jag inte heller försäkra om.” I den analytiska situationen tycks därför slagsidan av lögnaktighet som kommodifieringen av känslor medför utgöra ett problem, vilket står i direkt strid med de känslomässiga och professionella idealen: ”Om patienten frågar dig är du förbannad nu, och jag säger nej, fast jag är det, (...) då förstör jag någonting va” (deltagare F). Äktheten tycks tillskrivas ett egenvärde, vilket verkar omöjliggöra för den typen av arbete att åtnjuta status eller vinna framgång på fältet.

Oavsett ovanstående verkar psykoanalytiker frekvent och intensivt utföra djupt känslomässigt arbete. Vad gäller den förståelse som inlevelsen förutsätter, tycks den för psykoanalytikern förutom ett medel också utgöra ett mål. Hochschild (1983) beskrev hur inlevelse instrumentellt kunde tillämpas för att nå ett mål. Om flygvärdinnan till exempel förstår varför en kund är otrevlig är det lättare att inte vara otrevlig tillbaka. Förståelsen i sig har i den situationen inget egenvärde, till skillnad från hur fallet för psykoanalysen beskrivs av deltagarna, där förståelse också tycks utgöra en del av målet med arbetet. Det verkar därför rimligt att anta att förståelsen är meningsfull i sin egen rätt för psykoanalytikern, och att det djupa känslomässiga arbete som bygger på förståelse och inlevelse därför har mindre potential att verka alienerande jämförelsevis för flygvärdinnan, som vi får anta kämpar med ett inre motstånd mot eller ambivalens kring själva viljan att förstå. Förståelse framhålls av några deltagare som motsatsen till alienation. Deltagare B sätter psykoanalysen i direkt motsatsförhållande till alienationen, eftersom det ”handlar ju liksom om att bryta den här känslan av främlingskap.” Psykoanalysens förståelse eftersträvar begriplighet och meningsfullhet, vilket framstår som motsatsen till den absurditet, godtycklighet eller meningslöshet som alienationen kommer med. Att hantera starka känslor på jobbet verkar för flygvärdinnan vara ett meningslöst gissel, och beskrivs omvänt för psykoanalytikern som helt centralt och meningsbärande för arbetet. Psykoanalytikerns emotionella arbete verkar ha ett egenvärde, där flygvärdinnans istället har ett instrumentellt värde i strävan mot målet, alltså

den nöjda kunden. Hon förväntas aldrig känna djup empati med eller sympati för en otrevlig flygresenär. Att oartigheter till trots förmå utföra god service förefaller tillräckligt. Trots att psykoanalytikernas ambitionsnivå verkar högre, uppvisar de betydligt färre tecken på svårigheter att ”lyckas” med uppgiften. Analytikern tycks inte behöva kräva mer av sig själv än att försöka förstå, och att sympatier därur ska uppstå framstår som en terapeutiskt-metodologisk förväntan snarare än ett inbyggt krav från någon extern part. Medel (förståelse) snarare än mål (sympati) verkar vara vad psykoanalytikern kan kräva av sig själv. För flygvärdinnan är det tvärtom, målet helgar medlen. Hon har gjort ett bra jobb om kunden är nöjd, alltså om målet uppnåtts. Att göra ett bra jobb är att ta till de medel som leder till målet. Psykoanalytikerns ansträngningar för att förstå beskrivs av deltagarna som själv tillräckliga, och det förefaller saknas krav på känslomässig utkomst i form av sympati eller vänlighet. Angående huruvida det är svårt att hantera sina egna och privata känslor i arbetet svarar deltagare C: ”Du ställer den frågan till fel person, jag är ju psykoanalytiker,” en utsaga som kan läsas som en illustration av effekterna av förståelsens företräde.

Det känslomässiga materialet beskrivs återkommande som den psykoanalytiska processens främsta drivmedel, och alltså som förståelsearbetets primära objekt. Därmed tycks frånvaron av känslor utgöra det kanske svåraste hotet mot det psykoanalytiska arbetet.

Förekomsten av inga känslor skildras som värre än den av starka och påfrestande sådana:

(...) emotionellt otillgängliga eller okontaktbara personer, är ett jätteproblem. (...) det finns ju ingen affektivitet som lever i mötet, och det blir ju då inget egentligt möte va. När du har en död sändare, om du ursäktar, trist liknelse men, när man har en person som uppenbarligen inte förmår känna, då har du problem. (...) För du har alltså inget moment, du kan bara vänta och påpeka att inget sker. (...) Det blir ju ingen relation, man kan ju inte kalla det för relation om det är ett formellt möte som stannar vid formalian. (...) Patienten, sitter där, och, jag sitter här, och, det sker ingenting. (deltagare A)

Att någon omvänt går till attack beskrivs som potentiellt positivt för arbetet. Flera deltagare betonar att terapeutiska genombrott ofta sker till följd av känslomässigt regressivt utlevande, vilket möjliggjorts av att parterna tillsammans ”monterat ned” försvaren:

A: (...) när en överföring i patientens erfarenhet kommer till liv i full kraft, och försvaren inte är kvar. Då kan du ju lista ut att man blir rejält utskälld. Och det är ju aldrig roligt men många gånger är det ju en framgång i terapin.

I: Just det. Du menar att försvaren har nedmonterats?

A: Ja så att den här konflikten som vederbörande har haft med nån eller upplevt sig ha haft med någon i livet, aktualiseras här och nu. Då kan man ju bearbeta den va. Ställer den mot den rådande realiteten.

(...) Människor går ju i terapi och analys för att komma åt sig själva.

En känslomässig attack tycks således utgöra ett rikare arbetsmaterial än en omfattande frånvaro av känslomässiga uttryck. Materialet kan bearbetas och i bästa fall föra det terapeutiska arbetet framåt. Att samla in material beskrivs utgöra en central arbetsuppgift för analytikern. Det förefaller tydligt hur psykoanalysen också i det här avseendet skiljer sig från typiska emotionella lönearbeten. Vi kan föreställa oss hur Hochschilds (1983) flygvärdinna säkerligen skulle föredra en känslolack och lätthanterlig framför en emotionellt bångstyrig kund. Att kunden går till känslomässig attack är knappast något som ger näring åt flygvärdinnans arbete, utan uppfattas mer troligt som ett kvitto på att hon misslyckats ge så kallad ”god service”.

Det emotionella arbetets efterverkningar

Deltagarnas känslomässiga arbete tycks medföra vissa subkliniska emotionella påfrestningar, samtidigt som det beskrivs bidra till personlig och professionell utveckling.

Känslomässiga påfrestningar. Det empiriska materialet har med tydlighet indikerat att psykoanalytiker i omfattande grad tycks utföra djupt emotionellt arbete. Deltagarna beskriver hur den typen av arbete riskerar att orsaka symptom på känslomässig utmattning, helt i enlighet med vad tidigare empirisk forskning på psykoterapeuter, psykologer och omsorgspersonal kunnat påvisa (McCormack et al., 2018; Leiter, 1989). ”Man lånar ju ut sitt liv va, man lånar ut sin själ, till andra människor. Och på nått sätt sliter det ju”, som deltagare B uttrycker saken. Flera deltagare ger uttryck för liknande upplevelser av hur framförallt den ständiga inlevelsen, närvaron och hårbärgerandet i längden kan bli uttröttande.

Periodvis så tycker jag att jag har stapplat på utbrändhetens gräns. Särskilt när jag haft för många personer med ett, vad ska vi kalla det för, med ett komplicerat innanmäte. Alltså med erfarenheter som är väldigt plågsamma. Och, du vet, då dras man in i, överförings-motöverföringsdynamik, eller co-transference, som är väldigt väldigt tung. Svår, sargad, hatisk kanske. Förtvivlad och så vidare. Och att bära allt detta, ställer allt större krav på vad du gör resten av din tid. (...) det är framförallt allt det här bärandet, hårbärgerandet. Javisst. Du vet du får ju med dig hela deras bagage va, särskilt det som är plågsamt. Och att då ha många sådana patienter, säg fem såna patienter fem gånger i veckan, plus några terapipatienter så är du uppe i 35 terapitimmar i veckan med mer eller mindre svårt störda människor, det är ödeläggande. Så jag skulle säga att balansera urvalet patienter och antalet patienttimmar för dom är avhängiga av varandra om man tänker nått slags mängdlärovariant, hur många kilo tungt arbete man kan bära så måste det balanseras upp av motsvarande grad av både goda privatrelationer och vänskapsrelationer, och sån här annan verksamhet alltså. Du måste tillföra dig nått, för du blir så utarmad va. Alltså behöver du vidareutbildning, du behöver kanske handledning som hjälp och stöd för att orka och så vidare. Så den där balansen tycker jag är kanonviktig. (deltagare A)

Deltagare A nämner här flera av de skyddande faktorer som återkommande tas upp i intervjuerna: ett välfungerande privatliv, framförallt avseende goda och tillfredsställande nära relationer, en rimlig mängd patienter eller analysander samt variation i intensiteten i patienternas lidande. Vikten av en lång och sammanhållen sommarledighet nämns också av flera som en nödvändighet för långsiktig hållbarhet i yrket.

Ja, alltså det, det brukar ta mig i alla fall ett par veckor, under sommaren, innan jag märker att, mitt sinne börjar fungera på ett annat sätt. (...) Alltså det blir väl mer en känsla av frid. Det är väl också nånting med att, dom människorna som man arbetar intensivt med, dom finns ju med hela tiden, i något slags inre galleri. Bara för att timmen är slut, så betyder ju inte det att relationen till den människan är slut. Utan det, det finns ju med va, man drömmer om människor, man tänker på människor, man funderar på vad som händer, man funderar på, kunde jag gjort något annat, kunde jag sagt något annat, kunde jag vart på nått annat sätt. Alltså det cirkulerar ju hela tiden, en del medvetet, och en del som ligger mer i det limbiska systemet om du fattar. (deltagare B)

Överlag framstår känslomässig utmattning i klinisk bemärkelse som ovanlig utifrån deltagarnas beskrivningar. Den symptombild som de delar framstår istället som lågintensiv och subklinisk, och beskrivs som att den oftast hanterbar. Detta tycks stå i samband med den relativt höga grad av frihet och självkontroll som kommer med att driva privat verksamhet, vilket är i linje med vad tidigare studier visat (Rupert & Baird, 2004; Rupert & Morgan, 2005; Rupert & Kent 2007). Flertalet deltagare beskriver att de har tillfredsställande privata relationer och liv överlag, och ingen påtalar att den behöver ta emot fler patienter eller analysander än vad den orkar med.

Flera av deltagarna skildrar dock ett slags lågintensiv relationell eller social trötthet. De beskriver att de inte orkar engagera sig i privata relationer i den utsträckning de önskar. På så vis verkar engagemanget och intimiteten i patientrelationerna åtminstone stundvis komma till priset av uttunnade privata relationer: "(...) allt det här känslomässiga det stör mig när jag kommer hem på kvällen och jag kan inte vara avkopplad med min familj", menar deltagare E och konstaterar att när man "är ledig så vill man mest vara ifred. Så det är faktiskt en av de största baksidorna med det här jobbet. (...) jag skulle önska att det inte riktigt var så, att jag inte riktigt var så socialt trött." Fler instämmer i behovet av att få vara ifred på fritiden och vikten av att "skydda sig" från andras bekymmer. Samtidigt behövs "ett bra privatliv, som kompenserar, så att man kan vara professionell va", (deltagare A), och där ingår nära relationer.

Parallellt med hur den sociala eller relationella tröttheten beskrivs riskera att föra analytikerna bort från sina nära, tycks det föreligga intrapsykiska konsekvenser till följd av

upplevelsen av att vara befolkad andra, ”fullbombad med andra människors själsliv” (deltagare E), vilket tycks komma till priset av att det tar analytikerna en bit bort ifrån sig själva. Den långa sommarledigheten, som deltagare B beskriver som nödvändig för en inre upplevelse av frid som infinner sig följd av att hen slutar rikta uppmärksamheten mot det latent i andra, möjliggör på ett liknande sätt ett ”utrymme att komma tillbaka till vem är jag när jag bara är jag” för deltagare E.

Risken för den som inte har ett tillfredsställande privatliv beskrivs inte bara i termer av utmattning, utan kanske framförallt som att de privata behoven kan spilla över i den terapeutiska relationen. Deltagarna skildrar på olika sätt att de ger mycket och betonar att de inte primärt är i rummet för sin egen skull, utan att de arbetar för patientens bästa. De återkommer till idealet om att arbeta för och utgå från patientens behov och vikten av att inte låta det egna läcka in i processen. Deltagare F resonerar som att ”man kan ju tänka sig det att om man har det dåligt runt omkring sig, att man har lättare för att tillgodose behov av olika slag”, att de privata behoven ”läcker in” i terapiprocessen. Deltagare A understryker att ”patienterna ska inte behöva vara måltavlor för mina behov som ligger (...) i en privat sfär”. Deltagare E instämmer genom att med all tydlighet konstatera: ”Personen kommer ju för att bli hjälpt med sitt liv. Inte för att tillfredsställa mig.” Ingen beskriver det som vidare svårt att hålla väsentliga privata behov utanför terapirummet. De återgivelser av svårigheter som ges gäller förhållandevis oskyldiga övertramp, som att för en stund förlora sig i att fråga om en klients intressanta arbete, drivet av analytikerns egenintresse snarare än patientens behov.

Empatitrötthet i relation till klienterna framstår aldrig i deltagarnas utsagor som något problem. Däremot tycks den sociala trötthet och brist på engagemang i privata relationer som omnämns kunna förstås som ett uttryck för ett slags förskjuten empatitrötthet. Det omfattande känslomässiga arbete som verkar utföras i relation till patienterna beskrivs inrymma element av tillit, närhet och känslomässig intimitet. Deltagare E säger om sin fritid: ”om jag ska träffa människor så gillar jag att träffa människor på ett ytligt sätt. Det gjorde jag inte när jag var yngre. Eller när jag inte jag var i lika många processer.” Den typen av utsagor framstår ibland som skildringar av konsekvenser av känslomässig utarmning eller uttröttning. Det verkar vidare möjligt att parallellt läsa det avtagande engagemanget i att upprätta och underhålla känslomässig närhet i de privata relationerna som ett uttryck för ett minskat behov av närhet och intimitet i privatlivet, med hänvisning till att den kvoten fylls i de professionella relationerna. Flera deltagare återkommer till att beskriva hur det är ”otroligt nära relationer”

(deltagare E) som uppstår i analysen, och hur man ofta kommer närmre sina patienter än sina nära vänner, eftersom patienter öppnar upp hela sina liv på ett kort sagt unikt sätt. ”Man har ju aldrig så djupa samtal med nån som man har med sin analysand”, framhåller deltagare F. Bristen på ömsesidighet i relationen på det sätt som Berkowitz (1987) påtalade gör tydligt att analytikern inte får tillbaka från patienten vad hen själv ger. Analytikern får inte stå i fokus eller bli förstådd på sina egna villkor. Deltagare B framhåller som en risk att det är ”lätt gå in och bara leva i den här terapeutiska sfären” och att inte söka mer jämlik närhet i privatlivet, att så att säga ”nöja sig” med en närhet som exkluderar de egna behoven. Parallellt och måhända något motstridigt framhålls som en risk för kvaliteten på arbetet att just inte ha denna typ av välfungerande och jämlika nära relationer i privatlivet. Frånvaron av den typen av relationer beskrivs alltså kunna följa som konsekvens av att arbetet som analytiker lämnar mindre energi för och minskar det akuta behovet av närhet, samtidigt som det framhålls som nödvändigt för just analytiker att ha nära och tillfredsställande privata relationer, där de egna behoven får utrymme, för att minska risken att de istället ska infiltrera och korrumpiera det terapeutiska arbetet. Flera deltagare betonar att analytikerns behov inte får konkurrera med patientens. Patientens bästa och patientens företräde, imperativet om att ”inte nånsin tappa den här inre basen av att man är där för patientens skull” (deltagare A) framstår som ett inomdiskurs- eller professionellt ideal för att tala med Illouz (2008) respektive Yanay och Shahar (1998), alternativt som en känsloregel i Hochschilds (1983) mening. Oavsett vilket perspektiv vi väljer så framstår det som tydligt att incitament tycks föreligga om att analytikern bör säkerställa kvaliteten på sitt yrkesutövande genom att ordna ett välfungerande privatliv.

Ett välfungerande privatliv verkar alltså nödvändigt för ett välfungerande yrkesutövande. Den typen av inomprofessionella förväntningar öppnar dörren för en åtminstone teoretisk möjlighet att det skulle ligga i analytikernas intresse att framstå som välfungerande eller tillfredsställda i privatlivet. Eller omvänt, det borde riskera att komma till ett pris att medge något annat, då det torde försvåra för den som vill bli tagen som en seriös social aktör i avseendet yrkesutövande psykoanalytiker. Tanken lyfts här som en möjlighet och är inte en spekulering kring hur det i praktiken förhåller sig med detta för deltagarna i studien. Det föreligger alltså inga synbara adekvata skäl att misstro deras utsagor om välfungerande privatliv eller överlag frånvaron av svårigheter att hålla privata behov eller begär ute från terapiarbetet.

Det emotionella arbetets positiva följder. Eftersom ”allt är material” (deltagare C) i bemärkelsen arbetsmaterial av det som dyker upp i terapirummet, i någon av parterna eller dem emellan, tycks analytikern rikta sitt djupa emotionella arbete mot såväl sig själv som mot patienten. Analytikern beskrivs som öppet närvarande med det som händer också i sig själv, och han eller hon arbetar därför med inlevelse, härbärgerande och reflekterande även i relation till sina egna processer. Det tycks medföra att psykoanalytikern kan skörda personliga fördelar av sitt arbete, på ett sätt som liknar hur patienten drar nytta av det. ”Det är ju lite som att gå i terapi eller analys själv, hela tiden”, som deltagare E uttrycker saken, och fortsätter, ”det kan ju också finnas timmar när jag är väldigt trött och så går jag in och sätter mig och så blir jag väldigt pigg. Det är nånting väldigt helande som äger rum i det mötet.” Också deltagare B beskriver hur analytiker och patient gynnas på likartade sätt:

B: Sen finns det väl också liksom nån vad ska man säga nån glädje i det att, på det sättet, att när jag lär känna mina patienter så lär jag också känna mig själv samtidigt.

I: Mm.

B: Och det, tillåter jag mig att vara öppen och ta emot, så kommer ju patientens problem också reflekteras i någonting som också är mitt problem. Så det är också en möjlighet att utvecklas och, lära känna sig själv.

Å ena sidan tycks analytikern betala ett pris för sitt emotionella arbete i bemärkelsen social trötthet och en tendens att tappa bort sig själv i ett inre till bredden befolkat av andra. Samtidigt riktas det analytiska, djupa emotionella arbetet också mot analytikern själv, varför denne verkar kunna skörda liknande fördelar som analysanden: personlig utveckling, bättre självinsikt och ny energi. Deltagare C framhåller hur detta särdrag är särskilt framträdande hos psykoanalysen jämförelsevis annan psykodynamisk psykoterapi, eftersom det inom analysen ”blir så väldigt tydligt att allt material är ett material att jobba med”, vilket medför ”en frihetsgrad som är oändlig. Mycket, mycket mer upplevde jag än om jag hade stannat bara på terapeutnivå.” Såväl tryggheten som friheten tycks öka när allt behandlas som material på mer lika villkor, vilket alltså bland annat beskrivs innebära att den analytiska blicken i högre grad riktas även mot analytikern.

Att analytikern kan dra liknande fördelar av arbetet som analysanden tycks hänga samman med skildringarna av psykoanalys som ett samarbete. För att analytikern ska kunna arbeta beskrivs hur även analysanden behöver göra detsamma. Parterna tycks arbeta tillsammans för processen: ”båda måste arbeta, det är inte bara en som ska ge” (deltagare E). Deltagare D är tydlig på denna punkt: ”ett samarbete måste finnas, annars är det inte terapi”.

Vill eller kan inte patienten samarbeta, vill han eller hon varken ge eller ta emot, då är det enligt deltagare D ”någoting annat”, och terapeuten kan med hänvisning till detta avbryta kontakten. Flygvärdinnans arbete sker istället enkelriktat från henne till kunden. Hon kan inte avkräva denne någon insats eftersom arbetet inte kretsar runt något gemensamt projekt likt psykoanalysen, och hon kan inte sluta ge service med hänvisning till att kunden inte bidrar. På så vis förefaller risken för utnyttjande mindre i den analytiska situationen än i förslagsvis flygplanet. Omvänt tycks inte patienten kunna kräva något specifikt resultat av analytikern såsom kunden kan av flygvärdinnan.

Samarbetet som förutsättning går hand i hand med det att analytiker och analysand på många sätt tycks dra likartade fördelar av arbetet. Maroda (2005) argumenterar för att en grundläggande ömsesidighet är nödvändig för alla sunda relationer, den psykoanalytiska inkluderad. Därför är allt som är uppbyggligt för patienten även det för analytikern: ”if the analytic relationship facilitates self-discovery and therapeutic transformation of the patient, while providing a sustaining level of affirmation, safety, and well being, similar benefits will occur for the analyst” (Maroda, 2005, s. 371). Ömsesidigheten är oavhängig det faktum att den analytiska relationen är asymmetrisk, eftersom den samtidigt är symbiotisk. Också analytikern behöver patienten, och i det avseendet framstår relationen som jämlik.

Att psykoanalytikerna framförallt tycks förhålla sig till sina känslor som arbetsmaterial är mycket olikt hur Hochschild (1983) beskriver att flygvärdinnornas privata känslor i arbetet i första hand utgör ett ”problem” som måste undanträngas eller döljas. Analytikerns känslor verkar istället behöva hanteras beaktat att de i egenskap av material har en inneboende potential att föra arbetet framåt om de integreras i processen genom hållande, bearbetande och reflektion i Winnicotts (1971) och Bions (Williams, 2012) mening. De tycks utgöra en nödvändig och snarast omistlig del av arbetsprocessen. Känslornas närvaro verkar vara en direkt nödvändighet snarare än någon stressor, och tycks därför inte utgöra någon riskfaktor för känslomässig utmattning eller alienation.

Deltagarna skildrar hur förmågan att utföra djupt emotionellt arbete förbättras över tid. De använder ord som tryggare, friare, lugnare och rentav bättre när de beskriver sina aktuella arbetsinsatser jämförelsevis med hur det var i början av karriären. Deltagare A beskriver sin förmåga att uthärda som bättre, så ”på det sättet blir man både friare och bättre faktiskt i yrket”, och beskriver hur hen utvecklats ”en annan självtillit, man får ju en större tillit till de egna reaktionerna.” Att förmå uthärda och lita på de egna reaktionerna framstår som

avhängigt hårbärgerande såväl som öppen inlevelse, alltså avhängigt det djupa emotionella arbetet. Detta ligger i linje med hur det tidigare påvisats att psykoterapeuter upplever ökat självförtroende och ökad självtillit samt bättre förmåga till introspektion, självreflektion och *self disclosure* samt allmänt förbättrad sensitivitet, till följd av att bedriva psykoterapi (Guy, & Liaboe, 1986; Farber, 1983). Också deltagare B beskriver sig som friare, mer avslappnad och bekväm och poängterar att man ”måste hitta sig själv, våga vara sig själv, och använda sig själv”, vilket framstår som motsatsen till den typ av alienation från det direkta upplevandet och emotionens signalfunktion som utgör risken med kommersiella emotionella lönearbeten (Hochschild, 1983). Flera deltagare understryker att deras svåraste psykoterapeutiska kontakter ligger långt tillbaka i tiden. De bedömer att detta har med deras egen förbättrade förmåga att hårbärgera och upprätthålla ”den speciella analytiska verkligheten” (deltagare E) att göra, snarare än att de patienter de behandlade för länge sen skulle haft en överlag svårare problematik än dem de behandlar idag. Deltagarna beskriver förutom förbättrad prestationsförmåga en mer allmän upplevelse av behållning i relation till sitt yrkesutövande. Deltagare F talar om sitt yrkesval som ”ett lyckokast i mitt liv”.

I stället för att alienera från emotionens signalfunktion tycks psykoanalytikern utgöra ett slags ställföreträdande signalfunktion för patienten, något som verkar ha en förstärkande effekt på emotionens signalerande funktion i enlighet med Hochschilds förståelse av det känslomässiga upplevandet som ett sinne (1983). Analytikern gör medvetna ansträngningar för att inta en position av öppenhet för ”den totala situationen” (deltagare B), vilket inkluderar såväl analytikerns som analysandens känslor. Att kunna uppfatta, ta emot, hålla, spegla och i vissa fall tolka patienten, däribland dennes känslor, tycks utgöra centrala element i det analytiska arbetet att göra det omedvetna medvetet, vilket generellt antas ha en kurativ effekt.

Det är min uppgift att, vad ska jag säga, vara så öppen jag kan, för, vad den här människan behöver eller kan förmedla. Som ju också innebär att jag måste försöka använda mig själv som, vad ska man säga, som nånting där, mitt sinne, min kropp blir ett slags membran som vibrerar utifrån vad patienten förmedlar. (deltagare B)

Denna typ av förhöjda sensitivitet tycks medföra en tilltagen emotionell känslighet, och i längden en förfinad förmåga att såväl uppfatta som särskilja och tolka emotioner. Det som tidigt i yrkeslivet ”var kanske sökande och osäkert börjar kännas rätt tryggt”, ”man får en större tillit till de egna reaktionerna” (deltagare A). I viljan att förstå klienten behöver analytikern också vara nära sig själv och därigenom det allmänmänskliga i lidandet eller varat:

(...) det kan lika gärna ha varit jag som satt här. Det är ingen skillnad. Där har man ju den hjälpen att man har gått i en egenanalys, man har känt av hur det är att möta de här problemen, möta allt skamligt, allt, skuldfyllt etcetera. Allt vad man kan tänka sig. Man har mött det i sig själv. Så blir det ju också lättare att identifiera sig med sin patient. Och känna igen det.” (deltagare B)

Återigen framstår skillnaden mellan psykoanalys och emotionella lönearbeten som tydlig. Psykoanalytikern tycks maximera sin emotionella mottaglighet och sensitivitet och riktar ideligen frågor mot känslan om vad den vill säga, vilket verkar förstärka snarare än försvaga emotionens signalfunktion för såväl analytiker som analysand.

Ovanstående indikerar att psykoanalytikernas emotionella arbete inte tycks kosta mer än det smakar. Hochschild (1983) drog slutsatsen att för de flygvärdinnor hon empiriskt studerat förekom tre vanliga personliga utfall över tid, vilka samtliga innefattade att flygvärdinnorna antingen kompromissade bort kontakten med sig själva eller kvaliteten i sitt servicearbete i syfte att överleva och hålla i yrkesrollen över tid. Arbetet gav mer än det tog och hade över tid en utslitande och alienerande effekt på flygvärdinnorna som människor. Deras arbetsinsats tenderade att försämrats med tiden. Hochschild (1983) framhåller att försämrad kvalitet i arbetet eller upplevelser av alienation inte på något vis är ofrånkomligt vid emotionellt arbete. När det görs på ett lyckat sätt är det möjligt för arbetaren att ”feel(s) somehow satisfied in how personal her service actually was. Deep acting is a help in doing this, not a source of estrangement” (Hochschild, 1983, s. 136). Det verkar som att psykoanalytikerns djupa emotionella arbete överlag är ”lyckat” i denna bemärkelse.

Psykoanalysens känsloregler

Kartläggningen av psykoanalysens känsloregler, alltså av inomprofessionella känslomässiga ideal, indikerar förekomsten av såväl en rad påbud som förbud. De verkar utvecklas, sanktioneras och kontrolleras via handledning, vidareutbildning, egenanalys samt etiska riktlinjer och stå under inflytande av den psykoanalytiska ramen.

Imperativet om kärlek. Ett förhållningssätt präglad av närvaro, öppenhet och icke-dömande tycks bilda grunden för att känslor av tillit, empati, sympati och i bästa fall någon form av kärlek ska uppstå i relation till klienten. Den typen av känslor är ideala eftersom de bedöms ha kurativ effekt. ”(...) det är min uppgift att, vad ska jag säga, vara så öppen jag kan, för, vad den här människan behöver eller kan förmedla”, förklarar deltagare B och fortsätter:

det som får oss människor till att vilja förändras, våga förändras, är någonting som är baserat på kärlek. Det är, alltså på det sättet så måste ju också den terapeutiska relationen bli ett slags kärleksrelation. (...) om en människa ska ta till sig det jag försöker förmedla och använda sig av det, så måste ju den

människan känna att jag faktiskt engagerar mig, bryr mig, tycker om. Finns inte det, finns inte kraften till förändring, heller. (...) Om min klient känner att jag förstår honom eller henne, att jag anstränger mig, försöker leva mig in i, så blir det, utvecklas det till ett kärleksband, inte för att jag vill utveckla det, det är inget som jag, jag förför mina patienter genom att vara tillgänglig, genom att finnas där genom att försöka, genom att undersöka deras perspektiv. Och i det uppstår det nått kärleksfullt.

Den förutsättningslösa öppenheten präglas av försvarslöshet. Om motsatsen inträffar, att ”jag blir så arg så jag tycker att det stör”, då riskerar det bli till ”ett motstånd mot att vara analytiker i stunden”, ”då blir ju det en akut, då är det ju liksom ryttaren som trillar av sadeln, och så måste man försöka komma upp igen” beskriver deltagare F. Det blir akut eftersom det interpersonella bandet eller alliansen, vilken hyser inneboende potential för känslor av tillit eller kärlek, då inte kan komma tillstånd. Deltagare D gör skillnad på empati, förutsättningen för inlevelse, och sympati, förutsättningen för analytisk kärlek:

(...) vi pratar mycket om empati med våra patienter, men det är inte samma sak som den analytiska kärleken. Vi pratar väldigt lite om sympati med patienten, och det tror jag har mer med den analytiska kärleken att göra. Att vi måste redan från början känna nån typ av grundläggande kärlek, att vi på ett grundläggande sätt vill den andra väldigt väl, att det är en del i den analytiska kärleken. Att, att önska den andra någonting gott. Så det, jag tänker att det måste finnas med redan från början. För annars kan man nog inte börja jobba tillsammans om man inte känner någon typ av sympati. Man brukar säga att man måste känna empati med sin patient för att kunna jobba, men jag vill nog lägga till att vi måste också känna sympati. Vi måste på något grundläggande sätt tycka om den andre, även om vi jobbar i rättspsykiatri eller, med dömda patienter. (...) jobbade jag på en avdelning för särskilt vårdkrävande patienter, där en del av dem hade gjort brott som man har väldigt svårt att ha empati med, men man kan känna sympati för själva personen.

Den terapeutiska processen verkar förutsätta ett minimum av kärlek eller sympati. De flesta deltagare bekänner sig till ett slags människosyn som innefattar allas inneboende älskvärdhet. Med deltagare A:s ord: ”om du inte kan tycka om en patient, i nått avseende, då beror det inte på patienten, då måste du fråga dig vad har jag för problem här.” Människan är i grunden älskvärd, vilket blir tydligt för den som lyckas undanröja hindren, ”både för att man kan tycka om personen i fråga men också för att hon eller han ska kunna älska i sitt liv”. Att genom oförställd öppenhet med lätthet kunna utveckla djupa känslor av sympati eller analytisk kärlek framstår som ett känslomässigt ideal som åtnjuter status av professionalitet. Den som tvärtom finner det svårt att vilja lyssna och svårt att utveckla denna typ av känslor, hänvisas till någon form av stödjande instans, i första hand ofta handledning, i svårare fall till mer egenanalys. Deltagare F påtalar att ”jag kan (...) säga att det förvånar mig ibland att jag tycker så mycket om patienter som är jävligt osympatiska”, vilket indikerar att det tycks vara något med de

strukturellt annorlunda förutsättningarna för det psykoanalytiska mötet jämförelsevis exempelvis det kommersiella mellan flygvärdinnan och kunden, som gör det lättare för analytiker än servicepersonal att känna för motparten.

Vi kunde under den första tematiseringen se hur ansträngningar för förståelse tycks utgöra grunden för psykoanalytikernas känslomässiga arbete och hur den tillskrivs ett egenvärde. Här blir det vidare tydligt hur förståelse verkar bilda fertil utgångspunkt för att känslor av empati och sympati ska uppstå. Deltagare E beskriver hur den förstående analytikerns ”tilltal” underlättar för människor att öppna upp, och en sårbar människa tycker man rent reflexmässigt om:

E: (...) det är min erfarenhet att man kan ha fruktansvärt obstinata och bångstyriga och vad ska man säga personer med mycket motstånd. Till och med den här kvinnan jag har pratat om som jag blir så arg på. Om hon plötsligt en dag skulle bli vad ska jag säga genuint sårbar, så är jag ganska säker på att pang så skulle ömheten komma.

I: Mm.

E: Och att det är nånting med tilltalet va. Alltså att när en människa öppnar upp och visar sig sårbar, så kan man inte göra något annat än att tycka om den människan, då kommer den omsorgen. Det är ju anknytningsteorin egentligen va, alltså anknytningssystemet möter ett omsorgssystem, när den, när väl personen vågar riktar den anknytningsönskan till, om man ska använda den teorin, ja då, då svarar man.

I: Mm.

E: Så det kan ju handla om att stå ut under väldigt lång tid, på att den personen öppnar sig. Men om den personen öppnar sig har jag hittills inte känt, varit med om att det inte händer.

Om vi återvänder till Hochschilds (1983) flygvärdinnor, verkar det rimligt att tänka att tilltalet i servicesituationen i ett flygplan inte uppmuntrar kunden att öppna upp och visa sårbarhet, utan snarare manar till krävande beteenden av att påtala sina rättigheter och privilegier i situationen. Flygvärdinnan kan genom djupt emotionellt arbete försöka uppamma förståelse för en oförsämd och krävande kund i syfte att otrevligheter till trots ge ett vänligt bemötande i enlighet med påbudet om ”god service”. Frånvaron av sårbarhet hos kunden gör att flygvärdinnan till skillnad från analytikern måste anstränga sig. Det är svårt och arbetsamt, känslor av sympati och empati kommer troligen inte av sig själva som för deltagare E.

Imperativet om äkthet. För att verka kurativt tycks analytikerns känslomässiga uttryck dessutom behöva vara äkta: ”(...) essensen i det här, om saker och ting som jag förmedlar ska liksom drabba en annan människa, så måste det vara sant. (...) vi sa det där att det behövs kärlek, men, det behövs också sanning” (deltagare B). Förutom att det tycks föreligga en stark avrådan från ytligt känslomässigt arbete inbäddad i psykoanalysens

känsloregler, indikerar deltagare B:s utsaga att det tycks finnas ett liknande tabu eller stigma runt så kallade *display rules*. Analytikern ska inte uppvisa ett känslomässigt uttryck för en känsla han eller hon inte känner, oavsett hur potentiellt ädel eller kurativ den i sammanhanget förefaller. *Display rules* står på samma sätt som ytligt emotionellt arbete i motsatsförhållande till påbudet om känslomässig äkthet, varför de ofrånkomligen har låg status inom psykoanalysen. Det föreligger alltså aldrig direkta uppmaningar om att visa upp ett uttryck för en specifik känsla, men det verkar finnas inbyggda uppmaningar om att ibland inte visa vad man känner. I den första huvudtematiseringen framhölls hur detta i svåra fall kan förutsätta ytligt känslomässigt arbete, vilket i sig uppfattas som lögnaktigt och därmed misslyckat för den analytiker som utför det. I bästa fall tycks egna känslor som inte bedöms höra hemma i den terapeutiska processen kunna hanteras med hållande och härbärgerande, alltså djupt känslomässigt arbete, varför undanhållandet av dem från klienten inte upplevs som oärlighet. Att likt i bikt redogöra för alla sina tankar och känslor är förstås inte, likt på de flesta andra arenor i livet, synonymt med lögnaktighet: ”även om jag inte berättar allt jag känner eller tänker så betyder ju inte det att jag är oärlig” (deltagare B).

Det verkar inte finnas några genvägar. Om de kurativa känslorna av sympati, empati eller kärlek saknar klangbotten i analytikerns känsloliv, tycks de riskera att göra skada snarare än nytta, eftersom de undergräver tilliten eller förtroendet. Eftersom ”(...) den här grundtilliten i, ja, terapirelationen, vad man nu vill kalla det men allians är ju standardbegrepp för det där, den är ju A och O, utan allians så bottnar ju inte processen” (deltagare A), förefaller all form av direkt och uppsåtlig lögnaktighet som förödande i bemärkelsen terapiförstörande. Ytligt emotionellt arbete eller en uppsättning *display rules* framstår alltså inte kunna utgöra möjliga ideal för den terapeutiska processen, då de direkt motarbetar dess målsättningar. Känsloreglerna tycks totala i sina anspråk: de tar hela analytikern i besittning. Deltagare F beskriver hur patienten ibland kan tvivla på att det kan vara möjligt att förvänta sig att analytikerns värme verkligen kan vara helt äkta:

Jag har hört det från patienter ibland. Att det här är ingen riktig relation, och det är bara jag betalar dig och så vidare va. Och det är ju ett sätt att skydda sig från det faktum som jag känner till, nämligen att jag kan inte skilja på kvalitén i relationen till min analysand eller patient, från kvalitén i relation till någon vän eller nått sånt. Det är ju en lika uppriktig, lika engagerad, men ofta skyddar sig analysanden eller patienten med det för att den inte vågar utsätta sig, det är liksom självbevaringsdrift va. Jamen du träffar mig ju bara, du tänker ju inte på mig.

Vid ett lyckat utfall är det alltså inte möjligt att göra skillnad på kvaliteten i relationen till patienten respektive vännen, vilket implicerar ett fullständigt överlapp mellan privata och professionella känslor. Analytikern förväntas inte känna annorlunda i professionella än privata relationer. Skillnaden beskrivs istället gälla hur känslorna bör hanteras. Deltagarna beskriver att det inte alltid uppstår äkta varma känslor för patienten. I relation till hur vi såg att deltagare D menade att det måste finnas ett frö till sympati från första början för att motivera parterna att alls inleda ett arbete, något vi kanske kan tänka på som personkemi, händer det att patienter i ett tidigt stadium avslutar eller söker sig vidare: ”Dom kontaktarna tror jag avslutas av sig själv snarare, än att man aktivt avslutar dom. De glider ut, eller att man oavsiktligt hittar andra skäl till att, eller att klienten drar sig tillbaka, eller söker på en annan terapeut” (deltagare D). Vissa deltagare nämner hur en del kontakter aktivt måste avslutas, oftast med hänvisning till olika beskrivningar av hur analytikern blir totalt motarbetad och omöjliggjord. När patienten inte alls släpper in terapeuten, verkar det inte möjligt att inleda ett arbete i riktning mot sann eller genuin omsorg och värme, varför behandlingen behöver avbrytas.

Imperativet om självutplåning. Idealet om förmåga att upprätta patientrelationer genomsyrade av känslor av tillit och sympati tycks motiverat med hänvisning till hur det gagnar terapins läkande syften. Terapeuten bör arbeta för att främja dessa känslor för behandlingens skull, och alltså ytterst för patientens skull. Detta knyter an till hur vi tidigare kunde se att det därför omvänt föreligger ett ideal för terapeuten att hålla sina egna känslomässiga behov ute från terapiprocessen. Deltagarna beskriver framförallt två risker med att deras egna behov tar plats i processen. För det första hotar det att undergräva den terapeutiska potentialen. Deltagare E menar att när man släpper fram egna känslomässiga behov, till exempel till följd av att ha blivit ”så pressad känslomässigt så att jag också släpper”, och ger uttryck för privata känslor, blir krävande eller arg i egenskap av privatperson, medför det ett byte av spelplan. Den terapeutiska sfären eller illusionen överges, ”det har blivit på något slags realitetsplan istället. Och så har nånting gått förlorat.” När terapeuten tar plats blir relationen för verklig, för jämlik, när analytikern blir ”tydligare som person” (deltagare B), försvinner den terapeutiska möjligheten att använda analytikern som projektionsyta: ”om jag blir för mycket privatperson så blir det inte möjligt för den personen som jag har i terapi eller analys att använda mig på det sättet som den behöver använda mig” (deltagare E). Förutom att föra relationen ut ur den terapeutiska sfären och på så vis underminera den terapeutiska potentialen, beskrivs närvaron och utagerandet av terapeutens

egna känslomässiga behov, eller kanske snarast begär, rent av kunna skada patienten. Flera deltagare talar om den typen av utlevande och utagerande som övergrepp, och jämför relationen terapeut/patient med relationen förälder/barn. Patienten ”öppnar upp en sårbarhet” (deltagare E), den ”kommer och lägger sitt liv i dina händer” (deltagare C), och eftersom det strider mot det initiala terapeutiska kontraktet, mot den ursprungliga överenskommelsen om vad relationen ska vara, ska terapeuten inte ta plats med eller agera på sina egna behov, ”så inga övergrepp helt enkelt”, vi ska ”inte utnyttja våra patienter” (deltagare A). När deltagare B beskriver frånvaron av lust att inleda en privat sexuell relation med en patient med hänvisning till att ”när man jobbar såhär så blir det, vad ska man säga, det blir lika främmande som tanken att man skulle ha sex med sina barn”, och ”incesttabut ligger liksom, det ligger starkt i en på det sättet”, framställer hen sina spontana känslomässiga reaktioner som helt i linje med fältets känslomässiga ideal. Att förmå att inte agera på den typen av begär framstår som en eftertraktad känslomässig kompetens. Därtill förefaller det ha lägre status att överhuvudtaget drabbas av den typen av känslor än att inte göra det: ”om jag är så öppen för attraktiva (...) patienter, (...) så måste jag ju fundera på hur jag tillgodoser mina behov”, med deltagare A:s ord.

Professionella förbud. Flera deltagare förklarar hur den intima och förtroliga analytiska situationen eller relationen som sådan skapar goda förutsättningar för privata begär och behov att väckas till liv och skapa inre spänningar. De förbud som finns nedlagda i den psykoanalytiska ramen och som finns nedskrivna i de psykoanalytiska föreningarnas etiska riktlinjer drar upp tydliga yttersta gränser för bland annat det som avhandlats i det ovanstående, alltså i vilken grad och på vilka sätt analytikern får ta plats i processen med sitt eget. Den samtida förekomsten av god förståelse för lockelsen i att överträda reglerna och rapporteringar om hur deltagarna själva inte upplever det som särskilt frestande eller svårt att avstå framstår vid första anblick som något av en paradox. ”Vi är, alla som bedriver psykoanalys, är människor, (...) med alla svagheter som finns i det”, menar deltagare F och fortsätter:

(...) jag tror man behöver de etiska reglerna för, för psykologer tror jag också, analytiker, analytiska sällskapet har egna etiska regler och dom, dom är lite, dom är lite som Moses, eller de tio guds bud ungefär. Du ska inte, du ska inte och du ska inte, du ska tänka på det, och du får inte ha ekonomiska förhållanden med din patient mer än det ekonomiska avtalet, du får inte, och sexualiteten nämns också särskilt, och du får inte ha någon relation. I Danmark får man inte ens ha någon relation långt efteråt, den är väldigt sträng, och det är väl till för att motverka, den vad ska man säga, den anknytning som

finns i rummet, att man måste få hjälp, anser man, med det regelverket att hålla sig på mattan så att säga. Så det finns ju spänningar.

Reglerna vill motverka vissa av de konsekvenser som riskerar att springa ur den anknytning som finns mellan terapeut och patient. Spänningar skildras och analytikerna behöver hjälp av stränga tio guds bud. Samtidigt menar flertalet deltagare att de själva inte upplever lockelserna som varken vidare frestande eller svåra att emotstå. Deltagare F fortsätter:

Och man måste ju medverka på nått vis, delvis i en förförelseprocess, i ordets vida mening om man ska gå in i detta. (...) vi är alla indragna i det på nått vis. Men av någon anledning som jag inte kan härleda mer än till att jag har tagit detta jobbet väldigt seriöst från början och sett vad det duger till, det har hjälpt mig i alla fall att tänka att det där går inte, och det där går inte, och det där går inte. Och jag har liksom fått kunnat formulera det så, att när nån lyfter luren och ringer till mig, (...) så kan man säga att det är liksom när man lyfter luren så har vi bestämt hur vår relation ska vara för all framtid. Det finns inga, det finns inget som kan tumma på det. Man kan inte göra om det.

I: Nej, nej.

F: Och det är rätt bra att ha den tydliga idén, liksom.

Parallellt med att flertalet beskriver hur de inte behöver kämpa för att hålla sig på rätt sida om de känslomässiga regler som beskrivs som nödvändiga för att stävja högst reella frestelser, framträder en liknande paradox vad gäller ramen och dess ”absoluta okränkbarhet” (deltagare A). Ramen sätter ”väldigt tydliga gränser och regler för hur jag kan agera och handla” (deltagare A), och det finns ”en trygghet i dom ramarna som finns, (...) när du håller dig inom dom ramarna så finns det en frihetsgrad som är oändlig” (deltagare C). Samtidigt som ramens okränkbarhet är absolut, beskriver flera hur det är så gott som principiellt omöjligt att ständigt agera rätt i bemärkelsen agera i egenskap av psykoanalytiker och ingenting annat. Deltagare B beskriver hur man oundvikligen och återkommande gör omedvetna överträdelser:

Vi har en liten bit medvetet tänkande om vad vi gör och vad vi säger, en stor bit saker som vi inte är medvetna om. Så det är klart att jag kan tänka, hur fan kunde jag tänka så eller säga på det sättet. Att nånting undslipper mig på nått sätt som jag egentligen inte vill eller planerade att säga.

Då det omedvetna rymmer privata impulser, intressen och begär förefaller det oundvikligt för terapeuterna att hålla sina privata jag ute från processen. ”De svåra situationerna är ju när vi först efter ett litet tag märker att vi har engagerat oss på ett sätt som vi varit blinda för”, menar deltagare D. Förekomsten av det omedvetna verkar ha en förlåtande effekt; fullkomlig känslomässig kontroll är inte möjlig, och därför inte heller rimlig att avkräva.

Begären, behoven och njutningarnas tabu. I tidigare teman framträder idealet av att hålla privata behov och begär ute från processen. Vi har kunnat se hur detta framhålls som en överlag enkel sak. Deltagarna återkommer till att understryka vikten av att inte ta plats med

egna behov och begär i processen, parallellt med att de rapporterar att de själva inte lider av några större svårigheter att falla till föga för frestelsen att bryta mot den typen av rekommendationer. Samtidigt såg vi hur behovet av vissa stränga förbud tycks bero på att den intima, privata och förtroliga miljön som den analytiska situationen utgör bildar fertil grund för frestelser till omförhandling av det professionella kontraktet. Önskan att komma en patient nära på sätt som inte anses strikt professionella framställdes som nästintill alstrad av själva det interpersonella mötets struktur. Till exempel beskriver deltagare D hur fantasier eller ”terapeutiskt dagdrömmande” under terapitimmen om att inleda en vänskapsrelation eller romantisk relation med patienten ofta uppkommer. Hen hänvisar till och instämmer med psykoanalytikern Harold Searles (1959), som hen menar på ett övertygande sätt beskrivit hur det i en terapi eller analys där man tillsammans arbetat igenom svåra saker ”så är det nästan aldrig så att det inte dyker upp fantasier om hur det skulle vara att vara partner till den här patienten eller analysanden.” Det verkar viktigt för analytikerna att betona att de inte kränker dessa förbud, vilket ligger i linje med hur Shulman (2016) menar att rambrottets tabu fäller en skugga över de njutningar som finns i analyserandet. Han menar att psykoanalysen syftar till att uppnå en unik form av mänsklig intimitet, vilket medför ambition och begär från båda parter. Vad analytikern får ut av processen förbises eller utelämnas ofta i deltagarnas utsagor. Med hänvisning till hur den intima analytiska situationen utgjorde grogrund för starkt begär hos båda parter betonade redan Freud nödvändigheten av att analytikern intar en objektiv och begärslös position. Rambrott var relativt vanliga företeelser under psykoanalysens tidiga år (Britton, 2003). Att missbruka patientens begär kan betraktas som en form av exploatering av patienten. Shulman (2016) menar därför att det anses ”fult” att hysa egna intressen och begär, vilket gör det svårt för analytikern att medge, tala eller tänka om sådana. Att analytikerns behov förstås som ”hot” mot den professionella situationen har medfört att de blivit närapå onämnbare (Shulman, 2016). Psykoanalysens strävan att uppnå ett slags proximal intimitet med analysandens psyke bygger som vi kunnat se på aktivt arbete för förståelse, ett arbete som förutsätter att psykets gränser överträds. Att försätta sig i ett sådant tillstånd innebär oundvikligen för patienten att dela sin sårbarhet, en sårbarhet som analytikern har möjlighet att utnyttja eller missbruka. Deltagare C anser det ”väldigt viktig att understryka (...) det modet som patienten har” när han eller hon försätter sig i ett tillstånd av sårbarhet, och att den analytiska situationens konstruktion medför att ”på ett plan blir dina patienter alltid liksom dina barn”. I och med detta torde det finnas en betydligt större möjlighet för psykoanalytikern

än exempelvis flygvärdinnan att på djupet skada eller förgöra patienten. Rädslan för att förstöra den psykiskt överlämnade och därmed utsatte patienten med bland annat egna begär, torde ytterligare bidra till analytikerns incitament att låta dessa så att säga gå under jorden.

Psykoanalytiska behov och begär. Förutom att beskriva behov och begär som privata företeelser vilka riskerar läcka in i och sabotera den terapeutiska processen, skildrar deltagarna hur vissa behov eller begär hör hemma i den analytiska situationen. De talar om viljan att bli använd, att komma nära och att förstå. Deltagare E beskriver en frustration över en patient som inte vill ta emot och konstaterar att ”som terapeut vill man bli använd”. Samma deltagare förklarar varför det inte är vidare svårt att hålla privata behov och begär ute ur processen, genom att beskriva dem som mindre trängande och tillfredsställande för analytikern än de njutningar som hör arbetet till:

(...) jag tror, åtminstone för mig är det så, att den tillfredsställelsen i att få tillstånd en analytiskt terapeutiskt mer djupgående process, den är så stor och det, det mötet som blir där är så hisnande faktiskt jämfört med många andra möten man kan ha i ett liv, även för en som analytiker. Så att inte bli för vänskaplig eller inte inleda en privat relation eller så det är inte så mycket för att jag inte får, för att nån annan säger till mig att jag inte får, utan det är för att jag vet att det förstör. Det är ungefär som att göra något mot ett litet barn, det gör man inte heller. Och det är inte för att lagen säger att jag inte får det, utan det är ett värnande om, att det är en väldigt ömtålig analytisk process, som man ska på nått sätt försöka få igång, och sen skydda, och värna om, för att kunna få vara med när en människa kanske möter sig själv, djupt känslomässigt genuint på ett sätt som de inte gjort förut. Så att det. Så hittills har jag faktiskt inte varit med om det. Jag kan tänka mig att det finns folk som varit med om det, att man träffar nån, som man tänker att vi skulle kunna blivit förälskade om vi hade, jag har inte varit med om det, faktiskt. Utan just det mötet, ja det är så tillfredsställande i sig.

Här beskrivs det analytiska begäret efter det analytiska mötet som mer frestande än eventuella privata begär efter annorlunda, privata möten. Också Shulman (2016) framhåller behovet av att bli använd som centralt för analytikern. Han menar att de psykoanalytiska njutningarna är icke-extatiska. Analytikern vill vara nära och få ta del av, vara någon som är viktig för patienten och som stimulerar utveckling. Han instämmer med Maroda (2005), analytikern ger inte mer än han får från arbetet. Wilson (2013) uppfattar stigmat runt analytikerns begär som ett etiskt problem. Begärens är ofrånkomliga och kan skada processen endast om de förblir omedvetna. Återigen framhålls analytikerns egenterapi som helt central för att han eller hon ska kunna bli medveten om och ta ansvar för sina egna processer i terapirummet. Olika analytiker har olika drivkrafter till att vilja analysera. Vissa vill förstå, är ”epistemofila” med deltagare F:s ord. Flera deltagare beskriver sig som drivna av ett intresse att förstå människor,

vilket enligt Wilson (2013) riskerar skapa frustration runt osäkerhet. Deltagare F beskriver vikten av att utveckla en negativ kapacitet, att kunna bära också det faktum att jag, ännu inte, förstår. Den som vill vara empatisk riskerar enligt Wilson (2013) att undvika aggressiva känslor. Deltagare C beskriver hur hen tidigt i karriären kunde undvika att säga vissa saker till patienten driven av en rädsla att denne skulle bli arg. Ytterligare andra vill enligt Wilson (2013) gärna bota, och blir därför frustrerade när behandlingen inte går tillräckligt fort framåt. Deltagare F talar om behandlarraseriet, ”man får ett desire av att tala om någonting, alldeles för mycket, (...), man är så mån om att göra någonting, och få någonting sagt och gjort, så, som nån sorts aspekt av ett narcissistiskt behov”. Det verkar som om risken att privata behov och begär ska korrumpiera arbetet blir mindre om de legitima analytiska dito ges erkännande och utrymme. Så länge de analytiska behoven tillgodoses verkar det oproblematiskt att följa spelreglerna: ”jag har tagit detta jobbet väldigt seriöst från början och sett vad det duger till, det har hjälpt mig” (deltagare F). Den flygvärdinna som inte får se vad arbetet duger till, torde med tiden tappa motivationen att fortsätta le mot otrevliga människor.

”Välanalyserad” som känslomässigt idealtillstånd. Apropå detta sistnämnda tycks det föreligga avsevärda gradskillnader i förekomsten av omedvetenhet och därmed risk för att analytikerns omedvetna ska korrumpiera arbetet. Att själv vara vad flera deltagare refererar till som ”välanalyserad”, alltså en lyckad utkomst av analytikerns egen utbildningsanalys, framstår som ett känslomässigt idealtillstånd. Ju mer välanalyserad desto större självinsikt och mer medvetenhet, vilket beskrivs minska risken för att omedvetna impulser tar överhanden i det terapeutiska arbetet. Flera deltagare talar varmt om sina egna analyser, och beskriver hur dessa processer varit hjälpsamma i den professionella utvecklingen. ”Den utbildningsanalys som jag gick i under många år, så, den var omvälvande för mig och påverkade mig på djupet” (deltagare F). Deltagare B beskriver hur man efter terapin

inte är beroende av sin terapeut längre. Att man har tagit in det sättet att vara, det sättet att tänka, som gör att, ja, man har det med sig i livet. Det vet jag med min egen analys att efter vi var färdiga med varandra så var det i alla fall de första åren att jag kunde tänka vad skulle hon ha sagt nu. Och sen efter med åren bleknar ju det. Det är inte längre hennes ord, utan det är mina ord.

Deltagare A menar vidare att ”jag är, om Gud är god, tillräckligt väl analyserad för att ha lite koll”, och åsyftar då sina egna intressen, vad hen gillar och inte gillar, vad hen brukar attraheras av, särskilt ”när det gäller, erotisk attraktion och sex och sådana här saker”. Den som har svårt att hålla sina privata begär eller behov under medveten kontroll, hänvisas ibland till mer egen terapi:

Att olyckor kan hända, javisst. Det har det ju gjort också, det är ju ingen hemlighet för någon terapeutisk organisation. Men då måste man ju ta itu med det, då får man ju gå i reanalys, i reterapi, eller, för, och ta hjälp av någon, att försöka förstå hur kommer det sig att jag hamnade i det här.” (deltagare A)

Ännu vanligare är hänvisningar till handledning vid feltramp eller upplevd risk för sådana.

Idealet om att vara välanalyserad indikerar att det är svårt att skilja kvaliteten i yrkeshantverket från kvaliteten på psykoanalytikern som människa. Greenson (1966) har delvis detta i åtanke när han beskriver psykoanalysen som ett omöjligt yrke. Samtidigt som analytikern mödosamt behöver förfinas sina yrkesmässiga förmågor och samtidigt som hela hans karaktär eller personlighet sväljs av detta projekt, behöver det finnas en frizon för analytikern, bortom arbetet:

(...) the psychoanalyst must have the opportunity to stop being a psychoanalyst when he comes home. He should feel free to react as a spontaneous, wholehearted, whole person when he leaves the office. If he has to be right and rational in the analytic hours, he needs a place to be wrong and to be irrational at times. (...) His work takes so much out of him emotionally that if he really is wholehearted in his work, he becomes depleted. The analyst needs some emotional sustenance when he comes home. (Greenson, 1966, s. 25)

Analytikern behöver få vara en hel människa hemma på samma sätt som patienten får lov att vara det inom ramen för den analytiska situationen. Det framstår återigen med tydlighet hur psykoanalysen tycks luta sig mot ett fundament av intensivt djupt känslomässigt arbete.

Yrkesstolthet och improviserat utbyte. Deltagare C beskriver hur psykoanalytiker rent allmänt upprätthåller sin professionalitet:

Ja det är ju att hålla sig ajour, litteratur, gå på kongresser, vi har vanligtvis kongresser som man gör som man går på och lyssnar på föreläsningar. Det är liksom, ditt ansvar att ständigt arbeta med dig själv, och med teorier, för att hitta ett bra instrument för att jobba, för du använder dig själv när du jobbar. Och du måste gå i handledning.

Att arbeta med och förbättra sig själv som terapeutiskt instrument är alltså en kontinuerlig och oundviklig nödvändighet för att kunna verka i enlighet med ideal om professionalitet. Överlag förhåller sig deltagarna med stor respekt och tilltro till den egna yrkesrollen:

Där kan det nog vara en fråga om hur pass identifierad man är med sin, vad ska man säga, med sin uppgift, eller yrkesroll eller så. Jag tror jag jätteidentifierar mig, jag har gått mycket utbildning, både gått terapeututbildning och analytikerutbildning, gått mycket i handledning och läst mycket och så, det blir i sig en, vad ska vi säga att kunna hjälpa någon, att kunna få tillstånd en analytisk terapeutisk process blir i sig ett sånt unikt mänskligt möte, som är så mycket djupare kanske än faktiskt många av de andra mötena man kan ha i sitt liv. (Deltagare E)

Också deltagare F ger uttryck för yrkesstolthet och en känsla av allvar kring uppgiften. ”Jag har en stark ideologisk känsla för mitt jobb tror jag”. Hen uttrycker stor tilltro till det emancipatoriska idealet och menar att ”jag har ett slags vördnad för yrket på nått vis”.

Vördnaden, stoltheten eller allvaret i relation till yrket framkommer även i beskrivningarna av det som Hochschild (1983) kallar för känslomässigt utbyte. Som nya i yrket höll sig deltagarna strikt och medvetet till reglerna, rakt i Hochschilds terminologi, och självövervakade aktivt den egna implementeringen: ”(...) i början var jag alltså mycket mer, hur ska jag kalla det, freudianskt rättroget tekniktillvänd. Jag gjorde som man skulle, som vi hade blivit lärda”, berättar deltagare A. Ramen verkar central för nya terapeuter. Deltagare C menar att ”det blir ju en trygghet för mig. Ramen blir ju en trygghet för mig. Och det blir ju påtagligt när jag är en ung terapeut, att ramen är oerhört viktig.” Deltagare F resonerar liknande: ”(...) ju grönare man är som analytiker eller terapeut att ramarna, själva det formella, blir viktigt, det står i centrum. (...) man får en större tilltro till att man är ramen själv på nått vis.” Också deltagare C säger om ramen ”att den sitter ju automatiskt i ryggmärgen nu”. Flera deltagare beskriver hur deras känslomässiga utbyte överlag präglas mer av improvisation. Deltagare A beskriver hur hen slutat åtfölja vissa regler på ett ortodox sätt: ”Och jag har sett vilka goda effekter det har i arbetet.” Också deltagare B beskriver en utveckling över tid mot att integrera och anpassa generella regler efter sin personlighet: ”Det blir ändå lite olika för att, det enda som du har när du sitter här, det är ju din egen personlighet, och hur du kan använda den.”

I dialog med Hochschild (1983) ser vi här hur respekten för yrkesrollen tycks innefatta respekt för dess medföljande känsloregler och riktlinjer för känslomässigt utbyte. Den ökade grad av improvisation som analytikerna beskriver präglar deras känslomässiga utbyte i terapituationen verkar präglas av tilltro till yrket och dess meningsfullhet. Hochschild (1983) beskrev hur flygvärdinnornas ökade förekomst av improvisation i det känslomässiga kollegiala utbytet präglades av hånfullhet och ironisk cynism gentemot yrkesrollen. De improviserade med varandra, men inte med kunderna eller cheferna, eftersom improvisation förutsätter trygghet. Improvisationen skedde på bekostnad av respekten för yrkesrollen. Deltagarna beskriver improvisation i relation till patienterna. Improvisationen utmärks av en förlåtande attityd mot felsteg och genomsyras av lekfullhet i relation till den terapeutiska uppgiften. Även det talar emot förekomsten av den typ av förtingligande och alienerande känslomässigt arbete som det Hochschild (1983) kunde påvisa hos flygvärdinnorna.

Psykoanalysens emotionella etik

Psykoanalysens kunskapsanspråk tycks förutsätta att den känslomässiga sanningen prioriteras, varför känslomässig bot verkar behöva ske indirekt och sekundärt.

Emotiv sanning. Återkommande beskrivs det terapeutiska värdet i avtäckandet av patientens latent emotioner. Deltagare A framhåller risken med att avsluta en psykodynamisk terapi i förtid: "(...) när man har börjat gräva upp allting och sen står hon eller han där bara med allt detta obearbetat i grunden. Det är bara avtäckat men inget mer." De avtäckta känslorna behöver bearbetas för att kunna bäras. Deltagare B instämmer: "vi måste kunna bära vårt liv. Och hantera känslorna." Avtäckandet av känslor beskrivs medföra att analysanden kommer ett steg närmre sin personliga sanning. Sanningen beskrivs av flera som ofta svår att stå ut med. Såväl motivation, mod och resurser behövs för att patienten ska kunna se och orka bära den. Deltagare E förklarar:

E: (...) jag tror att man bättre (behöver) kunna härbärgera dom och göra något meningsfullt med alla de känslor som livet utsätter en för. Och där ingår att både bli avvisad, att förlora nån, att känna sorg att känna smärta. Men jag menar det är inte förtal att det också finns meningsfullhet och glädje och rikedom i livet. Men jag tror inte på att man ska förstärka de positiva känslorna, då tror jag faktiskt att livet blir lite tunnare. Det finns också en rikedom i att ha kontakt med allt det där andra, som livet också är. Skulle det finnas nått ideal så är det väl mer, vad ska vi säga, känslomässig sanning, kanske. Att kunna vara sann. Mot hur det känns. Och hur det är.

I: Stå ut med sanningen.

E: Mm. Och då sanningen, kanske framförallt känslomässigt.

Deltagare E framhåller här att stå ut med sina känslomässiga sanningar som ett av analysens syften. Deltagare F resonerar liknande när hen kritiserar psykiatri för att "göra om" psykoanalysen till "en behandling", när den snarare är att betrakta som ett "sanningssökande", vilket "inte alltid kan likställas med den bekymmersfrihet" som psykiatriens behandling eftersträvar. Återigen framstår grundläggande skillnader i jämförelse med servicebranschens kommersiellt emotionella incitament. Att förstärka positiva känslor hos patienten är för deltagare E synonymt med att förtunna dennes liv. Att skapa och förstärka positiva känslor ingår i arbetsbeskrivningen för flygvärdinnans emotionella lönearbete.

Känslornas realitet. Talet om avtäckande indikerar att psykoanalysen för deltagarna är en hermeneutisk praktik. Att det är möjligt att avtäckta känslomässiga sanningar antyder vidare något om uppfattningen om känslornas natur. Det tycks överlag föreligga något slags ontologiskt realistisk hållning; känslorna beskrivs som att de finns i människan, och det framstår som psykoanalysens uppgift att upptäcka, avtäckta och namnge dem. Emotionen i

psykoanalysen förefaller inte konstruerad likt hos teoretiker som Illouz (2008), Johannisson (2015) och kanske i synnerhet Foucault (Rose, 1996). Furedis (2004) uppfattning att terapin skapar eller förstärker emotionella upplevelser går likaså på tvären med beskrivningarna av emotionellt avtäckande som en viktig del i psykoanalysens uppgift. Deltagarna talar i termer av att låta patientens känslor komma fram, frigöras, se ljuset, vilket är olikt flygvärdinnornas arbete med att skapa och forma känslor hos kunden, en typ av arbetsmoral som förefaller bättre förenlig med konstruktivistiska kunskapsanspråk.

Sanningens företräde. Psykoanalysen eftersträvar att upprätta kontakt mellan det medvetna och det omedvetna, att läsa det latenta i det manifesta (Sandler & Dreher, 1996). Det latent undermedvetna är obearbetat, primärt och därför ofta ”rått” till sin karaktär, vilket överensstämmer med hur deltagarna ofta beskriver patienternas känslor vid ett genombrott som starka och omogna eller obearbetade. Deltagare A menar att det utgör en

(...) jätte viktig punkt, vändpunkt i terapin, (...) ett sånt här underliggande raseri som kanske varit förnekad eller bortträngt sen tidig barndom, kommer upp. Och det är ju först då det kan integreras i personen. Man kan ta det till sig och sätta ord på det.

Som vi har sett framhåller flera av deltagarna sanningsavtäckandet som essentiellt för det analytiska arbetet. Den typen av uppfattning härstammar från Freud som tidigt presenterade psykoanalysen som en vetenskaplig metod och samtidigt en psykisk kur. Syftet med analysen var i korthet att applicera metoden, att göra det omedvetna medvetet genom att analysera (Sandler & Dreher, 1996). Boten var inte mer än en önskad biprodukt. Avtäckandet sker i alternerande sökande efter förfinad sanning, ett kunskapsanspråk som vida överlappar med det vi sett hos Heidegger (1927/2013). Att tillskriva sanningens företräde i relation till botandet är för Sandler och Dreher (1996) både naivt och paradoxalt. Det förefaller förenklat att analytikern skulle kunna frigöra sig från terapeutiska syften. I foucauldiansk mening framstår den typen av diskursiv positionering som ett uttryck för psykoanalysens vilja att skilja ut och höja sig över annan psykoterapi. Det paradoxala kommer sig av att mållösheten som sådan ofta framhålls som ett centralt kurativt moment. Deltagare D menar att ”klienten måste liksom tro på det”, tro på behandlingen trots avsaknad av uttalade mål, ”det ingår någon form av tro på att ja det blir väl bra.” Psykoanalysen framstår snarare som en del i ett livslångt och öppet sökande än som slutet och målinriktat sådant. Deltagare B konstaterar att ”förändring tar ett helt liv”. Bion menar att ”den hälsosamma mentala utvecklingen verkar vara beroende av sanning på liknande sätt som den levande organismen är beroende av föda” (1965, s. 38). Den paradoxala relationen mellan sanningens företräde och den eventuella boten illustreras tydligt

av deltagare F: ”Då sanningssökandet i terapin i bästa fall leder till en meningsupplevelse, får den som sagt ofta som följd att ångesten och låsningarna som använts för att undvika det skrämmande löses upp eller bortfaller och till en känsla av tillfredsställelse.” Återigen syns likheter med Heidegger (1927/2013). Den intuitiva sanningen tycks uppstå som produkt av ett mödosamt arbete med att upprätta en utvidgad förståelse, genom fusion av meningshorisonter. Den emotionella aspekten av den förståelsen skildras i deltagarnas utsagor som högst central. Eftersom sökandet efter känslomässiga sanningar är grundat i psykoanalysens epistemologi, framstår den som ett slags tillämpad etik snarare än en målstyrd, hälsofrämjande behandling.

Slutdiskussion

Studien syftade till att undersöka i vilken utsträckning och på vilka sätt det är meningsfullt att förstå psykoanalytikerns arbete som emotionellt arbete. Resultatet indikerar att psykoanalytiker utför omfattande och djupgående emotionellt arbete, framförallt i form av empatisk inlevelse och härbärgerande. Psykoanalysen tycks innefatta mycket av vad Dahlgren och Starrin (2004) hänvisar till som *emotion in work*, utan att utgöra ett emotionellt lönearbete. Det verkar alltså inbegripa omfattande hantering av starka emotioner som sker på andra premisser än att producera ett förväntat känslomässigt uttryck eller en förväntad känslomässig respons, eftersom psykoanalytikerna i princip aldrig tycks utföra ytligt emotionellt arbete eller arbeta under inrådan av några *display rules*. Det emotionella arbetet verkar istället regleras och riktas med utgångspunkt i känsloregler som uppmanar till kärleksfullhet, äkthet och i viss mån självutplåning. Det tycks föreligga förbud för omförhandling av relationen till patienten, vilket sanktionerar utagerande av eventuella icke-professionella känslomässiga impulser eller fantasier. Förutom direkta handlingsförbud tycks det föreligga en del emotionella tabun. Vissa känslor eller begär verkar ha låg status och förefaller komplicerade eller riskabla att medge. Omvänt förefaller det föreligga ett känslomässigt ideal om att vara välanalyserad, vilket inbegriper att i bästa fall inte hysa vissa känslor eller begär, eller åtminstone att ha dem under god kontroll. Arbetet verkar medföra vissa känslomässiga påfrestningar, framförallt i form av social och relationell trötthet, men övervägande medföra positiva känslomässiga efterverkningar i form av ökad känslomässig receptivitet, möjlighet till meningsfull känslomässig intimitet i yrket samt ökad känslomässig självinsikt. Slutligen indikerar resultatet att psykoanalysens emotionella etik är strukturellt väsensskild från det emotionella lönearbetets. I det emotionella lönearbetet utgör emotionen ett instrumentellt medel vars värde är avhängigt om det bidrar till arbetets målsättning, alltså

till att skapa upplevelser av nöjdhet hos kunden. Psykoanalysen, så som den överlag beskrevs av deltagarna, tycks istället vila på premissen om emotioners ontologiska realitet och den emotionella sanningens egenvärde, vilken verkar överordnas målsättningen om emotionellt välbefinnande.

Här fördjupas diskussionen om den friktion som uppstod i mötet mellan psykoanalysen och det emotionella lönearbetet, med förhoppning om att finna riktning för hur dess *emotion in work* bättre kan förstås. Resultatet presenterades huvudsakligen i dialog med studiens teoretiska ramverk. Slutdiskussionen eftersträvar att föra den hermeneutiska dialogen vidare, varför de frågor som resultatet väckte diskuteras i dialog med den teori resultatet tilltalar. Den sociologiska teoribildningen om emotionellt arbete syftar till att fånga såväl ett vidare socialt fenomen som en särskild form av socialt aktörskap. Trots att psykoanalysen på mikronivå föreföll innefatta mycket emotionellt arbete tycktes teorin om emotionellt arbete som socialt fenomen ha dålig täckning för psykoanalysen. I enlighet med hur vikten av psykoterapeutens och psykologins självförståelse ur sociologisk synpunkt framfördes i studiens metodavsnitt, tar diskussionen i det kommande utgångspunkt i otillräckligheten hos teorin om emotionellt arbete för att begripliggöra studiens resultat. Alternativt framläggs för en mer användbar förståelse för psykoanalysen som social praktik och psykoanalytikern som social aktör.

Psykoanalys som något annat än emotionellt lönearbete

Till att börja med indikerar resultatet att psykoanalys inte är att betrakta som något emotionellt lönearbete i enlighet med Hochschilds (1983) kriterier. Visserligen tycks det höra till de absoluta vanligheterna att psykoanalys liksom annan psykoterapi åstadkommer psykologisk och känslomässig förändring (Hofmann, 2019). Känslomässiga förändringar kan utgöra ett långsiktigt mål för en psykoanalys, men analytikern verkar inte i stunden förväntas manipulera med sitt känslomässiga uttryck för att frambringa ett specifikt och på förhand givet emotionellt tillstånd i patienten. Uppmaningar till momentan emotionell förändring liknande att skapa en direkt känsla av nöjdhet och tillfredsställelse hos kunden som är vanliga för servicepersonal, föreligger alltså inte för analytikern. Patienten kan avbrytas, mitt i en mening som flera deltagare understryker, vilket ibland triggar känslor av frustration gentemot analytikern. Att som analytiker i stunden bidra till att väcka negativa känslor av obehag eller missnöje, beskrivs inte utgöra något arbetsmässigt hot eller problem. Vad analysanden i stunden ska känna framstår därför som en icke-fråga för psykoanalytikern. Arbete av den typ

som Hochschilds (1983) andra kriterium föreskriver, där känslan framtvings som en förställd produkt, och där effekten av den typen av reifierad känsla, emodity för att tala med Illouz (2017), tillskrivs ett egenvärde, tycks inte förekomma.

Psykoanalys som social praktik

Psykoanalysen som social praktik behöver således förstås i andra termer än som emotionellt lönearbete. Med utgångspunkt i resultatet diskuteras här hur den som sådan företrädesvis tycks driven av moraliska snarare än kommersiella incitament. Psykoanalys i bemärkelsen tillämpad genuinitet framhålls ur ett sociologiskt perspektiv som möjlig att parallellt läsa som ett skapat och iscensatt uttryck på en social arena. Med anledning av den kommodifierade emotionens frånvaro belyses och diskuteras med utgångspunkt i resultatet vad som istället verkar vara till salu i psykoanalysen. Slutligen kontrasteras efterverkningarna av psykoanalysen som social praktik gentemot dem av det emotionella lönearbetet avseende hur de förhåller sig till kärlekens utveckling och uttryck.

Psykoanalys som moralisk snarare än emotionell kur. I resultatets sista tematisering beskrevs hur den känslomässiga sanningen tycktes tillerkännas ett ontologiskt företräde i förhållande till den känslomässiga boten. Psykoanalytikern Johan Eriksson (2014) framställer sanningssträvan som ett ”behandlingstekniskt imperativ” för Freud och psykoanalysen. Psykoanalysen hjälper patienten att avtäcka och tåla sin sanning, att så att säga fylla sina anspråk och häva sin indirekta förljugenhet. Självkunskap är målet *eftersom* det är botande, och psykoanalysen framstår med Erikssons ord som en moralisk kur, eftersom endast den som är sann mot sig själv vet vad det innebär att fylla upp sina anspråk. Psykoanalysen framstår ur det perspektivet som ett arbete drivet av moraliska snarare än emotionella incitament. Få flygvärdinnor skulle instämma med flera av deltagarnas beskrivningar av sitt yrke som ”emancipatoriskt”, eller som drivet av en ”ideologisk känsla”. Frigörelsen är i enlighet med vad resultatet indikerar avhängig sanningen.

Sanningen i psykoanalysen kan alltså utgöra ett moraliskt imperativ, ett ideal och en metodologi. Synsättet skiljer sig vida från det mer konstruktivistiskt diskursiva hos exempelvis Foucault (Rose, 1996). Sanningen som moraliskt imperativ verkar avhängig uppfattningen om emotioner som subjektiva realiteter i enlighet med beskrivningarna i resultatets avslutande tematisering. Här verkar det relevant att resa frågan om implikationerna för det psykoanalytiska arbetet, givet att psykoanalytikern skulle relatera till emotionens beskaffenhet eller ontologi på något annat vis. Om emotionen till exempel skulle uppfattas

som skapad i stunden, existerar då i förlängningen inga underliggande emotionella sanningar att avtäckas? Här vore det förstås möjligt att vidare undersöka och diskutera möjligheten att trots andra ontologiska utgångspunkter kunna arbeta psykoanalytiskt med utgångspunkt i hermeneutiskt avtäckande av emotioner. Kanske är det fullt möjligt att avtäckas emotioner som uppfattas uppstå eller skapas i nuet, till exempel som ett resultat av interaktionen i den terapeutiska dyaden.

Psykoanalysen så som den beskrivs av deltagarna tycks eftersträva att hjälpa patienten att bygga sitt liv på sanningsenliga insikter hellre än defensiva lögnar eller villfarelser. Kunskapen eller sanningen beskrivs kunna göra patienten lycklig eller olycklig, arg eller glad, det förefaller sekundärt. Sanningens egenvärde tycks frånvarande i servicesektorn, där devisen ”kunden har alltid rätt” förlägger makten att fälla sanningsavgörandet hos kunden. Huruvida det känslomässiga arbetet är sanningsenligt är en icke-fråga för Hochschilds (1983) flygvärdinnor. Den saken tycks sakna betydelse, till skillnad från kundens goda humör. Flygvärdinnorna långt ifrån lyder under något moraliskt imperativ om sanning, även om vi sett förslag som antyder att regleringar för minskad förljugenhet kunde göra servicebranschen gott (Grandey, Rupp & Brice, 2015). Flygvärdinnorna förefaller leva i en betydligt mer flexibel och postmodern verklighet än psykoanalytikerna.

Psykoanalys som tillämpad eller skapad genuinitet. Vi kunde i samband med kartläggningen av psykoanalysens känsloregler se hur idealet om ärlighet tycktes omöjliggöra för *display rules* och ytligt emotionellt arbete att vinna status. Detta till trots förefaller det fortfarande möjligt att inom ramen för en inomprofessionell diskurs, i enlighet med hur vi sett bland andra Illouz (2008) och Yanay och Shahar (1998) resonera, avlägga en mer eller mindre ärlig rapport om hur lätt eller svårt det i praktiken är att utföra ett gott, ärligt och kärleksfullt arbete som håller sig inom den psykoanalytiska ramens och de psykoanalytiska förbundens reglers uppdragna gränser. Här kan vi påminna oss om hur såväl Hochschild (1983) som framförallt Johannisson (2015) komplicerat relationen mellan den känslomässiga upplevelsen och det känslomässiga uttrycket beaktat i termer av autenticitet.

Johannisson (2015) menar att individen alltid har ett spelutrymme och en frihet att välja sitt känslomässiga uttryck. Den typen av val är oundvikliga, vilket omgärdar möjligheten till äkta, spontana känslomässiga uttryck, eller åtminstone möjligheten att avgöra graden av äkthet i känslomässiga uttryck, med frågetecknen. Glappet mellan upplevelse och uttryck rymmer ofrånkomligen ett mått av kreativitet, och valet av uttryck går inte att

fullständigt frigöra från individuella önskemål om dess effekter eller konsekvenser. Det verkar möjligt att psykoanalytikerna, eftersom äkthet beskrivs som ett centralt och kurativt element som är signifikativt för den psykoanalytiska metoden, skulle ha ett intresse förutom som behandlare i relation till patienten, också i vidare mening som sociala aktörer, av att ge uttryck för äkta upplevelser, och därför i Johannisson's mening skulle iscensätta sin upplevelse som äkta i sitt uttryck. Incitamentet för iscensättandet skulle kunna rymma en samtidig vilja att hjälpa patienten och att uppfattas som en seriös och lyckad yrkesutövare. Johannisson (2015) menar att uttrycket återverkar på upplevelsen. Sett ur det perspektivet kan vi tänka oss att psykoanalytikern skulle kunna "välja" att iscensätta sig själv som genuint omsorgsfull för att han eller hon tjänar på det, vilket i längden präglar hans eller hennes upplevande på ett sätt som harmonierar med uttrycket. Det verkar alltså inte givet att upplevelsen är hönan och uttrycket ägget. Flygvärdinnans incitamentsstruktur är annorlunda, varför hon inte betingar sig i första hand till genuin empati eller sympati i sitt känslomässiga uttryck.

Möjligheten att betrakta psykoanalytikerns vilja till äkthet som en aktiv akt av präglning i Johannisson's (2015) mening förefaller förenlig med resultatet. Det tycks inte finnas grund för att resonera i termer av en konstruerad persona (Jung, 1956) eller ett altruistiskt, falskt själv (Winnicott, 1960) avseende äktheten som element i psykoanalytikerns känslomässiga uttryck. Den typen av förklaringsanspråk rimmar bättre med framställningen av hur servicepersonal arbetar med sitt känslomässiga uttryck. Apropå hur en deltagare nämnde att bristande personkemi ofta leder till att en kontakt fasar ut sig själv eller inte ens hinner inledas, kan vi jämföra med hur det för servicepersonal föreligger externa krav från arbetsgivaren om att ge likvärdigt bemötande till alla kunder, oavsett huruvida det uppstår personligt och ömsesidigt tycke eller inte. Även flygvärdinnan har olika relation eller band till olika kunder, men förutsätts bemöta dem lika, varför vi kan tänka oss att hon kan vara bättre betjänt av en mask i form av en persona eller ett falskt servicesjälv.

Psykoanalys till salu: tid, närvaro, förståelse. Enligt Ekis-Ekman (2010) är allt som säljs först reifierat och därefter varufierat. Eftersom resultatet antyder att psykoanalys inte är något emotionellt lönearbete i Hochschild's (1983) mening, behöver det som är till salu i psykoanalysen förstås som något annat än kommodifierad emotion.

I inledningen framgick att psykoterapi som social praktik möjliggjordes i och med psykologins inträde bland vetenskaperna. Begreppet emotion uppkom tillsammans med psykologin, och emotionella förändringar kom att utgöra en central del av redan den tidiga

psykoterapiens målsättningar. Shachak (2017) menar att varufieringen av känslor inleddes i samband med detta. Emotioner uppfanns parallellt som något som gick att mäta och hantera såväl vetenskapligt som ekonomiskt och professionellt. Tekniker för att hantera dem togs fram, för att sedan säljas på en marknad. Känslorna blev till objekt vilka kunde regleras, kontrolleras och förändras med professionella insatser, varav psykoanalysen utgjorde ett ledande alternativ. Shachak (2017) tycks mena att såväl psykologin som all psykoterapeutisk verksamhet är avhängig den uppfattade existensen av emotioner. Psykoterapeuter framställs vidare som beroende av möjligheten att kapitalisera på dessa, varför de oundvikligen i någon utsträckning behöver varufieras. Beträktat ur den synvinkeln framstår blott det faktum att deltagarna arbetar med såväl sina egna som patientens känslor, och bland annat strävar efter att patienten ska kunna uppleva, och följaktligen därmed känna, annorlunda, som ett uttryck för förekomsten av varufierad emotion. Att emotioner alls ingår i arbetet i en saluförd tjänst, ter sig alltså ur Shachaks (2017) perspektiv som tillräckligt för att de ska framstå som i någon grad varufierade.

Psykoanalysen har sitt ursprung i ett relativt tidigt historiskt skede av kapitalismens utveckling. Brinkmann (2008) betraktar psykoanalysen som en psykologi av det industriella samhället, i kontrast till hur många efterföljande psykoterapeutiska skolor som utvecklats i senare kapitalistiska stadier snarare är att betrakta som produkter av konsumtions-samhället. Zaretsky (2005) framhåller psykoanalysen som en del i en större och mer allmän strävan efter frigörelse från 1800-talets kapitalistiska anda. Psykoanalysen representerade en strävan efter rätten och möjligheten till ett "personligt liv", en egen identitet som tar utgångspunkt i den unika personen snarare än dennes plats i familjen eller samhället. Psykoanalysen växte enligt Zaretsky (2005) fram som en del i en kritik av den kalvinistiska etik som förordade sparsamhet, disciplin, flit och självförsakelse, värden som kom att befastas som borgerliga dygder, vilka enligt Max Webers kända tes (1905/1978) kom att lägga grunden för kapitalismens anda. Kapitalismens framgång var oavhängig ideal om målinriktad, instrumentell rationalitet och metodisk organisering, vilka dessa borgerliga dygder med lutherskt ursprung enligt Weber lade grund för. Att psykoanalysen är en del i denna emancipatoriska kritik tycks förenligt med resultatet, där tal om individens frigörelse, rätt och vilja att känna och möta sig själv, nå bortom inre hinder och fram till en subjektiv sanning om sig själv, vilket ligger i linje med kritiken av den tidiga kapitalismens lutherska moral. Zaretsky (2013) poängterar att

(...) vi inser å ena sidan att psykoanalysen gav röst åt de emancipatoriska strävanden som utgjorde en kritik av den första industriella revolutionen, men å andra sidan att dessa strävanden sögs upp i en ny kapitalistisk anda som gick hand i hand med den andra industriella revolutionen. (s. 79)

Samtidigt som psykoanalysen utgjorde en kritik av kapitalismens tidiga uttryck var den en del i dess utveckling. Psykoanalysen framstår därmed som en vara eller tjänst som uppstått och möjliggjorts inom ramen för en kapitalistisk logik.

Också Shachak (2017) förstår psykoanalysen som marknadsvara med utgångspunkt i dess relation till kapitalismens framväxt. Han framhåller att kapitalismen med tiden rör sig allt djupare in i vad vi kan betrakta som Webers (1905/1978) järnbur, där mätbarhet, effektivitet och objektiva resultat tillskrivs ett allt högre värde. För psykoterapins utveckling har detta enligt Shachak (2017) inneburit ökat fokus på att skapa emotionellt välmående hos patienten, att tillgodose patientens preferenser och ta tillvara på dennes omdöme och valfrihet. Patienten tycks alltmer ha blivit en klient. Det verkar ha skett en konnotativ förskjutning. Patienten är sjuk och äger ett lidande (SAOB). Klienten är en kund (SAOL), en beställare av en tjänst, alltså någon som i första hand äger pengar. Psykologins utveckling mot positivism har bidragit till psykoterapiforskning som fokuserar på mätbarhet av standardiserade behandlingar mot specifika tillstånd, och där det föreligger krav om att kunna demonstrera kostnadseffektivitet (Shachak, 2017). Tydligt specificerade terapier säljs som marknadsprodukter med förhoppning om att kunna prestera ett på förhand specificerat och efterfrågat resultat. Denna typ av modern psykoterapi för tankarna till Hochschilds (1983) kriterier för emotionella lönearbeten, och till den typ av konsumtionssamhällets psykologier till vilka Brinkmann (2008) inte räknar psykoanalysen.

Psykoanalysen tycks enligt hur den framträder i resultatet verka utifrån andra premisser. Deltagarna betonar att arbetet bedrivs tillsammans med patienten, snarare än att de själva enkelriktat levererar en professionell tjänst, samt att behandlingen vilar på öppna villkor utan löften om resultat, innehåll eller tidsåtgång. Det ligger i linje med Freuds framställning av psykoanalysen som vara i dubbel mening (Shachak, 2017). Freud hade ingen uttalad terapeutisk målsättning om att modifiera specifika emotioner. Något sådant vore epistemologiskt oförenligt med uppfattningen om avtäckande av sanning som essentiellt och signifikativt för den psykoanalytiska metoden, också det i linje med vad som framkommit i resultatet. Emotioner är att betrakta som symptom vilkas omedvetna, latent innehåll avtäckas när de tolkas som symboler eller metaforer (Shachak, 2017). Breuer och Freud (1955) hoppades konvertera neurotiskt lidande till ”common unhappiness” genom att avtäckas

omedvetna processer så som de kommer till uttryck i överföringen. Syftet var att nå fram till känslorna, inte att ändra dem. Känslorna förstods som tillfälliga manifestationer av underliggande mentala energier, vilka kan transformeras till andra uttryck (Shachak, 2017). De konceptualiserades alltså inte som några separata mentala enheter, vilket utgör ytterligare ett argument för svårigheten att tala om varufierade emotioner i psykoanalys. Om vi utgår ifrån att emotioner inte kan skiljas ut som separata enheter med separata funktioner, kan de heller inte reifieras och eller varufieras, i enlighet med hur Ekis-Ekman (2010) visat att funktionalisering föregår reifiering i varufieringsprocessen.

Det framstår återigen som tydligt att varufierad emotion inte tycks representera psykoanalysens essens som marknadsvara. Vi såg deltagare D nämna att hen inte tar betalt för ”en leverans av bra eller dåliga interventioner” och deltagare C poängter att ”patienten kan inte bestämma riktigt vad den köper”. Givetvis säljer analytikerna som de säger sin tid. Men definitionen av psykoanalys behöver med nödvändighet rymma något mer specificerat än så; alla som arbetar säljer i någon mening sin tid. Deltagare B uttryckte, metaforiskt men än något diffust, att analytikern lånar ut eller säljer sin själ. Att deltagarna inte uttrycker sig mer konkret om vad som faktiskt är till salu, har kanske något att göra med vad Samuels (2015) beskriver som idealet av att förhålla sig till sitt yrke som ett kall. Han framhåller att ”therapy is not only a vocation, it is a job (...), there is a complicated relationship between vocation and money” (Samuels, 2015, s. 170). Också detta indikerar att frågan om analytikernas behov, här av de pengar de tjänar på att bedriva analys, är känslig, i enlighet med i hur resultatet indikerade att det tycks föreligga ett professionellt ideal om att betona och framhålla patientens bästa och patientens företrädare. Det är möjligt att förekomsten av ett sådant ideal ökar benägenheten att i första hand betrakta yrkesvalet som ett kall snarare än som en källa till försörjning, vilket vidare skulle kunna tänkas bidra till att minska incitamentet att försöka förstå psykoanalysen i egenskap av vara eller tjänst till salu på en ekonomisk marknad.

Analytikerna säljer således mer än tid. De säljer ett arbete, vilket vi sett beskrivas som präglad av empatisk närvaro och gediget emotionellt arbete. Då det framställs ske utan löften om resultat, tycks det inte ske på analytikerns bekostnad. Arbetet beskrivs inte som att det någonsin kräver av analytikern att ge upp eller kompromissa bort sanningen om sin upplevelse, på det sätt som ofta är aktuellt för Hochschilds (1983) flygvärdinnor. Flygvärdinnorna gjorde entré på arbetsmarknaden många årtionden efter psykoanalytikerna.

Deras uppdragsbeskrivning präglades därför av en alltmer hård för kommersialisering av känslolivet, som kom först med senare stadiers kapitalism.

Psykoanalysen växte alltså fram i kritik av kapitalismens allra tidigaste uttryck. Samtidigt är den i sig själv en produkt av en ung kapitalism, och står därmed i motsättning till senare kapitalistisk evolution och dess inverkan på psykologins och psykoterapins utveckling. Kanske är det möjligt att den i vår tid kan fungera som en motvikt till den rådande kapitalismens tidsanda. Shachak (2017) menar att den med kapitalismens utbredning parallellt tilltagna och fördjupade rationaliseringen och effektiviseringen av psykoterapin resulterat i att dess målsättning alltmer kommit att urvattnas till att efterfråga ett ytligt och kortsiktigt välmående hos patienten. Han tycks efterfråga psykoterapi som drivs av incitamentet att leva snarare än må bra, "the telos of the virtuous life, the life (morally) well lived" (Shachak, 2017, s. 168). I och med att de beskrivningar av deltagarna som tolkats som uttryck för epistemologiska sanningsanspråk får psykoanalysen att framstå som en moralisk kur, rymmer den kanske potential att fylla dessa anspråk. Som deltagare B gav uttryck för "måste" det man förmedlar till patienten för att vara verkningsfullt även "vara sant".

Apropå att den är en produkt av en gången tid tycks psykoanalysen vidare motarbetad i vår hyperrationella och senkapitalistiska samtid. Den har förlorat både mark och inflytande. Psykoanalytikern Jurgen Reeder konstaterar att "samhället håller på att ställa den psykodynamiska psykoterapin helt åt sidan" (2010, s. 9). Han beskriver hur flera utbildare inom psykodynamisk psykoterapi relativt nyligen har fråntagits sin examensrätt och hur psykodynamiska metoder alltmer har kommit att uteslutas från den offentliga vårdens utbud. Det psykoanalytiska, kostnadsineffektiva samtalet tystas till priset av ett förlorat helhetsgrepp om människan (Reeder, 2010). Psykoanalysen har i resultatet framträtt som en plats för intima, meningsfulla och komplicerade möten, som en arena för såväl nära och förtroliga relationer som en plats för att få syn på och lära sig att leva med sig själv. Kanske kan psykoanalysen, som produkt av ett sedan länge svunnet stadium av kapitalismens utveckling, utgöra en sund motvikt mot baksidan av samtida kapitalisms hyperrationalitet, effektivitet och ytlighet. Redan Hochschilds (1983) flygvärdinnor verkade inom den senkapitalistiska logiken, och betalade för det ett pris av känslomässig alienation och utmattning, mot vilket psykoanalysen kommer med hopp om bot.

Kärlekslöst respektive kärleksfullt emotionellt arbete. De återkommande skildringarna av närvaron av ett slags kärlek vid psykoanalysens emotionella arbete förtjänar

att lyftas och läsas parallellt med den påtagliga frånvaron av detsamma vid utförandet av emotionella lönearbeten.

Psykoanalys som kärlekens utveckling. Apropå hur vi kunnat se att det empatiska lyssnandet inom psykoanalysen tycks överlappa med eller främja utvecklandet av känslor av sympati och kärlek, uppmuntrar resultatet till dialog med filosofen och tillika psykoanalytikern Jonathan Lear. Lear (1990) hänvisar till Freud när han framför att kärlek är en aktiv kraft som främjar utvecklingen av allt mer komplexa enheter. Kärleken är alltså en kraft som uppmuntrar till individuation. Psykoanalys som praktik verkar för autonomi: "In fact, it is itself a manifestation of the development of autonomy in the world" (Lear, 1990, s. 211). Psykoanalysen främjar alltså autonomi, produkten av individuation och tillika produkten av kärlek. Den förutsätter från psykoanalytikerns sida det slags engagemang i patienten i form av aktiva ansträngningar för empatisk förståelse som vi sett illustreras i resultatet. Den typen av empatiskt lyssnande möjliggör för patienten "an internalization of a loving environment" (Lear, 1990, s. 213), vilket utgör grundförutsättningen för individuationsprocesser. Analytikerns empatiska lyssnande, hållande och gåvor till patienten i form av tillräckligt goda tolkningar, bidrar samtliga till att psykoanalysen på en latent nivå syftar till att främja individuation, varför psykoanalysen som sådan är att betrakta som en manifestation av kärlek. Psykoanalysen bör därför betraktas som en del i den mänskliga kärlekens utveckling (Lear, 1990).

Emotionellt lönearbete som kärlekens urvattning. Omvänt kan vi tänka oss att Hochschild (1983) skulle kunna dra den motsatta slutsatsen om kommersialiseringen av emotionellt arbete, i enlighet med hur hon kunde konstatera att konstanta krav om instrumentell och förställd produktion av på förhand beställda emotionella dispositioner ger upphov till känslomässig avtrubning och distans, till sist ett slags dödhet som känslomässig kvalitet. Det resoneras vidare med hur vi sett att psykoterapeuter som följer *display rules* och genom ytligt emotionellt arbete forcerar empatiska uttryck, i motsats till de psykoanalytiska processer Lear beskriver, depersonaliserar (Leiter, 1989) och tar känslomässigt avstånd från patienterna för att skydda sig, vilket resulterar i känslomässig utmattning (Andela, Truchot & Borteyrou, 2015; McCormack et al., 2018; Rodriguez & Carlotto, 2017; Çagliyan, Findik & Doganalp, 2013; Rupert & Morgan, 2005) och empatitrötthet (Figley, 2002). Det står i kontrast till den förvånande lätthet deltagarna snarare beskriver avseende att bibringa empati även för "patienter som är jävligt osympatiska" (deltagare F). Grandey, Rupp och Brice

(2015) menade att såväl personal som kunder i längden förlorar på förekomsten av *display rules* och ytligt emotionellt arbete, eftersom det lämnar utrymme för kunder att bete sig oanständigt och i direkt strid med personalens grundläggande mänskliga rättigheter. Från psykoanalytiskt perspektiv framstår det som att denna typ av ytligt servicearbete bidrar till omogna defensiva beteenden och därav till allmän regression hos kunden, snarare än att likt psykoanalysen i Lears (1990) mening främja individuation. Kundens omogna och defensiva attacker hanteras i nästa led med olika defensiva strategier från personalens sida, förslagsvis ytligt emotionellt arbete i form av förträngning eller förställning. Defensivitet föder defensivitet och därmed en kollektivt regressiv process snarare än någon frigörande, individuationsbefrämjande kärleksmanifestation. Ytligt emotionellt servicearbete framstår genom denna läsning snarast som ett sabotage av eller en tillbakagång i kärlekens utveckling.

Psykoanalytikern som social aktör

Eftersom psykoanalysen inte förefaller vara ett emotionellt lönearbete, bör psykoanalytikern som social aktör inte betraktas som någon emotionell lönearbetare. Vi ska avslutningsvis läsa psykoanalytikerns sociala aktörskap så som det tagit sig uttryck i resultatet gentemot sociologisk teori som bättre tycks kunna förklara analytikerns positionering i det sociala rummet. Ur ett makrosociologiskt perspektiv föreslås en förståelse för psykoanalytikern som en segrare i den emotionella kapitalismen. Ur ett mikrosociologiskt perspektiv föreslås en läsning av psykoanalytikerns sociala aktörskap som ett främlingskap.

Psykoanalytikern som segrare i den emotionella kapitalismen. Psykoanalytikern framstår inte som något offer för det emotionella lönearbetets logik om hur känslor kommodifieras, massproduceras och säljs till fördel för någon annans ekonomiska vinning. Resultatet indikerar att psykoanalytikern inte betalar ett pris av förlorad kontakt med det egna känslolivet, av känslomässig utmattning eller allmän upplevelse av alienation så som Hochschild (1983) visade ofta är fallet vid utförande av emotionellt lönearbete. Ansatsen att förstå psykoanalytikerns sociala aktörskap i dessa termer visade sig otillfredsställande. Istället antyder resultatet att konsekvenserna av psykoanalytikerns arbete i stort utgör en inversion av dem som följer i sviterna av det emotionella lönearbetet.

Läsningen av psykoanalytikern som vinnare i den emotionella kapitalismens logik i enlighet med Illouz (2007) erbjuder ett sociologiskt perspektiv på psykoanalytikerns aktörskap som bättre begripliggör resultatet. Illouz (2007) har vidareutvecklat Bourdieus (1979/2010) teoretiska begreppsapparat för social distinktion och social reproduktion. Hon

talas om förekomsten av ett emotionellt fält, en plats där det föregår stridigheter mellan olika psykologiska skolor och representanter från psykiatrin om rätten att definiera psykisk och emotionell hälsa. I likhet med hur kulturella fält hos Bourdieu (1979/2010) regleras av kulturell kompetens, regleras emotionella fält av emotionell kompetens, alltså ”förmågan att visa upp en emotionell stil som fastställs och främjas av psykologer” (Illouz, 2013, s. 99). Det emotionella fältet domineras alltså av psykologer och psykoterapeuter, vilket implicerar att den emotionella aspekten av psykoterapeuternas habitus (Bourdieu, 1994/2014) rymmer det mest framgångsrika emotionella uttrycks sättet, i enlighet med hur det definierats på det emotionella fältet. Gruppen dominerar fältet och är därför innehavare av mest emotionellt kapital, valutan på fältet. Illouz (2013) menar vidare att det emotionella kapitalet utgör den mest förkroppsligade delen av habitus. Precis som kulturell kompetens kan den förvärvade emotionella kompetensen omsättas i sociala fördelar. Allt detta harmonierar med hur vi sett deltagarna beskriva sig som i kontakt med sina känslomässiga reaktioner, hur de känner stor tillit till dessa samt hur de möjliggör för att utveckla intima och meningsfulla relationer till patienterna. Vi kan vidare tänka oss att deras emotionella kompetens bidragit till att möjliggöra för den typ av överlag socialt och emotionellt tillfredsställande privatliv som de rapporterar. I och med rollfördelningen tillskrivs psykoanalytikerna per definition status som bärare av emotionell kompetens inom ramen för den specifika sociala situationen i terapirummet. De ges mandat att använda dessa emotionella förmågor eller omdömen för att härbärgera och tolka patientens känslor, ett arbete som vi kan föreställa oss ytterligare utvecklar deras emotionella kompetens och befäster den intuitiva kvaliteten av emotionell trygghet eller självtillräcklighet i deras habitus.

Illouz menar att emotionellt kapital utgör en form av kulturellt kapital, eftersom ”formerna och koderna för kulturell bedömning har en emotionell stil eller tonalitet” (2013, s. 101). Att deltagarna beskriver sig som nöjda med sitt yrkesval förefaller apropå detta som relevant. Kanske har yrkesvalet förutom att öka deras emotionella självtillit och status på det emotionella fältet vidare bidragit till liknande effekter på olika kulturella fält. Då smak är att betrakta som en biprodukt av habitus (Bourdieu, 1979/2010), och det emotionella kapitalet framförallt präglar de mest ordlösa eller intuitiva aspekterna av habitus (Illouz, 2013), kan vi föreställa oss att analytikernas arbete åtminstone skulle erbjuda goda förutsättningar att utveckla en trygghet eller självklarhet också när det kommer till kulturella omdömen, och vidare till allmän social framgång och acceptans avseende dessa omdömen. Emotionell och

kulturell kompetens kan givetvis omsättas i sociala fördelar (Illouz, 2013). Om psykoanalytikern i egenskap av psykoterapeut eller psykolog dominerar det emotionella fältet, framstår flygvärdinnan som en av dem som domineras. Hon äger inte makten att definiera vilka emotionella uttryck eller upplevelser som bör tillskrivas ett värde, utan lyder på ett väldigt direkt sätt under andras förordningar om vilka borden hon ska anpassa såväl sina känslomässiga upplevelser som uttryck utefter. Hon framstår alltså motsatt som en av den emotionella kapitalismens förlorare.

Psykoanalytikern som främling i det psykoanalytiska mötet. Parallellt med hur psykoanalytikern jämte andra sociala aktörer ovan skrivits fram som en vinnare i den emotionella kapitalismen, föreslås här att han eller hon inom ramen för sitt yrkesutövande, alltså i den psykoterapeutiska relationen, som social aktör är att betrakta som en främling i sociologen Georg Simmels (1910/1981) mening. Främlingen är en social typ bland andra i ett hos Simmel (1971) vidare galleri av äventyrare, fattiga, giriga och slösare, för att nämna några. Främlingens essens består i en precis avvägning av social närhet och socialt avstånd. Han³ lever mitt ibland oss men befinner sig samtidigt på avstånd, han är fysiskt nära men socialt avlägsen. Simmel (1910/1981) menar att den som är väldigt nära är en del av gruppen och att den som är väldigt långt ifrån inte kan utgöra någon del av den. En speciell enhet mellan närhet och avstånd, en syntes mellan anknytning och lösgjordhet, definierar främlingens sociala position. Här öppnar sig möjligheten till en fruktbar dialog med beskrivningarna i resultatet av de terapeutiska relationerna som ”otroligt nära”, vilket möjliggör för djupa möten, ”mycket djupare (...) än många av de andra mötena man kan ha i sitt liv” (deltagare E), sida vid sida med analysandens upplevelse skildrad som att ”det här är ingen riktig relation” (deltagare F). Analytikern vet att ”det är dom 45 minuterna så (då) kan jag ju koncentrera mig totalt på den här människan” (deltagare B). Den totala närvaron är övergående med patientens totala frånvaro, vilken infinner sig efter 45 minuter.

Främlingens välavvägda positionering mellan avståndets ytterlighetspunkter möjliggör för honom att utveckla objektiva relationer till olika gruppmedlemmar (Simmel, 1910/1981).

³ Främlingens pronomen står givetvis öppet för alla tänkbara möjligheter, men för enkelheten och läsbarhetens skull har jag här valt att följa Simmels (1910/1981) språkbruk.

Eftersom främlingen inte är någon vandrare som kom idag och går imorgon, utan ”den som kommer idag och stannar imorgon – den så att säga potentielle vandraren”, är han vidare

(...) fixerad till en bestämd rumslig sfär, eller till en grupp vars klart definierade gränser gör den analog med en rumslig sfär. Främlingens ställning inom denna sfär bestäms emellertid väsentligen av att han ursprungligen inte tillhör den, och av att han till den medför kvaliteter, som inte härstammar, och inte kan härstamma, från den. (Simmel, 1910/1981, s. 149)

Han är alltså fixerad innanför vissa gränser inom vilka han inte är initialt hemmahörande. Psykoanalytikern betraktad som främling kan i enlighet med den psykoanalytiska ramens förbud, så som dessa skildrades i resultatet, aldrig bli inhemsk i patientens liv och samtidigt fortsätta vara psykoanalytiker. Den typen av närhet skulle per definition omförhandla hans främlingskap. Psykoanalytikern framstår ur det hänseendet fri i relation till patienten. Han hör inte hemma i patientens privata liv, han är under terapisessionen fixerad i den terapeutiska situationen och det fysiska rummet, men rummet utgör inte hans inhemska miljö, varför hans privata person, begär och behov, som vi sett illustreras av deltagarna, är belägna utanför rummet och relationen.

Simmel (1910/1981) menar alltså att främlingens positionering möjliggör objektivitet. Med objektivitet avser han inte frånvaro av delaktighet utan en positiv och speciell sorts delaktighet karakteriserad av både likgiltighet och engagemang. Den innebär frihet, eftersom den objektiva människan ”inte (är) bunden av några på förhand fastslagna teser, som i förväg skulle bestämma hennes uppfattning, förståelse och bedömning av data” (Simmel, 1910/1981, ss. 151-152). I likhet med deltagarna menar han att denna frihet möjliggör att närliggande förhållanden samtidigt kan behandlas och upplevas ur fågelperspektiv. Deltagare C talade om vikten av att analytikern kan lämna materialet för att gå upp i ”helikopterspектив”, i likhet med hur deltagare B underströk betydelsen av att ”alla stimuli liksom får samma värde. Så att det nya, eller det oupptäckta kan bli upptäckt.” Det överensstämmer med hur främlingens fullkomliga rörlighet möjliggör för honom att tillfälligt komma i kontakt med varje enskilt element. Han är ”inte organiskt knuten till *något* av dem genom släktskapsmässiga, lokala eller yrkesmässiga band” (Simmel, 1910/1981, s. 151). Analytikern kan alltså vara objektiv eftersom han inte hör hemma i analysandens privatliv. Deltagarna betonade återkommande vikten av att förbli objektiv och professionell om än ibland personlig i relation till patienten, snarare än privat och därmed jämlik. Deltagare E illustrerade hur den terapeut som för in sina privata behov i den analytiska relationen degraderar den till en jämlik sådan, vilket i Simmels mening medför att det sociala avståndet minskar. Om detta sker menade deltagare E att

relationen förflyttas från den terapeutiska sfären till ett mer reellt plan. Ur Simmels synvinkel omöjliggörs då främlingskapet. Vi såg hur deltagare B konstaterade att det är enklare att vara en god analytiker än en god äkta man, vilket framstår som begripligt i ljuset av premisserna för objektiviteten. Att analytikern till skillnad från den äkta maken är objektiv innebär i enlighet med Simmel (1910/1981) inte ”att själen är en tabula rasa”, utan den ”fungerar enligt sina egna lagar” och ”är i full verksamhet” (s. 151). Vad som däremot kan sägas ha hänt är att ”själen rensat ut de tillfälliga förskjutningar och accentueringar, vars individuellt-subjektiva variationer skulle ge fullständigt olikartade bilder av samma föremål” (Simmel, 1910/1981, s. 151). Själen har alltså, som analytikerna beskrivit, rensat ut sina privata behov och begär. Att låna ut sin själ eller att utgöra ett vibrerande membran för vad patienten vill förmedla, i enlighet med hur deltagare B beskrev sin uppgift, framstår som ett uttryck just för främlingens objektiva själ som förutan dessa individuellt-subjektiva variationer är i full verksamhet och fungerar enligt sina egna lagar. Att genom visst avståndstagande möjliggöra för analytikern att inta en objektiv och abstinent position där dennes privata jag extraherats beskrivs som vi tidigare sett också av Freud (Shulman, 2016).

Det vi har gemensamt med främlingen är blott det allmänna i den mänskliga naturen (Simmel, 1910/1981). Vi kommer honom nära endast i det som kan föra samman alla människor, och relationen till honom får därför en abstrakt natur. Den djupa intimiteten mellan analytiker och analysand illustrerades i resultatet som karaktäriserad just av en förening i det allmänmänskliga. Analytikerna beskrev hur de närmade sig det allmänmänskliga i sitt eget vara och lidande i syfte att få till stånd förståelse för patienten. Deltagare B menade att man måste påminna sig om att det kunde lika gärna varit jag som satt där, jag har suttit där, ”det är ingen skillnad”.

Simmel beskriver vidare hur främlingen ofta möts ”av de mest överraskande avslöjanden och av bekännelser, som till och med kan få karaktär av bikt, om sådant som man sorgfälligt undanhåller för de närstående” (1910/1981, s. 151). Det påminner om hur relationen mellan patient och analytiker i resultatet framstår som på sina sätt närmre eller åtminstone signifikant annorlunda avseende närhetens kvalitet jämförelsevis bådadera parter respektive nära privata relationer. Deltagare F framhöll att inga samtal är så djupa som de mellan analytiker och analysand, och deltagare E konstaterade att närheten i vänskapsrelationer är annorlunda, vännerna berättar inte samma saker som patienterna. Den proximala intimitet med analysandens psyke (Shulman, 2016) som vi kunde se eftersträvas i

psykoanalysen, tycks avhängig analytikerns främlingskap, alltså att analytikern samtidigt är mycket nära och långt bort. Kanske befinner sig analytikern närmre patientens privata essens än någon annan, men utan att utgöra någon del av dennes privata liv. I och med det framstår patienten som viktig och oviktig för analytikern och tillika omvänt framstår analytikern som viktig och oviktig för patienten. Att släppa analytikern närmst in på livet kommer som resultatet låtit oss förstå med en risk för patienten. Men det som riskeras framstår inte som totalt eftersom analytikern samtidigt befinner sig på behörigt avstånd; han hör inte hemma i patientens privata eller verkliga liv.

Att främlingen består av integrerade motsatselement ger upphov till en paradoxal figur som rymmer både absolut fixering och absolut frihet. Det påminner om beskrivningen av hur den strikta ramen i psykoanalysen, fixeringen, möjliggör en absolut, eller med deltagare C:s ord "oändlig" frihet därinom. Också Shachak (2017) vidrör analysens paradoxala natur som social praktik när han framhåller den psykoanalytiska relationen som möjligen konstraintuitiv, eftersom det intima och emotionellt intensiva band som är nödvändigt mellan analytiker och analysand för att en framgångsrik överföring ska vara möjlig att upprätta, byggs med utgångspunkt i en förbindelse som vilar på strikt ekonomiska och professionella premisser. Shachak (2017) undrar hur något så depersonaliserande och alierande som betalning kan skapa intimitet, och hur det vävs in i den psykoanalytiska processen. Avståndets nödvändighet som premis för att få till stånd det slags objektivitet som kan möjliggöra ett mycket nära, allmänmänskligt möte mellan främlingen och den andre, psykoanalytikern och patienten, framläggs här som förslag till svar på den frågan. Enligt Freud (1913/1958) möjliggör betalningen att den terapeutiska relationen exkluderas från patientens övriga sociala relationer och de därmed kommande normativa förväntningarna om ömsesidighet och ett mer eller mindre jämlikt utbyte. Betalningen markerar ett uteslutande av andra slags relationella engagemang eller involveringar mellan parterna och gottgör för upplevelser av skuld gentemot behandlaren. Med Simmels terminologi möjliggör betalningen för psykoanalytikern att erhålla och bibehålla status av främling i relation till patienten. Något paradoxalt kan psykoanalytikern i egenskap av främling uppnå vad vi tidigare omnämmt "en unik form av mänsklig intimitet" med patienten. Det intima elementet tycks mer avgränsat än den allmänna intimiteten i en privat relation, men i enlighet med vad resultatet indikerar förefaller det kunna vara intimt på ett sätt som saknar motstycke i privata relationer.

Metoddiskussion

Nedan följer en diskussion av studiens genomförande i relation till Elliott, Fischer och Rennies (1999) kvalitetskriterier för kvalitativa arbeten inom psykologi. De bedöms som lämpliga i sammanhanget eftersom de har en fenomenologiskt-hermeneutisk utgångspunkt.

I en strävan att äga sitt eget perspektiv redogörs kort men öppet för författarens bakgrund samt personliga och teoretiska utgångspunkter i metodavsnittet. Det reflexiva resonemanget om förförståelsen fokuserar på mötet mellan psykologiska och sociologiska utgångspunkter. Ytterligare tydliggörande av författarens förförståelse om och relation till psykoanalys hade underlättat läsarens möjlighet att förhålla sig till och bedöma arbetet.

Rikare beskrivningar av deltagarna hade kunnat bidra till meningsfulla tolkningar av arbetet och bättre förutsättningar för läsaren att bedöma de empiriska fyndens relevans och överförbarhet. Då deltagarna rekryterades ur en begränsad urvalsgrupp har den typen av information i stort fått utgå. Närvaro av den typen av uppgifter skulle riskera konfidentialiteten, vilken i enlighet med studiens etiska anspråk har prioriterats.

Tolkningarnas grund i empirin har styrkts med många citat. Samtliga deltagare har citerats, och för att möjliggöra för läsaren att bedöma i vilken utsträckning olika deltagares röster finns representerade kan de identifieras genom varsin bokstav.

I strävan att presentera koherenta och integrerade analyser som på ett övertygande sätt hänger samman skapades en struktur för samtliga teman och för slutdiskussionen innan framskrivningen av de ingående delarna påbörjades. Då nya perspektiv i enlighet med en hermeneutisk förväntan framkom vid framskrivandet ändrades strukturen återkommande under denna process, och eftersom vissa resultat samtidigt hörde hemma i flera teman, var det svårt att helt städa undan överlapp i resultatredovisningen. Mer bearbetning hade kunnat bidra till att ytterligare öka tydligheten i strukturen och till viss del minska förekomsten av upprepning. Ur ett hermeneutiskt perspektiv framstår dock den typen av möjlighet till fortsatt alternerande mot förfinad kunskap som oändlig.

Samtliga deltagare är i grunden legitimerade psykologer och delar därigenom en förförståelse. Eftersom deltagarantalet är relativt litet valdes medvetet att i första hand intervjua psykoanalytiker med liknande bakgrund. Resultatens tillämplighet för psykoanalytiker med annan utbildningsbakgrund kan inte här bedömas.

Texten är skriven i en ansats att tilltala och engagera läsaren. Användandet av tilltalet ”vi” syftar till att bjuda in läsaren i den hermeneutiska dialogen. Det är möjligt att

inkluderandet i ett ”vi” känns påtvingat för någon läsare. Att istället endast betona vad som är författarens läsning och vad som är deltagarnas utsagor hade kanske varit mer tilltalande för denne någon.

Avslutande förbehåll

Det förefaller avslutningsvis angeläget att uppmärksamma de betänkligheter som uppkommit till följd av att låta psykoanalysen huvudsakligen representeras av tolkningar av utsagor från ett fåtal yrkesutövande psykoanalytiker. Variationen i vad psykoanalys kan vara i såväl teori som praktik rymmer stor spännvidd. Det här arbetet är skrivet i en ansats att försöka öka den sociologiska förståelsen för psykoanalys eller psykoterapi som social praktik. Arbetet är alltså inte skrivet som ett bidrag till psykoanalytisk teoribildning. Därför saknas förekomsten av psykoanalytisk positionering i teoridelen. Istället har de deltagande psykoanalytikernas perspektiv såsom de tagit sig uttryck i det empiriska materialet fått representera förståelsen för psykoanalys inom ramen för studien. Arbetet är skrivet utifrån en primärt sociologisk utgångspunkt, med förhoppning om att för psykologins räkning kunna utgöra ett behjälpligt eller användbart utifrånperspektiv på en psykologisk praktik. Psykoanalysen har hanterats och analyserats som *ett* socialt fenomen eller *en* social praktik med utgångspunkt i deltagarnas beskrivningar och uppfattningar. Förenklingen har dels syftat till att anpassa förklaringsanspråken till arbetets omfång. Den har än mer representerat en önskan om att från en sociologisk utgångspunkt kunna säga något allmänt om psykoanalys som totalt begrepp eller fenomen. Förenklingar kommer med risken för mer eller mindre förvrängning. Arbetet tog utgångspunkt i att det ur sociologisk synvinkel skulle vara möjligt och tydliggörande att behandla psykoanalys som *en* form av social praktik, vilket ofrånkomligen medför risk för viss problematisk reduktionism. För att exemplifiera utgör analyserna av psykoanalysen som baserad på ontologisk realism enbart uttryck för ett exempel på hur psykoanalys kunskapsteoretiskt kan konstrueras eller motiveras. Också andra ontologiska och epistemologiska utgångspunkter finns representerade i den fullständiga psykoanalytiska traditionen. Intervjuer med andra analytiker hade kunnat ge upphov till andra sätt att begripliggöra psykoanalytikern som social aktör och psykoanalysen som social praktik eller socialt fenomen. En mer renodlat teoretisk ansats hade kunnat diskutera och jämföra olika psykoanalytiska utgångspunkter och beskrivningar av metodologiska förfaranden med sociologiska teorier om socialt aktörskap, men med risk för att missa eventuella glapp mellan teoretiska ideal och imperativ och den faktiska och praktiska tillämpningen i den levda

verkligheten. Ett än snävare urval av deltagare, där alla uttalat identifierat sig med samma teoretiska och metodologiska psykoanalytiska utgångspunkter, hade kunnat avhjälpa problemen med att försöka säga något allmänt med utgångspunkt i ett material där den minsta gemensamma nämnaren antingen riskerar vara försvinnande liten, alternativt inte särskilt representativ för den totala gruppen. Möjligheten att ändå försöka säga något om psykoanalysen som social praktik på basis av dess mest karaktäristiska och allmänt utmärkande särdrag, hade då gått förlorad.

Sammanfattning och implikationer för vidare forskning

Av vad som här framkommit tycks psykoanalys trots att det innehåller omfattande inslag av djupt emotionellt arbete inte vara att betrakta som ett emotionellt lönearbete i Hochschilds (1983) mening. Psykoanalysen har ur emotionell synpunkt framhållits som ett steg i kärlekens utveckling och som sådan ställts i direkt motsats till det emotionella lönearbetet. Avseende dess status som marknadsvara har psykoanalysen framställts utgöra en produkt av ett historiskt tidigt skede i kapitalismens utveckling, utan den prägel av kommersialisering och massproduktion som karaktäriserar det emotionella lönearbetet, vilket växte fram i ett senare stadium av kapitalismens utveckling. Beträktad som social aktör framställdes psykoanalytikern ur makrosociologisk synpunkt som en vinnare i den emotionella kapitalismen i enlighet med Illouz (2007) och ur mikrosociologisk synpunkt som en främling i enlighet med Simmel (1910/1981). Dessa bidrag till förståelsen för psykoterapi som social praktik och psykoterapeuten som social aktör kan förhoppningsvis bidra till ökad sociologisk självkänedom för såväl psykologisk psykoterapiforskning som för praktiserande psykoanalytiker eller psykoterapeuter. I likhet med hur individuell självkänedom inom psykoanalysen framhålls som avgörande för kvaliteten på yrkesutövandet, föreslås här vikten av sociologisk självkänedom för att bättre kunna överblicka och ta ansvar för de sociala efterverkningarna av sin yrkesutövande praktik.

Simmels (1910/1981) främlingskoncept är i likhet med psykoanalysen själv en produkt av sekelskiftet 1800/1900, och därmed av industrisamhället och moderniteten. Den emotionellt lönearbetande flygvärdinnan är en produkt av nittonhundratalets andra hälft, i likhet med de psykologier och psykoterapier som Brinkmann (2008) hänvisar till som produkter av det kapitalistiska konsumtionssamhället. Därför verkar det rimligt och fruktbart att i kommande studier undersöka förekomsten av, formerna för och konsekvenserna av det emotionella arbetet i dessa andra och senare psykologiska praktiker. Det verkar rimligt att

anta att psykoterapeutiska praktiker med nyare upphovsdatum än psykoanalysen i högre utsträckning uppfyller Hochschilds (1983) kriterier för emotionella lönearbeten. Antagandet hämtar bäring i inledningsavsnittet, där det påvisades att emotionell utmattning och empatitrötthet, vanliga konsekvenser av emotionellt lönearbete, är vanligt förekommande symptom bland psykologer och psykoterapeuter, men vad resultatet antydde i mindre utsträckning vid psykoanalytiskt arbete.

För den som istället önskar specificera de empiriska fyndens giltighet och överförbarhet kan konstateras att avgränsningen till att studera enbart psykoanalytiker i det kommande kan tjäna på att ytterligare specificeras. Det föreligger stora skillnader mellan olika psykoanalytiska skolor, med en spännvidd från den klassiska freudianska psykoanalysen till senare relationella eller intersubjektiva tillskott. Psykoanalytiker med olika teoretisk utgångspunkt tenderar att arbeta metodologiskt olika, vilket får implikationer för det emotionella arbetets uttryck och konsekvenser.

Den som ur ett vidare sociologiskt perspektiv mer förutsättningslöst önskar förstå psykoanalys som social praktik uppmuntras anlägga en mer öppen och explorativ ansats. Det finns goda möjligheter att utifrån en sådan utgångspunkt förbättra den allmänna förståelsen för psykoanalys som profession eller fenomen och dess status och funktion i samtiden och tidsandan.

Referenser

- Alvesson, M. & Sköldbberg, K. (2017). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- American Psychological Association. (2020). Journal article reporting standards. Information recommended for inclusion in manuscripts that report primary qualitative research. Hämtad 16 april 2020 från: <https://apastyle.apa.org/jars/qual-table-1.pdf>
- Andela, M., Truchot, D. & Borteyrou, X. (2015). Emotional labor and burnout: some methodological considerations and refinement. *Canadian Journal of Behavioural Science*. 47(4), 321-332.
- Aquilonius, J. (2019). Klass spelar stor roll inom högskolan. *Universitetsläraren*, publicerad 01-07-2019. Hämtad 1 maj 2020 från <https://universitetslararen.se/2019/07/01/klass-spelar-stor-roll-inom-hogskolan/>
- Barrett, L. F. (2018). *Så skapas känslor: hjärnans hemliga liv*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Betz, N., Hoemann, K. & Barrett, L.F. (2019). Words are context for mental inference. *Emotion*, 19(8), 1463-1477.
- Berkowitz, M. (1987). Therapist survival: Maximizing generativity and minimizing burnout. *Psychotherapy in Private Practice*, 5(1), 85–89.
- Bion, W.R. (1965). *Transformations*. London: Karnac Books.
- Bono, J. E. & Vey, M. A. (2005). Toward understanding emotional management at work: A quantitative review of emotional labor research. In C. E. Härtel, W. J. Zerbe & N. M. Ashkanasy (Red.). *Emotions in organizational behavior*, ss. 213–233. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Bourdieu, P. (2010). *Distinction. A social critique of the judgement of taste* (R. Nice, Övers.). London: Routledge Classics. (Originalarbete publicerat 1979).
- Bourdieu, P. (1992). *Texter om de intellektuella*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Bourdieu, P. (2014). *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori* (G. Gimdal & S. Jordebrandt, Övers.). Göteborg: Daidalos. (Originalarbete publicerat 1994).
- Brante, T. (2006). Den nya psykiatrin. I Hallerstedt, G. (Red.), *Diagnosens makt – om kunskap, pengar och lidande*. Daidalos: Göteborg.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.

- Breuer, J. & Freud, S. (1955). Studies on hysteria. I: *The Standard Edition of the Complete Works of Sigmund Freud*, Vol. 2 (J. Strachey, Övers.). London: Hogarth Press. (Originalarbete publicerat 1893-1895).
- Brinkmann, S. & Kvale, S. (2005). Confronting the ethics of qualitative research. *Journal of Constructivist Psychology*, 18, 157-181.
- Brinkmann, S. & Kvale, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Brinkmann, S. (2008). Changing psychologies in the transition from industrial society to consumer society. *History of the Human Sciences*, 21(2), 85-110.
- Britton, R. (2003). *Sex, death, and the superego. Experiences in psychoanalysis*. London: Karnac Books.
- Çagliyan, V., Findik, M. & Doganalp, B. (2013). A consideration on emotional labour, burnout syndrome and job performance: The case of health institutions. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4(10), 532-540.
- Carlhed, C. (2017). The social space of educational strategies: exploring patterns of enrolment, efficiency and completion among Swedish students in undergraduate programmes with professional qualifications. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 61(5), 503-525.
- Chodorow, N., J. (1999). *The power of feelings: personal meaning in psychoanalysis, gender, and culture*. Yale, Connecticut: University Press.
- Chodorow, N., J. (2014). Why is it easy to be a psychoanalyst and a feminist, but not a psychoanalyst and a social scientist? Reflections on a psychoanalytic hybrid. I L. Chancer & J. Andrew (Red.), *The unhappy divorce of sociology and psychoanalysis: diverse perspectives on the psychosocial*. United Kingdom: Palgrave Mcmillan.
- Chui, H. & Hill, C. (2018). Keep calm and alert and carry on: therapist calmness and fatigue in relation to session process. *Counselling Psychology Quarterly*, 1469-3674.
- Dahlgren, L. & Starrin, B. (2004). *Emotioner, vardagsliv och samhälle – en introduktion till emotionssociologi*. Malmö: Liber.
- Danziger, K. (1997). *Naming the mind. How psychology found its language*. London: Sage Publications.

- Dinkins, C. (2005). Shared inquiry: socratic-hermeneutic interpre-viewing. I P. Ironside (Red.), *Beyond Method: Philosophical Conversations In Healthcare Research And Scholarship* (ss. 111-147). Madison, Wisconsin: University of Wisconsin Press.
- Dixon, T. (2003). *From passions to emotions: The creation of a secular psychological category*. Cambridge: University Press.
- Dorociak, K., E., Rupert, P., A. & Zahniser, E. (2017). Work life, well-being, and self-care across the professional lifespan of psychologists. *Professional Psychology: Research and Practice*, 48(6), 429-437.
- Ekis-Ekman, K. (2010). *Varat och varan: prostitution, surrogatmödraskap och den delade människan*. Stockholm: Leopard förlag.
- Ekman, P. (2007). *Emotions revealed: recognizing faces and feelings to improve communication and emotional life*. New York, NY: Henry Holt.
- Elliott, R., Fischer, C. T. & Rennie, D., L. (1999). Evolving guidelines for publication of qualitative research studies in psychology and related fields. *British Journal for Clinical Psychology*, 38, 215-229.
- Eriksson, J. (2014). Själens föda – om sanning, självkunskap och psykisk utveckling. *Divan*, (1-2/2014), 101-111.
- Fereday, J. & Muir-Cochrane, E. (2006). Demonstrating rigor using thematic analysis: A hybrid approach of inductive and deductive coding and theme development. *International Journal of Qualitative Methods*, 5(1), 1-10.
- Foucault, M. (2008). *Diskursernas kamp*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Fredrikson, M. & Furmark, T. (2012). Motivation och emotion. I F. Hwang, I. Lundberg & A-C. Smedler (Red.), *Grunderna i vår tids psykologi* (ss. 85-123). Stockholm: Natur och Kultur.
- Freud, S. (1995). *Vi vantrivs i kulturen* (S. Stolpe, Övers.). Stockholm: Röda rummet. (Originalarbete publicerat 1929).
- Farber, B. A. (1983). The effects of psychotherapeutic practice upon psychotherapists. *Psychotherapy: Theory, Research & Practice*, 20(2), 174-182.
- Festinger, L. (1957). *A theory of cognitive dissonance*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Figley, C., R. (2002). Compassion fatigue: psychotherapists' chronic lack of self-care. *Psychotherapy in practice*, 58(11), 1433-1441.

- Freud, S. (1958). On beginning the treatment. I: The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud. Vol: 12 (J. Strachey, Övers.). London: Hogarth Press. (Originalarbete publicerat 1913).
- Furedi, F. (2004). *Therapy culture: cultivating vulnerability in an uncertain age*. London: Routledge.
- Gadamer, H., G. (1989). *Truth and method*. New York, NY: Continuum.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York, NY: Basic Books.
- Grandey, A. A. (2000). Emotion regulation in the workplace: a new way to conceptualize emotional labor. *Journal of Occupational Health Psychology, 5*, 95–110.
- Grandey, A., Diefendorff, J. & Rupp, D. (2013). Bringing emotional labor into focus. A review and integration of three research lenses. I A Grandey, J Diefendorff & D. Rupp (Red.), *Emotional labor in the 21st century. Diverse perspectives on emotion regulation at work* (ss. 3-28). New York, NY: Routledge.
- Grandey, A. & Gabriel, A. (2015). Emotional labor at crossroads – where do we go from here? *The Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior, 2*, 323-349.
- Gross, J. (2013). Conceptualizing emotional labor: an emotion regulation perspective. I A. Grandey, J. Diefendorff & D. Rupp (Red.), *Emotional labor in the 21st century. Diverse perspectives on emotion regulation at work* (ss. 288-293). New York, NY: Routledge.
- Grandey, A., Foo, S. C., Groth, M. & Goodwin, R. E. (2012). Free to be you and me: a climate of authenticity alleviates burnout from emotional labor. *Journal of Occupational Health Psychology, 17(1)*, 1-14.
- Grandey, A. & Sayre, G. (2019). Emotional labor: regulating emotions for a wage. *Current Directions in Psychological Science, 28(2)*, 131-137.
- Greenson, R. R. (1966). That “impossible” profession. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 14(1)*, 9-27.
- Guy, J. D. & Liaboe, G. P. (1986). The impact of conducting psychotherapy on psychotherapists' interpersonal functioning. *Professional Psychology: Research and Practice, 17(2)*, 111-114.
- Hartley, G. (2017). *Så jävla trött. Om kvinnors känslomässiga arbete – och vägen till förändring*. Stockholm: Natur och Kultur.

- Heidegger, M. (2013). *Vara och tid* (J. Jakobsson, Övers.). Daidalos: Göteborg.
(Originalarbete publicerat 1927).
- Hollway, W. & Jefferson, T. (2012). *Doing qualitative research differently. A psychosocial approach*. London: SAGE Publications.
- Hofmann, S. G. (2019). *Känslor och psykoterapi. Från forskning till behandling*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Holstein, J. & Gubrium, J. (1995). *The active interview*. Thousand Oaks, California: SAGE Publications.
- Holzman, L. (2015). Relating to people as revolutionaries. I D. Loewenthal (Red.), *Critical psychotherapy, psychoanalysis and counselling. Implications for practice* (ss.125-137). New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Hülshager, U. R. & Schewe, A. F. (2011). On the costs and benefits of emotional labor: a meta-analysis of three decades of research. *Journal of Occupational Health Psychology, 16*, 361–389.
- Hochschild, A. (1983). *The managed heart. Commercialization of human feeling*. Oakland, California: University of California Press.
- Hoemann, K., Fei Xu & Barrett, L. F. (2019). Emotion words, emotion concepts, and emotional development in children: a constructionist hypothesis. *Developmental Psychology, 55(9)*, 1830-1849.
- Hricová, M. (2019). The mediating role of self-care activities in the stress-burnout relationship. *Health Psychology Report, 8(1)*, 1-9.
- Humphrey, R. D., Ashforth, B. E. & Diefendorff, J., M. (2015). The bright side of emotional labor. *Journal of Organizational Behavior, 36*, 749-769.
- Illouz, E. (2007). *Cold intimacies. The making of emotional capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Illouz, E. (2008). *Saving the modern soul: therapy, emotions, and the culture of self-help*. Oakland, California: University of California Press.
- Illouz, E. (2013). Lidande, emotionella fält och emotionellt kapital. *Fronesis, 44-45*, 80-107.
- Illouz, E. (2017). Emodities or the making of emotional commodities. I E. Illouz (Red.), *Emotions as commodities: Capitalism, Consumption and Authenticity* (ss. 1-30). New York, NY: Routledge.

- Inspektionen för vård och omsorg, IVO. (2019). *Tillsyn av hälso och sjukvårdspersonal*. Hämtad 12 februari 2020 från <https://www.ivo.se/tillsyn/tillsyn-av-halso-och-sjukvardspersonal/>
- Joffe, H. (2012). Thematic Analysis. I D. Harper & A. Thompson (Red.), *Qualitative Research Methods in Mental Health and Psychotherapy: A Guide for Students and Practitioners* (ss. 209-223). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Johannisson, K. (2015). *Den sårade divan. Om psykets estetik (och om Agnes von K, Sigrid H och Nelly S)*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Judge, T. A, Woolf, E. F. & Hurst, C. (2009). Is emotional labor more difficult for some than for others? A multilevel, experience-sampling study. *Personnel Psychology*, 62(1), 57–88.
- Jung, C. G. (1956). *Two essays on analytical psychology*. New York, NY: Meridian Books.
- Kammeyer-Mueller, J. D., Rubenstein, A. L., Long, D. M., Odio, M. A., Buckman, B. R., Zhang, Y. et al. (2013). A meta-analytic structural model of dispositional affectivity and emotional labor. *Personnel Psychology*, 66, 47–90.
- Kriisa, L. (2018). ”Öka mångfalden på psykologprogrammet”. *Psykologtidningen*. Publicerad 05-10-2018. Hämtad 30 april 2020 från <http://psykologtidningen.se/2018/10/05/oka-mangfalden-pa-psykologprogrammet-2/>
- Laverdière, O., Kealy, D., Ogrodniczuk, J., S., Chamberland, S. & Descôteaux, J. (2019). Psychotherapists’ professional quality of life. *Traumatology*, 25(3), 208-215.
- Lear, J. (1990). *Love and its place in nature. A philosophical interpretation of Freudian psychoanalysis*. New York, NY: Faber and Faber.
- Leiter, M., P. (1989). Conceptual implications of two models of burnout. *Group and Organization Studies*, 14(1), 15-22.
- Lemma, A. (2016). *Introduction to the practice of psychoanalytic psychotherapy*. United Kingdom: WILEY Blackwell.
- Leszcz, M. (2010). Psychotherapy supervision and the development of the psychotherapist. I H. Klein, H. Bernard & V. Schermer (Red.), *On Becoming a Psychotherapist: The Personal and Professional Journey*. Oxford: University Press.
- Maroda, K., J. (2005). Legitimate Gratification of the Analyst's Needs. *Contemporary Psychoanalysis*, 41(3), 371-387.

- Marx, K. (1996). *Das Kapital. A Critique of Political Economy* (S. L. Levitsky, Övers.). Regnery Publishing Inc. (Originalarbete publicerat 1867).
- Maslach, C. & Jackson, S. E. (1996). *Maslach burnout inventory manual*. Palo Alto, California: Consulting Psychological Press.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self, and society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.
- McCormack, H., MacIntyre, T., O'Shea, D., Herring, M. & Campbell, M. (2018). The prevalence and cause(s) of burnout among applied psychologists: a systematic review. *Frontiers in Psychology, 9*, 1897.
- Moloney, P. (2013). *The therapy industry. The irresistible rise of the talking cure, and why it doesn't work*. New York, NY: Palgrave MacMillan.
- Philips, B. & Holmqvist, R. (2008). *Vad är verksamt i psykoterapi?* Stockholm: Liber.
- Pletzer, J., L. & Sanchez, X. (2015). Practicing psychotherapists are more skilled at downregulating negative emotions than other professionals. *Psychotherapy, 52*(3), 346-350.
- Plutchik, R. (1980). *Emotion: A Psych evolutionary Synthesis*. New York, NY: Harper & Row Publishers.
- Potter, J. & Hepburn, A. (2005). Qualitative interviews in psychology: problems and possibilities. *Qualitative Research in Psychology, 2*, 1-27.
- Psykologiguiden. (2020a). *Levd erfarenhet*. Hämtad 3 mars 2020 från <https://www.psykologiguiden.se/psykologilexikon/?Lookup=levd+erfarenhet>
- Psykologiguiden. (2020b). *Episteme*. Hämtad 3 mars 2020 från <https://www.psykologiguiden.se/psykologilexikon/?Lookup=episteme>
- Ranehill, E. (2002). *Social snedrekrytering till högre studier. En litteraturöversikt*. Arbetsrapport, Institutet för Framtidsstudier (2002: 10). Hämtad 30 april 2020 från <https://www.iffs.se/media/1087/20051201133421filvqcdb13n137tsv793mf0.pdf>
- Redeer, J. (2010). *Det tystade samtalet. Om staten, psykiatrin och försöken att undanröja det psykoanalytiska inflytandet*. Stockholm: Nordstedts.
- Rodriguez, S. & Carlotto, M. (2017). Predictors of burnout syndrome in psychologists. *Estudos de Psicologia, 34*(1), 141-150.
- Rose, N. (1996). *Inventing our selves. Psychology, power, and personhood*. Cambridge: University Press.

- Rupert, P. & Baird, K. (2004). Managed care and the independent practice of psychology. *Professional Psychology, 35*(2), 185-193.
- Rupert, P. A. & Dorociak, K. E. (2019). Self-care, stress, and well-being among practicing psychologists. *Professional Psychology: Research and Practice, 50*(5), 343-350.
- Rupert, P. & Kent, J. (2007). Gender and work setting differences in career-sustaining behaviors and burnout among professional psychologists. *Professional Psychology: Research and Practice, 38*(1), 88–96.
- Rupert, P. A., Miller, A. O. & Dorociak, K. E. (2015). Preventing burnout: what does the research tell us? *Professional Psychology: Research and Practice, 46*(3), 168-174.
- Rupert, P. & Morgan, D. (2005). Work settings and burnout among professional psychologists. *Professional psychology: Research and practice, 36*(5), 544-550.
- Russell, J. A. (1994). Is there universal recognition of emotion from facial expression? A review of the cross-cultural studies. *Psychological Bulletin, 115*(1), 102-141.
- Samuels, A. (2015). Everything you always wanted to know about therapy (but were afraid to ask): fragments of a critical psychotherapy. I D. Loewenthal (Red.), *Critical psychotherapy, psychoanalysis and counselling. Implications for practice* (ss.159-174). New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Sandler, J. & Dreher, A. U. (1996). *What do psychoanalysts want? The problem of aims in psychoanalytic theory*. London: Routledge.
- SAOB = Svenska Akademiens ordbok. (1898–). Lund: Svenska Akademien.
- SAOL = Svenska Akademiens ordlista över svenska språket. (2015). Stockholm: Svenska Akademien.
- Shachak, M. (2017). (Ex)changing feelings: on the commodification of emotions in psychotherapy. I E. Illouz (Red.), *Emotions as commodities: Capitalism, Consumption and Authenticity* (ss. 147-172). New York, NY: Routledge.
- Shulman, M. (2016). “Unavoidable satisfactions”: the analyst’s pleasure. *Journal of the American Psychoanalytic Association, 64*(4), 697-727.
- Searles, H. (1959). Oedipal love in the countertransference. I: *Collected Papers on Schizophrenia and Related Subjects*. London: Hogarth Press.
- Senter, A., Morgan, R., Serna-McDonald, C & Bewley, M. (2010). Correctional Psychologist Burnout, Job Satisfaction, and Life Satisfaction. *Psychological Services, 7*(3), 190–201.

- Simionato, G., Simpson, S. & Reid, C. (2019). Burnout as an ethical issue in psychotherapy. *Psychotherapy*, 56(4), 470-482.
- Simmel, G. (1981). *Hur är samhället möjligt? Och andra essäer* (E. af Edholm, Övers.). Göteborg: bokförlaget Korpen. (Originalarbete publicerat 1910).
- Simmel, G. (1971). *On individuality and social forms*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Sloan, D., M. & Kring, A. M. (2007). Measuring changes in emotion during psychotherapy: conceptual and methodological issues. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 14(4), 307-322.
- Smith, D. E. (1990). *Text, facts, and femininity. Exploring the relations of ruling*. New York, NY: Routledge.
- Socialstyrelsen. (2018). *Intyg om legitimation*. Hämtad 12 februari 2020 från <https://legitimation.socialstyrelsen.se/sv/utbildad-i-sverige/psykolog/intyg-om-legitimation>
- Sonnby-Borgström, M. (2012). *Affekter, affektiv kommunikation och anknytningsmönster: ett bio-psyko-socialt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Sorenson, C., Bolick, B., Wright, K. & Hamilton, R. (2016). Understanding compassion fatigue in healthcare providers: a review of current literature. *Journal of Nursing Scholarship*, 4(5), 456-465.
- Stevanovic, P. & Rupert, P. A. (2009). Work-family spillover and life satisfaction among professional psychologists. *Professional Psychology: Research and Practice*, 40(1), 62-68.
- Svenska Psykoanalytiska Föreningen, SPAF. (2010). *Yrkesetiska regler för svenska psykoanalytiska föreningen*. Hämtad 12 februari 2020 från <http://www.psykoanalys.se/spaf/YrkesetiskareglerSpaf2010-05-03.pdf>
- Sveriges Psykologförbund. (1998). *Yrkesetiska principer för psykologer i Norden*. Stockholm: Sveriges Psykologförbund.
- Sveriges Psykologförbund. (2017). *Ansvar och tillsyn*. Hämtad 12 februari 2020 från <https://www.psykologforbundet.se/Lon-och-avtal/Yrkesjuridik/Ansvar-och-tillsyn/>
- Thompson, E. (2018). *The cost of caring: what contributes to compassion fatigue* (Doktorsavhandling). Lancaster University, Faculty of Health and Medicine.

- Tomkins, S. S. (1962). *Affect, imagery, consciousness: Vol. I. The positive affects*. Oxford, England: Springer.
- Tompkins, S. S. (1963). *Affect, imagery, consciousness: Vol. II. The Negative Affects*. Oxford, England: Springer.
- Wallerstein, R., S. (2012). Psychoanalysis and psychodynamic psychotherapy. Historical development and present relationship. I G. O. Gabbard, B. E. Litowitz & P. Williams (Red.), *Textbook of Psychoanalysis* (ss. 367-384). Washington DC: American Psychiatric Publishing.
- Wang, G. Seibert, S. & Boles, T. (2011). *Synthesizing what we know and looking ahead: a meta-analytical review of 30 years of emotional labor research*. United Kingdom: Emerald Group Publishing Limited.
- Weaver, A. & Allen, J. (2017). Emotional labor and the work of school psychologists. *Contemporary School Psychology, 21*, 276-286.
- Wharton, A. (1993). The affective consequences of service work: managing emotions on the job. *Work and Occupations, 20*(2), 205-232.
- Wharton, A. (1999). The psychosocial consequences of emotional labor. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 561*(1), 158-176.
- Yanay, N. & Shahar, G. (1998) Professional feelings as emotional labor. *Journal of Contemporary Ethnography, 27*(3), 346-373.
- Weber, M. (1978). *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda* (A. Lundquist, Övers.). Lund: Argos. (Originalarbete publicerat 1905).
- Williams, P. (2012). Object relations. I G. O. Gabbard, B. E. Litowitz & P. Williams (Red.), *Textbook of Psychoanalysis* (ss. 171-184). Washington DC: American Psychiatric Publishing.
- Willig, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology*. Maidenhead: Open University Press.
- Wilson, M. (2013). Desire and responsibility: the ethics of countertransference experience. *The Psychoanalytic Quarterly, volym LXXXII nummer 2*, 435-476.
- Winnicott, D. W. (1949). Hate in the countertransference. *The International Journal of Psychoanalysis, 30*, 69-74.

- Winnicott, D. W. (1960). *The maturational process and the facilitating environment: studies in the theory of emotional development*. New York, NY: International Universities Press Inc.
- Winnicott, D. W. (1971). *Lek och verklighet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Winnicott, D. W. (2002). *Winnicott on the child*. Cambridge: Perseus Publishing.
- Zaretsky, E. (2005). *Secrets of the soul: a social and cultural history of psychoanalysis*. New York, NY: Three Rivers Press.
- Zaretsky, E. (2013). Psykoanalysen och kapitalismens anda. *Fronesis*, 44-45, 58-79.

Bilaga A

Intervjuguide

Del 1:

- Finns det något slags situation eller upplevelse som du tycker är extra svår att hantera i mötet med en klient?
- Kan du ge exempel på:
Här ges inte alla förslag (som blir mer konkreta längre ner på listan). Ju mer stöd den intervjuade verkar behöva, desto fler/mer konkreta följdfrågor ställs.
 - När du haft en känsla som varit svår för dig att hantera i en situation med en klient.
 - När du fått arbeta mycket med dig själv för att hantera din egen upplevelse i terapisituationen.
 - En situation där du haft svårt att avgöra hur du skulle hantera din egen känsla eller upplevelse.
 - Hur du hanterat en stark positiv känsla.
 - Hur du hanterat en stark negativ känsla.
 - Hur du hanterat ilska.
 - Hur du hanterat avsky.
 - Hur du hanterat kärlek.
 - Hur du hanterat attraktion.
 - Hur du hanterat tristess.
- Hur har du hanterat en önskan om att ha en annan typ av relation till klienten?
Förslag ges endast som inspiration om nödvändigt.
 - Vänskap
 - Föräldraskap
 - Kollegial
 - Romantisk
 - Sexuell
 - Mentorskap
 - Fiendskap
 - Frånvaro av relation
 - Rakt rollbyte
- Hur skulle du beskriva ett professionellt förhållningssätt för en psykoanalytiker?
 - Vad tycker du om det slags förhållningssätt du just beskrev?
 - Hur fungerar det för dig?
 - Får kravet om professionalitet ibland dig att göra något som du inte är bekväm med?

- Kan du se någon skillnad i hur du hanterade dina egna känslor i början av din karriär jämfört med hur det är nu?
Stöd för att specificera ges endast vid behov.
 - Vad är annorlunda?
 - Vad har fått dig att ändra ditt sätt att arbeta?
- Vad upplever du att arbetet som analytiker får för konsekvenser för dig som människa?
Om svaret är i positiva termer ställs följdfrågan.
 - Finns det några negativa konsekvenser?

Del 2:

Här varierar och anpassas frågans exakta formulering till dialogen med den enskilde deltagaren.

- ”Psychoanalysis is in essence a cure through love” ska Freud ha skrivit i ett brev till Jung år 1906. Vill du beskriva hur du ”arbetar” dig fram till den analytiska kärleken?
- Mycket samtida psykoterapeutisk behandling saluför sig med syftet att ”patienten ska må bra”, alltså uppleva färre negativa och fler positiva känslor. Mot bakgrund av den vanliga formuleringen för målsättningen med psykologisk behandling i allmänhet undrar jag:
 - Vad syftar den psykoanalytiska behandlingen till, så som du bedriver den?

Jag kommer nu att presentera olika påståenden om vad terapeutens arbete kan vara. Påståendena går att grunda i olika sociologiska eller psykologiska teorier. De är applicerade på fenomenet psykoterapi och dragna till sin spets i syfte att verka tankeväckande. Din uppgift är att reagera på påståendet. Berätta hur det landar hos dig och hur det resonerar med din upplevelse av ditt arbete.

- Psykoanalytiskt arbete kan under vissa omständigheter ge upphov till alienation.
- Den terapeutiska/analytiska relationen är inte ärlig eftersom den kräver att terapeuten håller sig själv tillbaka.
- Den terapeutiska relationen utgör ett slags köpt vänskap.
- Psykoterapeutens arbete utgör ett slags mental eller känslomässig prostitution.
- En psykoanalytisk behandling som sker utan betalning är inte en psykoanalytisk behandling.
- Den psykoanalytiska behandlingssituationen alstrar ett slags mental eller känslomässig doping eftersom den möjliggör för analytikern att agera som en ”bättre” människa än hon egentligen är.
- Psykoanalys är en kärleksyttring.

Studie om psykoanalytikers arbete med sina egna känslor vid terapeutiskt arbete

Förfrågan om deltagande i studie

Då du anmält intresse för att delta i detta projekt, vill jag här ge dig vidare information om studien, så att du kan ta ställning till huruvida du vill delta.

Bakgrund och syfte

Syftet med studien är att undersöka psykoanalytikers upplevelser av och tankar om att arbeta med sina egna emotioner vid klientarbete.

Inom den psykodynamiska teoribildningen finns mycket tänkt och skrivet om känslomässiga processer i den terapeutiska relationen. Inom samtida sociologi är det emotionella arbetes roll i samtiden och det professionellas sfär ett omskrivet fenomen. Studiens föresats är att med utgångspunkt i psykoanalytikers egna erfarenheter upprätta en dialog mellan psykodynamiska och emotionssociologiska perspektiv på det terapeutiska eller analytiska arbetet.

Förhoppningsvis kan detta bidra med nya infallsvinklar till förståelsen för psykoterapi eller analys som fenomen.

Du blir tillfrågad att delta eftersom du är privatpraktiserande psykoanalytiker. De som deltar i studien förväntas arbeta med eller ha erfarenhet av att arbeta med att bedriva psykoanalys eller psykoanalytiskt influerad psykoterapi.

Hur går studien till?

Studien utförs som en examensuppsats vid psykologprogrammet på Lunds Universitet. Intervjuer kommer att genomföras med psykoanalytiker. Jag kommer att ställa frågor om hur du i ditt arbete hanterar och reglerar dina känslor i terapirummet. Jag kommer också ställa frågor om hur du tänker runt meningen med och effekterna av ditt sätt att arbeta. Intervjuerna kommer att hållas företrädesvis under januari och februari 2020 på en plats som passar dig, eller över telefon om du skulle föredra det. Längden för intervjun uppskattas till ungefär en timme. Intervjuerna kommer att hållas på svenska.

Vilka är riskerna?

Studien syftar varken till att utforska din privata hälsa eller att påverka dig som deltar psykiskt. Målsättningen för intervjun är att upprätta en konstruktiv dialog kring emotionellt arbete som en del av arbetet med att bedriva analys eller terapi. Du kan själv påverka samtalets innehåll genom att lämna vissa ämnen okommenterade och fördjupa andra.

Finns det några fördelar?

Förhoppningsvis blir intervjun ett meningsfullt tillfälle för dig att reflektera över din kliniska praktik, och en möjlighet att bidra med kunskap som kan tillföra något till den vetenskapliga förståelsen av psykoterapeutisk verksamhet.

Hantering av data och sekretess

Intervjun kommer att spelas in, transkriberas och analyseras. Enbart jag kommer att ha tillgång till intervjumaterialet. De inspelade intervjuerna och transkriptionerna kommer att förvaras inlåsta och separat från varandra under tiden de analyseras. Allt material sparas sedan i minst tio år i universitetets skyddade digitala arkiv. Denna hantering av materialet är i enlighet med dataskyddslagens krav. Du kan enligt dataskyddslagen GDPR när som helst kontakta Lunds universitet som är personuppgiftsansvarig för att ta del av vilken information som lagras om dig där. Du har då också möjlighet att rätta till felaktig information eller få den raderad. I det här fallet kommer informationen att bestå av det du själv uppger under inspelningen. För eventuella klagomål har du möjlighet att vända dig till Datainspektionen. Om du har frågor om personuppgiftshantering, kontakta dataskyddsombudet vid Lunds universitet via dataskyddsombud@lu.se.

Transkriberingen, eventuella citat och hänvisningar till intervjumaterialet i den färdiga uppsatsen kommer att avidentifieras. Personnamn, ortsnamn, persondata och övrig information som riskerar göra dig eller någon av dina klienter identifierbara kommer alltså att tas bort eller ersättas med fingerade namn eller beteckningar.

Information om studiens resultat

Om du vill kommer du ges möjlighet att läsa den färdiga uppsatsen innan publicering och föreslå ändringar. Resultaten kommer att presenteras i en examensuppsats och eventuellt i vetenskapliga publikationer. Om du önskar kommer du kunna ta del av de publicerade resultaten.

Ersättning

Ingen ersättning utgår.

Frivillighet

Deltagande i studien är frivilligt och du kan upp till en vecka efter genomförd intervju utan krav om att ange skäl välja att avbryta din medverkan och få insamlad data raderad.

Ansvariga för studien

Jag som genomför studien läser sista terminen på psykologprogrammet vid Lunds Universitet. Jag har sedan tidigare en kandidatexamen i sociologi från samma lärosäte. Min handledare är legitimerad psykolog och lektor vid Institutionen för psykologi vid Lunds Universitet.

Emma Hemström
Psykologstudent, termin 10
073-5706375
psy12eh4@student.lu.se

Tove Lundberg, handledare
Leg. psykolog, fil. dr

073-7188875
tove.lundberg@psy.lu.se

Bilaga C

LUNDS
UNIVERSITET

Institutionen för psykologi

Informerat samtycke för deltagande i studie om psykoanalytikers arbete med sina egna känslor vid terapeutiskt arbete

- ✓ Jag bekräftar härmed att jag tagit del av den skriftliga informationen i studiens informationsbrev, fått tillfälle att ställa frågor samt fått dem besvarade.
- ✓ Jag bekräftar härmed att jag vet att mitt deltagande i denna studie är frivilligt och att jag fram till en vecka efter genomförd intervju och utan att ange skäl kan välja att avbryta min medverkan.
- ✓ Jag bekräftar härmed att jag är medveten om vilka personuppgifter som insamlas och behandlas och samtycker till detta.
- ✓ Jag ger härmed mitt samtycke till att delta i denna studie.

Ort och datum

.....

Namn-teckning

.....

Namn-förtydligande

.....